RÁKOS IMRE

A PÁRT VEZETŐ SZEREPÉRŐL

Kossuth

Rákos Imre

A párt vezető szerepéről

Kossuth Könyvkiadó • 1973

A marxizmus–leninizmus tanítása a pártról

A politikai pártok az osztálytársadalmak szükségszerű termékei. Az egyes osztályok legöntudatosabb és politikailag legaktívabb tagjai hozzák létre, hogy képviseljék valódi vagy vélt érdekeiket, megfogalmazzák programjukat, célkitűzéseiket, tömörítsék erőiket, s hogy a párttal szervezett formát teremtsenek harcuknak az osztályok közötti küzdelemben. Minden pártnak van valamilyen *politikai programja*, amely magában foglalja egy osztály vagy egy meghatározott társadalmi csoport közelebbi és távolabbi céljait; és minden párt kiépíti a program megvalósítását leghatékonyabban elősegítő szervezeti rendszerét.

A politikai pártokat azonban sohasem szabad csupán nyíltan hirdetett programjaik alapján megítélni, mint ahogyan az egyes embereket sem aszerint ítéljük meg, hogy mit mondanak önmagukról. A politikai pártok megítélésének alapvető mércéje: *mit tesznek a gyakorlatban*, tevékenységük *objektíve* milyen osztályérdeket szolgál. A hirdetett célok és a tettek ugyanis számos pártnál nem azonosak. A reakciós osztályok és pártjaik politikai törekvései szemben állnak a dolgozó osztályok érdekeivel, és ezért kénytelenek hamis jelszavakkal leplezni igazi céljaikat. Csak így kísérelhetik meg megnyerni a maguk számára a

tömegek támogatását. Különben elszigetelődnének, elvesztenék politikai befolyásukat.

A haladó osztályoknak nincs szükségük ilyen kódosításre, nyíltan hirdetik céljaikat, szavaik és tetteik szükségszerűen egybeesnek. Minél következetesebben érvényesül pártjaiknál a szavak és a tettek egysége, annál kedvezőbbek a lehetőségeik politikai befolyásuk növelésére.

A történelmi pártok azoknak az osztályoknak a politikai szervezetei, amelyek a társadalmi termelési mód egy-egy alapvető korszakához kapcsolódnak és az osztály alapvető érdekeiért, a társadalmi haladásért szállnak síkra. Ilyeneknek tekinthetők a munkásosztály forradalmi pártjai, a kommunista pártok. A munkásosztály *alapvető osztályérdekeit* képviselik, közelebbi és távolabbi céljaik egybeesnek minden dolgozó alapvető érdekeivel. Miközben egy pillanatra sem tévesztik szem elől a munkásosztály távlati és egyetemes érdekeit, síkraszállnak valamennyi dolgozó osztály és réteg érdekeiért, a dolgozók életfeltételeinek szüntelen javításáért. „A kommunisták — írja Marx és Engels „A Kommunista Párt kiáltványá"-ban — nem titkolják nézeteiket és szándékaikat. Nyíltan kijelentik, hogy céljaik csakis minden eddigi társadalmi rend erőszakos megdöntésével érhetők el... A proletárok e forradalomban csak láncaikat veszíthetik. Cserébe egy egész világot nyerhetnek."[1]

A munkások, a dolgozó emberek többségénél a kommunista párt fogalma azonosul az igaz üggyel, az elnyomottak, a kizsákmányoltak felszabadításával, az önfeláldozó hősiességgel, következetességgel, mindazzal, ami a becsületes emberek munkájának, harcának értelmét jelenti. A kommunista párt milliók számára a reménység, az értelmes élet utáni vágy teljesülésének legfőbb záloga. A párt világos irányt

[1] *Marx—Engels* Művei. 4. köt. Budapest 1959. 470. old.

ad mindazok számára, akik az emberibb, jobb élethez vezető utat keresik, megmutatja a célhoz érés nem mindig könnyű, de reális, a valóság feltételeihez legjobban alkalmazkodó útját. A kommunista pártban *társakra* találnak mindazok, akik tenni akarnak önmagukért és másokért, s ez megsokszorozza erejüket és még a legelesettebbeket is legyőzhetetlenné teszi. Ez a magyarázata annak, hogy százezrek, milliók azonosulnak a kommunista párttal, és semmilyen áldozattól nem riadnak vissza. A reakció terrorjával szemben — ha kell — még börtönt és akasztófát is vállalnak érte. Párt vagy mozgalom soha még nem adott az emberiségnek annyi nemes, bátor és hőslelkű harcost, mint a kommunista párt, a kommunista mozgalom. Ennek hatása alól senki nem vonhatja ki magát, tevékenysége még ellenségei körében is — a gyűlölet mellett — tiszteletet és tekintélyt parancsol.

A kommunista párt erejét, nagyságát, történelmi szerepét ellenfelei, sőt még a jóhiszemű emberek is gyakorta harcosainak valamiféle érzelmileg túlfűtött fanatizmusával magyarázzák. Kétségtelenül nagy jelentőségük van a párt iránti érzelmeknek, de ebben a vonatkozásban nem ez a döntő. A legfontosabb — és ez határozza meg az érzelmeket is —, hogy a párt egész tevékenységét a *tudományos felismerésre* építi. Nem a puszta óhajok és kívánságok szabják meg célját, módszerét, hanem a társadalmi fejlődés parancsoló törvényszerűségei. S maga a párt sem a véletlen teremtménye, hanem nagyon is tudatosan — a szükségleteknek és a proletár osztályharc törvényszerűségeinek megfelelően — alakul és formálódik. Ez szabja meg jellegét, felépítését, működésének belső törvényeit. Milyen ez a párt, milyenek a törvényei, hogyan fejlődik? Ezekre a kérdésekre adnak választ a marxizmus—leninizmus klasszikusai, akik egyben a kommunisták pártjának megteremtői és vezetői voltak.

A forradalmi munkáspártok létrejöttének történelmi szükségszerűsége

Marx—Engels a munkásosztály pártjának történelmi szerepéről, fő vonásairól

A kommunista pártról szóló tanítások a marxizmussal egyidejűleg születtek és annak szerves részeként fejlődtek. Marx és Engels, a munkásosztály politikai harcainak szervezői és vezetői — koruk leghaladóbb eszméit tovább fejlesztve — a mozgalom tapasztalataiból kovácsolták ki azokat az *elméleti alapokat,* amelyekre a kommunista pártok épülnek. E tanításoknak fő vonásai a következők.

1. A kommunista pártok *osztálytartalmukat* tekintve a munkásosztály pártjai, cselekvésüket minden tekintetben a munkásosztály politikai célja, történelmi küldetése vezérli.

2. *Tudományos elmélettel rendelkeznek,* a társadalmi fejlődésnek, a munkásosztály osztályharcának törvényeire építik tevékenységüket.

3. Forradalmi *harci szervezetek,* vezetésükkel a munkások, a dolgozók eredményesen ostromolják a burzsoázia politikai hatalmát, amelynek szétzúzásával létrehozzák a proletariátus diktatúráját.

4. Tevékenységükben a munkásosztály egyetemes, nemzetközi érdekeiből, *a proletár internacionalizmus eszméjéből* indulnak ki.

Marx és Engels a munkásosztály előtt álló feladatok, a konkrét történelmi helyzet és az osztályharc feltételeinek megfelelően szervezte, formálta, alakította a pártot. Kegyetlen üldöztetések és megpróbáltatások között védelmezték a reakció terrorjával szemben, miközben elvszerű szenvedélyességgel harcoltak a párt eszmei tisztaságáért, a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus ellen.

A kommunista pártoknak, a munkásosztály mar-

xista—leninista pártjainak alapeszméit Marx és Engels „A Kommunista Párt kiáltványá"-ban, a tudományos szocializmus alapokmányában fogalmazták meg. Olyan elveket rögzítettek a kiáltványban, amelyek a kapitalizmus elleni harc egész történelmi korszakára, tehát napjainkban is érvényesek. Ezek közül a legalapvetőbbek: a pártnak a munkásosztályhoz, a nemzeti törekvésekhez és a nemzetköziséghez, a mozgalom sajátos és általános érdekeihez, az ösztönös és a tudatos mozgalomhoz, a fennálló politikai rendszerhez, a hatalomhoz való viszonya. A kiáltványban megfogalmazott legfontosabb elvek a következők:

A kommunistáknak „nincsenek az egész proletariátus érdekeitől eltérő érdekeik".

„A kommunisták ... a proletárok különböző nemzeti harcaiban az egész proletariátus közös, a nemzetiségtől független érdekeit hangsúlyozzák és érvényesitik, ... a proletariátus és a burzsoázia között folyó harc különböző fejlődési fokain mindig az összmozgalom érdekeit képviselik.

A kommunisták tehát a gyakorlatban minden ország munkáspártjainak leghatározottabb, szüntelen továbbhaladásra ösztökélő részét alkotják; az elmélet terén a proletariátus többi tömegével szemben az az előnyük, hogy világosan látják a proletármozgalom feltételeit, menetét és általános eredményeit."

„A kommunisták legközelebbi célja ...: a proletariátus osztállyá alakítása, a burzsoá uralom megdöntése, a politikai hatalom meghódítása a proletariátus által."

„A kommunisták a munkásosztály közvetlen céljaiért és érdekeiért küzdenek, de a jelen mozgalomban egyszersmind a mozgalom jövendőjét képviselik."[2]

Ezek azok a legfontosabb alapelvek, amelyek nap-

[2] Ugyanott, 452., 453. és 469. old.

jainkban is eligazítanak bennünket a kommunista párt alapvető feladatainak megoldásánál.

A marxizmus—leninizmus klasszikusai a kommunista pártot a *munkásosztály szerves és elszakíthatatlan részének* tekintették, amely a *leghatározottabban* képviseli a *haladás* ügyét, és megvan a készsége, hogy ennek érdekében csatasorba állítsa az osztály egészét, a haladás minden hívét. A párt a proletariátusnak olyan része, amely *tudományos elmélet* alapján tisztában van a társadalmi fejlődés, az osztályharc általános törvényszerűségeivel, és ezzel a tudatosság szintjére emeli a munkások ösztönös mozgalmát.

Mindez a kommunista pártot a munkásosztály olyan politikai szervezetévé teszi, amely képes arra, hogy győzelemre vezesse harcát — a burzsoá uralom megdöntéséért, a politikai hatalom meghódításáért — nehéz és bonyolult feltételek között is.

Az a kor, amelyben Marx és Engels élt, megszabta a párt létrehozásáért folytatott harc feltételeit is. Közvetlenül az 1848-as polgári forradalom előestéjén Marx és Engels még nem tartotta szükségesnek, hogy a kommunisták önálló pártot alkossanak a munkások más pártjaival szemben. A tudományos szocializmus ekkor még csak a szárnyait bontogatta, és ilyen körülmények között a szervezeti elkülönülés akadályozta volna elterjedését, amelynek pedig Marx és Engels alapvető jelentőséget tulajdonított mind nemzeti, mind nemzetközi méretekben. Európa reakciósainak „szent" szövetsége a haladó eszmék és mozgalmak — különösen a kommunizmus — ellen, arra késztette őket, hogy fokozottabban előtérbe állítsák a munkásosztály nemzetközi összefogását.

Később, amikor ennek a politikai feltételei megteremtődtek, Marx és Engels a munkásosztály ügyéért vívott harcban alapvető jelentőségűnek tartották egy forradalmi párt megteremtésének szükségességét. „Az osztályok eltörlését akarjuk — mondotta Engels 1871-

ben az I. Internacionálé londoni konferenciáján. — Milyen eszközökkel érhetjük ezt el? A proletariátus politikai uralmával, és amikor ezt minden oldalról elfogadják, még azt kívánják tőlünk, hogy ne avatkozzunk bele a politikába! Az összes tartózkodáspártiak magukat forradalmároknak nevezik, sőt azt mondják, hogy ők a tulajdonképpeni forradalmárok. De a forradalom a politika legmagasabb aktusa; aki a forradalmat akarja, akarnia kell az eszközt is, a politikai akciót, amely előkészíti, amely megadja a munkásoknak a forradalomra való nevelést, és amely nélkül a munkások a harc másnapján mindig a Favre-ok és a Pyat-k rászedettjei lesznek. A politika azonban, amelyet folytatnunk kell, a munkáspolitika; a munkáspártnak nem valamely burzsoá pártok uszályaként kell megalakulnia, hanem független pártként, amelynek megvan a saját célja, a saját politikája."[3]

Marx és Engels nevéhez fűződik az I. és a II. Internacionálé megalapítása. A forradalmi munkásmozgalom nemzetközi szervezeteinek ők voltak a vezérei. Irányításuk alatt a kommunista mozgalom világpártjainak csaknem minden kapitalista országra kiterjedő szekciójuk, hálózatuk volt, s a tudományos szocializmus eszméi uralkodóvá váltak az egész nemzetközi munkásmozgalomban. A marxizmus ezt a győzelmet nemcsak a „hivatalos" burzsoá ideológiák elleni küzdelemben vívta ki, egyidejűleg következetes harcot folytatott a szocializmus mezében fellépő különféle kispolgári ideológiák, eszmeáramlatok ellen is.

A marxizmus győzelmét jelzi, hogy már a múlt század végén az opportunizmus különböző válfajai is a „marxizmus" zászlaja alatt léptek fel, és belülről próbálták revízió alá venni a tudományos szocializmus alapeszméit. A revizionizmus, amely a századforduló első évtizedében, különösen az első világháború ide-

[3] *Marx—Engels* Művei. 17. köt. Budapest 1968. 382. old.

jén az egész Internacionálében eluralkodott, revízió alá vette a párt eszméit is. A II. Internacionálé pártjai, bár nagy tömegbefolyással rendelkeztek, feladták a forradalmi szellemet és reformista pártokká váltak. Az elmélet alapjaiban, a politikában, a taktikában és a szervezeti életben eluralkodó revizionizmus azt eredményezte, hogy a II. Internacionálé pártjai objektíve nem töltöttek be vezető szerepet az osztályharcban, nem voltak a munkásosztály forradalmi harcának élcsapatai. Feladták a munkásosztály alapvető céljának, a tőke uralma alóli felszabadulásának képviseletét, a szocializmus igazi programját, de igyekeztek megmaradni nagy befolyású tömegpártnak, építve a dolgozók bizalmára. Ez a kettősség azonban csak átmenetileg, ideiglenesen maradhatott fenn; s a II. Internacionálé pártjainál is addig tarthatott, amíg a kapitalizmus viszonylag békés fejlődésének korszakát élte.

A századfordulón, amikor a kapitalizmus fejlődésének új szakaszába, az imperializmus korszakába lépett, és a végsőkig kiéleződött valamennyi fő ellentmondása, amikor a forradalom közvetlen gyakorlati kérdésként került napirendre — hamar lelepleződött az opportunizmus. Az osztályok nyílt összeütközésének korszakában a forradalmasodó munkásság ezekben a pártokban nem találta meg osztályérdekeinek következetes képviseletét, és megvonta tőlük a bizalmát. Ezzel magyarázható a II. Internacionálé széthullása és az a tény, hogy rendkívül gyorsan fejlődtek a munkásosztály új típusú pártjai, a kommunista pártok.

Lenin harca az új típusú pártért

A munkásosztály új típusú pártjainak megszületését a történelmi fejlődés tűzte napirendre, ennek felismerése és az új típusú párt megteremtése Lenin ne-

véhez fűződik. Lenin tudatában volt annak, hogy a munkásosztály az imperializmus, a proletárforradalmak korszakában nem érheti el célját, ha reformista pártokra bízza magát. Állhatatos harcot folytatott egy új típusú forradalmi proletárpárt megteremtéséért; tevékenységében kiemelkedő helyet foglal el a pártért folytatott gyakorlati küzdelem.

Az imperializmus és a proletárforradalmak korszakában — hangsúlyozta Lenin — a munkásosztálynak *új típusú pártra* van szüksége. Az új azt a lényegi változást jelenti, hogy a párt a marxizmus tanításaihoz híven ismételten a proletárforradalmat, a *proletárdiktatúrát* tűzi célul. A cári önkényuralom terrorja alatt, az orosz és a nemzetközi opportunizmussal vívott engesztelhetetlen eszmei harcban megvédelmezte a marxizmus alapeszméit, és azokat tovább fejlesztve kidolgozta az új típusú párt elméleti, ideológiai, politikai és szervezeti alapjait.

Lenin a pártot *a munkásosztály élcsapatának, szervezett csapatának* tekintette, amely a demokratikus centralizmus elvén épül fel és működik, a *forradalmi* és *internacionalista* jelleget a párt legfőbb sajátosságának tartotta. A párt szerepét illetően azt vallotta, hogy a párt *neveli, szervezi és vezeti* a munkásosztályt az osztályharc minden szakaszában, minden megnyilvánulásában.

Lenin 1902-ben, a párt megalakulását kimondó kongresszus előtt, a programtervezetben a következőket írta erről: „Az orosz szociáldemokrácia azt tűzi ki feladatául, hogy a munkások előtt feltárja, milyen kibékíthetetlen ellentétben vannak érdekeik a tőkések érdekeivel; hogy a proletariátusnak megmagyarázza, mi a történelmi jelentősége, milyen a jellege és mik a feltételei annak a szociális forradalomnak, amelyet a proletariátusnak végre kell hajtania; hogy megszervezzen egy forradalmi osztálypártot, amely

vezetni tudja a proletariátus harcát minden megnyilvánulási formájában."[4]

A lenini párteszmének sarkalatos tétele: *a párt vezető szerepe.* „Nem szabad megfeledkeznünk arról — írja Lenin a „Forradalmi kalandorkodás" című cikkében —, hogy egy forradalmi párt csak akkor érdemes erre a névre, ha *ténylegesen* vezeti a forradalmi osztály mozgalmát. ... minden népi mozgalom végtelenül változatos formákat ölt, állandóan új formákat termel ki, elveti a régieket, s a régi és új formák módosított válfajait vagy új kombinációit hozza létre. S nekünk kötelességünk, hogy tevékenyen részt vegyünk a harci módszerek és eszközök kidolgozásában."[5]

A párt lenini értelmezésének lényege, hogy a párt *ténylegesen* vezeti a forradalmi osztály mozgalmát, úgy is, hogy részt vesz a harci formák és módszerek kidolgozásában. Lenin kiemeli a „tényleges" szót, ezzel kíván nyomatékot adni annak, hogy nem formális értelemben vett vezetésről van szó. A munkásmozgalomban a formális értelmezés számtalan megnyilvánulása fellelhető, például: a munkásosztállyal való morális együttérzés, a „forradalmi" frázis hangoztatása — ahogyan Lenin nevezi: a „forradalmi" szószátyárkodás —, a munkások spontán mozgalmainak uszályában való kullogás stb.

A pártról és vezető szerepének eszméjéről kimeríthetetlenül gazdag a marxizmus—leninizmus kincsestára, gyakorlati tapasztalata. Lenin harca az új típusú proletárpártért akkor bontakozott ki, amikor nemzetközileg a kapitalizmus az imperializmus szakaszába, általános válságának korszakába lépett, s a végsőkig kiéleződött valamennyi ellentmondása. A cári Orosz-

[4] *Lenin* Összes művei. 6. köt. Kossuth Könyvkiadó 1964. 189. old.

[5] Ugyanott, 358. old.

ország ezeknek az ellentmondásoknak csomópontjává vált, és ezért a forradalmi mozgalom súlypontja Nyugat-Európából ide tevődött át. Ezt a folyamatot már Engels is észlelte, és életének utolsó éveiben jelezte is; de teljesen csak a századforduló éveiben bontakozott ki. Ezt fejezték ki az orosz munkások nagy politikai megmozdulásai, amelyek tömegméretükben, gyakoriságukban és harcias elszántságukban jelentősen különböztek a korábbiaktól. „Ez a legközelebbi feladat (a forradalmi párt megteremtése — *R. I.*), amelyet a történelem most elénk tűzött — írta Lenin 1902-ben —, a *legforradalmibb* minden más ország proletariátusának *legközelebbi* feladatai közül. Ennek a feladatnak a megvalósítása — az európai és (most már azt is mondhatjuk) egyben az ázsiai legreakciósabb védőbástyájának a lerombolása — az orosz proletariátust a nemzetközi forradalmi proletariátus élcsapatává tenné."[6] E történelmi szerep betöltéséhez meg kellett szüntetni az oroszországi munkásmozgalomnak azt a belső ellentmondását, amely egyrészről a tömegek, mindenekelőtt az ipari proletariátus harcos aktivitásában, de még mindig ösztönös mozgalmában, másrészről a forradalmi mozgalom vezetésének gyengeségében, a vezető forradalmi párt hiányában fejeződött ki.

A forradalmi harc vezetésére alkalmas párt megteremtése tehát szükségszerű volt. Lenin munkásságában végigkísérhetjük a párt megteremtéséért folytatott harcot éppen úgy, mint a pártnak a forradalmi osztályharc különböző fejlődési szakaszaiban betöltött vezető szerepét. A Lenin vezette bolsevik párt Oroszországban három forradalom tüzében edződött, gazdag tapasztalatai felölelik a hatalomért folytatott harc, a munkáshatalom kivívásának, megszilárdításá-

[6] Ugyanott, 236. old.

nak, a szocializmus, a kommunizmus építésének egész történelmi korszakát.

Lenin írásai, a párttal kapcsolatos tanításai sohasem absztrakt módon érintik a párt szerepét, feladatait, hanem konkrétan — összhangban az osztályharc adott szükségleteivel. Éppen ezért nemcsak elméleti általánosításra nyújtanak lehetőséget, hanem módszerét adják annak is, hogyan kell érvényesíteni a párt vezető szerepét az adott, konkrét feltételek között.

Ha csak nagyvonalú felsorolásra szorítkozunk, akkor is meggyőződhetünk arról, hogy a lenini pártnak milyen gazdag tapasztalatai vannak a munkásosztály forradalmi harcának vezetésében: az ösztönös mozgalom egyesítése a tudományos szocializmussal; a párt ideológiai, politikai, taktikai, elméleti és szervezeti alapjainak kidolgozása; a kispolgári ösztönösség és az opportunizmus legkülönbözőbb válfajai elleni harc; a cári önkényuralom feltételei között végzett forradalmi munka művészete, a legális és az illegális munka kombinálásának sokféle variációja; az 1905—1907 évek nagy politikai sztrájkjai, tüntetései; a fegyveres felkelés tanulságai; az első polgári demokratikus forradalom politikai tapasztalatai; a vereséget követő rendezett visszavonulás feltételeinek a biztosítása; a munkásosztály sorainak rendezése és újjászervezése a forradalmi apály átmeneti viszonyai között; a szilárd elvi alapokon álló internacionalista politika az első imperialista világháború időszakában, amikor a nacionalizmus és a szociálsovinizmus lett úrrá a nyugat-európai munkáspártokban; az imperialista háború átváltoztatása polgárháborúvá; az 1917-es polgári forradalom szocialista forradalommá fejlesztése, a proletárforradalom politikai, katonai előkészítése, a fegyveres felkelés megszervezése és győzelemre vitele; a kispolgári pártok ingadozásainak leleplezése és elszigetelésük; a földkérdés demokratikus megoldása a munkásosztály vezetésével, a munkásha-

talom kiépítése; a szocialista államiság megszervezése; a nemzeti kérdés megoldása és a soknemzetiségű szocialista államok szövetségének megteremtése; a szocialista honvédelem megteremtése és irányítása; a munkáshatalom nemzetközi politikája a teljes kapitalista környezet körülményei között; a polgárháború hadigazdaságának rendszere; áttérés a hadigazdálkodásról az átmeneti korszak viszonyainak legjobban megfelelő gazdálkodási formára; a gazdaság és a politika viszonyának lényege és helyes értelmezése a szocializmus viszonyai között; a szocialista iparosítás és a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezése alapelveinek kidolgozása; a szocialista társadalmi élet és kultúra kibontakoztatása stb.

A felsorolás korántsem teljes, és csupán Lenin életének időszakára korlátozódik. De folytathatjuk a sort a szocialista iparosítás és a mezőgazdaság kollektivizálásának a tapasztalataival; a kizsákmányoló osztályok teljes felszámolásával; a szocialista építés történelmi jelentőségű győzelmével; a Nagy Honvédő Háború viszontagságos küzdelmeivel, a fasizmus felett aratott világtörténelmi jelentőségű győzelemmel; a szovjet tudomány és technika világraszóló sikereivel; a kommunista építés nagy vívmányaival; a Szovjetunió világpolitikai súlyának, belső és külső körülményeinek gyökeres átalakulásával, mindenekelőtt a szocialista világrendszer létrejöttével stb.

Mindez elválaszthatatlan a lenini típusú pártnak a munkásosztály harcában betöltött vezető szerepétől. Minden eredmény a kommunista párt vezetésével született és a tapasztalatok végtelen gazdagsága kapcsolódik hozzájuk. Az osztályharc több mint félévszázados nagy csatáinak küzdelmeiben sikerek és vereségek közepette, de végső fokon egy nagy, dicsőséges út folyamatában kovácsolódott ki a győzelem. A Szovjetunió Kommunista Pártja ma vezető ereje a világ leghatalmasabb országának, amely a kommu-

nizmus építésével a társadalmi haladás élén jár, és legfontosabb támasza a békéért, a nemzeti függetlenségért, a szocializmusért folyó antiimperialista harcnak.

A kommunista világmozgalom korunk legjelentősebb politikai mozgalma

A forradalmi harc vezetésére alkalmas munkáspártok megteremtését *a történelmi fejlődés szükségszerűen* tűzte napirendre. Így volt ez Oroszországban és így volt valamennyi tőkésországban is. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására, a lenini párt példáján az első világháborút követő nagy forradalmi fellendülés éveiben szinte minden országban — köztük Magyarországon is 1918 novemberében — megalakultak az új, lenini típusú munkáspártok, a kommunista pártok.

Az eltérő körülmények és feltételek, ahogyan ezek a pártok létrejöttek és működtek, valamint a tapasztalatok kezdetlegessége, eszmei és szervezeti kiforratlanságuk szükségessé tette, hogy fogyatékosságaik ellensúlyozására egy nemzetközi szervezetben, a Kommunista Internacionáléban tömörüljenek. A III. Internacionálénak (Komintern), amely 1919-ben alakult és 1943-ig működött, történelmi érdemei vannak abban, hogy a kommunista pártok lenini típusú párttá fejlődtek, és több mint félévszázados történelmük során a munkásosztály legkövetkezetesebb képviselőinek bizonyultak. Kimagasló szerepük volt az osztályküzdelmek minden nagy csatájában, történelmi érdemük az antifasiszta harc megszervezése, irányítása a második világháború időszakában, a népi, nemzeti, demokratikus és szocialista mozgalmak fellendítése az utóbbi évtizedekben.

Hányszor megjósolták már a kommunista mozgalom bukását, alkalmatlanságát egy új világ megte-

remtésére, s a mozgalom mégis terjed, erősödik, mint a jelen legkorszerűbb, társadalmi, forradalmi mozgalma. A párttagok száma a második világháborút megelőző időszakhoz képest valamennyi országban a sokszorosára nőtt. Az európai tőkésországokban 1939-ben félmillió kommunista párttag volt, ma pedig közel hárommillió. Ázsia nem szocialista részén ez idő alatt 20 000-ről közel négymillióra emelkedett a kommunisták száma. Külön figyelmet érdemel, hogy az olyan fejlett tőkésországokban, mint például Franciaország és Olaszország, a kommunista párt hatalmas tömegpárt, s a választások idején a párttagok számának többszöröse szavaz a kommunistákra. A lenini kommunista mozgalom ad ma igazán elfogadható demokratikus választ korunk valamennyi lényeges problémájára. Ez mutatja életképességét, befolyását, vonzerejét.

A kommunista mozgalom több mint 120 éves történetén végigvonul a párt fejlődésének kettőssége: *egyrészt* alkalmassá tenni önmagát a munkásosztály történelmi feladatainak megoldására — az osztályharc konkrét feltételeihez igazodó programmal, stratégiával, taktikával és szervezettséggel biztosítani a kor változó követelményeinek megfelelő önfejlődést, korszerűsödést; *másrészt* védelmezni önmagát, alapeszméit, szervezeti rendjét az opportunizmus különféle válfajaival szemben, harcolni fizikai fennmaradásáért, visszaverni a reakció terrorját.

A második világháború után kialakult új világhelyzetben a szocializmus építése az országok egész sorában igazolja és alátámasztja a pártról és vezető szerepéről szóló alapvető marxista—leninista tanításokat. A kommunista pártok vezetésével már 14 országban győzött a munkáshatalom, épül a szocialista társadalmi rendszer. Létrejött a *szocialista világrendszer*, a nemzetközi proletariátus legnagyobb történelmi vívmánya, harcának gyümölcse és legfontosabb

támasza. A kommunista pártok a világ valamennyi országában működnek *és a világ legbefolyásosabb politikai mozgalmát képviselik.* Élenjáró harcosai minden országban a békéért, a demokráciáért, a nemzeti függetlenségért, a szocializmusért folyó harcnak. Világméretekben e küzdelmekben a legjelentősebb politikai erőt jelentik. A jelenlegi viszonyok között különösen értékesek azok a tapasztalatok, amelyeket a hatalomra jutott munkásosztály, a szocializmus viszonyai között működő marxista pártok szereztek. (A Szovjetunió Kommunista Pártjának több mint félévszázados, a szocialista országok többségének több mint negyedszázados ilyen jellegű gyakorlati tapasztalatai halmozódtak fel.)

A magyar nép szabadságának kivívása, a szocialista forradalom győzelme hazánkban is elválaszthatatlan a kommunista párt irányító, szervező munkájától. Pártunk a népi forradalom viharában született, több évtizedes fennállásának olyan dicsőséges állomásai vannak, mint a Tanácsköztársaság kivívása 1919-ben, a negyedszázados Horthy-fasizmus elleni áldozatos harc, a felszabadulás után a népi demokratikus forradalom győzelme és a proletárdiktatúra kivívása, a szocializmus alapjainak lerakása és a szocialista társadalom építésének sikerei.

A kommunista párt forradalmi jellege

A történelmi tapasztalatok és az ebből adódó tudományos felismerés egyaránt bizonyítják, hogy a munkásosztály csak forradalmi úton valósíthatja meg osztálycéljait: a tőkés rendszer megdöntését, saját hatalmának megteremtését, a kizsákmányolás minden formájának megszüntetését. Ebből következik, hogy pártjának, ha hűen akarja képviselni osztályának érdekeit, forradalminak kell lennie. A kommunista pár-

tok létrejötte éppen azért volt történelmi szükségszerűség, mert a II. Internacionálé pártjainak többsége reformistává vált: nem kívánták *alapjaiban* megváltoztatni a fennálló társadalmi rendszert, hanem *annak talaján*, a tőkés rendszer *keretei között maradva*, különféle reformok kivívására korlátozták tevékenységüket. A tőkés rendszer fennmaradását védelmezve az alapvető kérdésekben együttműködtek a burzsoáziával, mint annak jelentős politikai támaszai.

A marxizmus—leninizmusnak a reformokért folytatott harccal kapcsolatban is határozott álláspontja van. A reformok a kapitalizmus körülményei között is fontos szerepet töltenek be a munkásosztály harcában, amennyiben kedvezőbb feltételeket, jobb szervezkedési lehetőségeket lehet általuk biztosítani. A kommunisták nem becsülik le a magasabb bérért, a kedvezőbb életkörülményekért, a jobb munkafeltételekért, a nagyobb politikai szabadságért folytatott harc szerepét. Ilyen értelemben tehát nem vetik el a reformokért folyó harcot a kapitalizmusban, ezzel kapcsolatban is elhatárolják magukat mindenféle álforradalmi, anarchista kalandorságtól. A reformokat mindig *„a forradalmi harc melléktermékeként"* fogják fel, és nem tévesztik szem elől, hogy a munkásosztály végső céljaihoz csak forradalmi harc útján juthat el. Ennek lényege: *a tőkés rendszer alapjainak felszámolása, politikai, gazdasági hatalmának megdöntése.* A kommunisták azt vallják, hogy reformpolitikát folytatni akkor, amikor a történelem a forradalmi harcot tűzi napirendre, egyenlő a munkásosztály elárulásával. Az opportunizmus lényege, hogy az *osztályharcot a burzsoá rendszer keretei közé korlátozza, és nem terjeszti ki a rendszer megdöntésére, lemond a politikai hatalomnak a munkásosztály által történő kisajátításáról.* A jobboldali és a „baloldali" opportunizmus ezen a közös ponton találkozik. Az

egyik a forradalmi harcról mond le, a másik a forradalmi harc feltételeinek megteremtéséről és lehetőségeinek érdemi kihasználásáról.

A proletárdiktatúra eszméje a marxizmus alaptétele

Minden forradalom alapvető kérdése — tanítja Lenin — a hatalom kérdése: milyen osztály hatalmát dönti meg, és helyébe melyik osztály hatalmát teremti meg. A proletárforradalom a burzsoázia hatalmát hivatott megdönteni, és helyébe a proletárdiktatúrát, a munkásosztály hatalmát kell létrehoznia. *A proletárdiktatúráért folyó harc a szocialista forradalom központi kérdése, a marxizmus legfőbb lényege.* A kommunista párt egész tevékenységét, stratégiáját és taktikáját alapvetően ez határozza meg, ebből kiindulva szabja meg a párt a harci formákat, módszereket, a munkásosztály politikáját a többi dolgozó osztályhoz való viszonyában. A munkáspártok forradalmi, illetve reformista jellegének megítélésénél *a proletárdiktatúra a választóvíz, az alapvető kritériuma a marxista álláspontnak az osztályharc valamennyi kérdésében.*

A proletárdiktatúra a munkásosztály, a dolgozó többség demokráciája, vagyis a *legteljesebb* demokrácia — és diktatúra a volt kizsákmányolókkal, a szocializmus ellenségeivel szemben; olyan hatalom, amely erőszak is, de mégsem ez a legfőbb lényege. „Kétségtelen — mondotta Lenin 1919-ben —, hogy e nélkül a vonás nélkül — forradalmi erőszak nélkül — a proletariátus nem győzhetett volna, de nem férhet kétség ahhoz sem, hogy a forradalmi erőszak a forradalom fejlődésének csak bizonyos pillanataiban, csak meghatározott, különleges körülmények között volt a forradalom szükségszerű és jogos módszere. E forradalom sokkal mélyebb és állandóbb sajátsága és

győzelmeinek feltétele a proletártömegek, a dolgozók megszervezése volt és marad. A dolgozó milliónak ebben a megszervezésében rejlik a forradalom legkedvezőbb feltétele, győzelmeinek legmélyebb forrása."[7] A proletárdiktatúra lényege — tanítja Lenin — *a munkásosztály vezető szerepe és szövetsége a többi dolgozó osztállyal, mindenekelőtt a parasztsággal.* A munkásosztály a társadalomban betöltött vezető szerepét élcsapatán, a kommunista párton keresztül valósítja meg.

Az opportunizmus lényege ma is, mint korábban, a proletárdiktatúra tagadása. A reformizmus mai képviselői a szocializmusba való békés belenövést, az úgynevezett „népi kapitalizmus" megteremtését, vagy a konvergencia elméletét hirdetik. A mai kapitalizmus egyes felületi jelenségeit ragadják csupán ki, és figyelmen kívül hagyják, hogy a kapitalizmusnak nem sikerül megoldania egyetlen alapvető ellentmondását sem, sőt a tények éppen folytonos kiéleződésüket mutatják. A mai reformisták meghamisítják a fejlett tőkésországok államának osztályjellegét, „jóléti államnak" tüntetik fel őket, tagadván, hogy azok a monopolista burzsoázia diktatúrái. Azt állítják, hogy a mai monopolista állam az osztályok közötti érdekellentét összeegyeztetésének osztályokon, pártokon felül álló intézményévé változott, vagyis nem burzsoá állam a szó igazi értelmében.

A politikai gyakorlat mindennapos tényei azonban meggyőznek bennünket arról, hogy a mai tőkésállamok — a gazdaságilag legelőrehaladottabb országokban is — a monopolisták legfőbb eszköze a kizsákmányolás fokozására, a demokrácia elfojtására, a dolgozók megfékezésére, más országok leigázására, a háború és a fegyverkezési politika folytatására, a monopolista extraprofit biztosítására.

[7] *Lenin* Művei. 29. köt. Szikra 1953. 78. old.

A „baloldali" opportunizmus legjellemzőbb mai megnyilvánulása, hogy tagadja a munkásosztály vezető szerepét, szövetségi politikáját, a politikai tömegharcnak, a tömegek forradalmi nevelésének, szervezésének jelentőségét. A „baloldali" opportunisták nem hisznek a munkásosztály erejében, és egyetlen következetes forradalmi erőnek a főleg diákokból, egyes értelmiségi körökből álló úgynevezett „forradalmi elitet" tartják. A harc fő formáját nem a rendszer elleni politikai harcban — valamennyi antiimperialista erőnek a munkásosztály körüli tömörítésében — látják, hanem a spontán lázadásokban. Mit sem törődve az osztály-erőviszonyok gondos mérlegelésével a kalandorság útját járják. A szocialista tudatossággal az ösztönös, a spontán lázadást állítják szembe. Ily módon a „baloldali" opportunizmus is tagadja a proletárdiktatúra lényegét, és kalandor akcióival, provokációval veszélyezteti a munkásosztály valódi osztályérdekeit.

Az opportunizmus mindkét válfajának közösek az osztálygyökerei: a kispolgárság, amely az imperializmusban gyors ütemben proletarizálódik. A kispolgárság elkerülhetetlenül magával viszi a munkásosztály soraiba saját nézeteit, ingadozását, türelmetlenségét, anarchikus természetét, fegyelemre, szervezettségre való képtelenségét. A munkásarisztokrácia szintén fontos társadalmi bázisa az opportunizmusnak. Az imperializmus korában a monopolista extraprofit lehetővé teszi, hogy a burzsoázia a munkások, a dolgozók egy szűk rétegéből létrehozza az úgynevezett munkásarisztokráciát. A forradalmi munkásmozgalom egysége és fejlődése abban a harcban megy végbe, amelyet az opportunizmus minden válfaja ellen megalkuvás nélkül folytat.

Amikor a munkásosztály hatalomra jut és a kommunista párt kormányzó párt lesz — anélkül, hogy lényege változna — módosul forradalmiságának tartalma. A párt forradalmi jellege az új viszonyok között mindenekelőtt abban jut kifejezésre, hogy *az új hatalom, a proletárdiktatúra védelmét és erősítését tekinti a legfontosabb feladatnak.* A szocializmus építésének egész történelmi időszakában a társadalmi haladás, az építőmunka legfontosabb feltétele a munkáshatalom védelme, megszilárdítása és fejlesztése. A kommunista párt csak úgy töltheti be vezető szerepét, ha mindent ebből a szempontból ítél meg, egész tevékenységét ennek rendeli alá. „Az olyan átmeneti típusú proletárállamban, amilyen a mienk — írta Lenin 1921-ben —, a sztrájkharc végső célja csakis az lehet, hogy erősítse a proletárállamot és a proletár osztályállamhatalmat, hogy harcol ennek az államnak bürokratikus kinövései, hibái és gyengéi, a proletárállam ellenőrzése alól elbújni igyekvő tőkések osztályétvágya stb. ellen."[8]

A forradalmiság a szocialista építés viszonyai között tehát mindenekelőtt azt jelenti, hogy *egyrészt:* védelmezzük, erősítjük a forradalom vívmányait, politikai, gazdasági, ideológiai alapjait; *másrészt:* harcolunk mindazzal szemben, ami elavult, konzervatív és gátolja a fejlődést. Ezért a szocialista társadalom forradalmisága nem nélkülözheti azt a mélyreható analízist, amely feltárja a társadalmi folyamatok lényegét, a változás szükségleteit. Olyan konstruktív társadalmi önvizsgálatra van szüksége, amely felöleli a társadalmi élet minden területét, és reálisan, a *forradalmi céloknak megfelelően határozza meg a változás irányát, feladatait.*

[8] *Lenin* Válogatott művei. III. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 369. old.

Miben jut kifejezésre pártunk forradalmisága a szocialista építés viszonyai között?

1. Mindenekelőtt nagy forradalmi vívmányunkban, a tőkés rendszer megdöntésében, a munkáshatalom, a proletárdiktatúra kivívásában, a szocializmus alapjainak lerakásában, az új társadalom sikeres építésében. Minden, amit az utóbbi több mint két és fél évtized alatt a kommunista párt vezetésével a magyar nép alkotott, alapjaiban változtatta meg hazánk társadalmi rendjét. *Szocialista rendszerünk puszta létével, vívmányainak demonstrálásával is bomlasztóan hat a kapitalizmusra, elmélyíti annak általános válságát.*

2. A forradalmiság kifejezésre jut abban, hogy a hazánkban végbemenő átalakulás szerves része, alkotó eleme a szocialista világforradalmi folyamatnak, a világméretű antiimperialista forradalmi küzdelemnek. Rendszerünk természetéből eredően antikapitalista, antiimperialista, s a szocialista világrendszer részeként, *minden ország proletár forradalmi mozgalmának bázisa, támasza.* Nemzeti feladatainkat a harc nemzetközi feltételeivel és érdekeivel szoros összhangban valósítjuk meg.

3. Végül, de nem utolsósorban a forradalmiság nálunk ma kifejezésre jut a szocialista forradalom céljainak következetes megvalósításában, a szocialista építés forradalmi feladatainak végrehajtásában.

A szocialista forradalom célja, hogy szétzúzza a tőkés rendszer gazdasági alapjait, politikai, ideológiai felépítményét, megteremtse saját társadalmi rendjének gazdasági, politikai viszonyait. Ezt a feladatot nem lehet máról holnapra elvégezni, ehhez egy egész történelmi korszakra van szükség. A szocialista forradalom feladatainak megoldása több fejlődési szakaszt ölel fel. Hazánkban ma a szocializmus teljes felépítése van napirenden. A szocializmus teljes felépíté-

sének tennivalói tartalmukat tekintve szintén forradalmi feladatok:

— a termelőerők minden elemének intenzív fejlesztése;

— a szocialista termelési viszonyok tökéletesítése, összhangban a termelőerők fejlődésének szükségleteivel;

— a szocialista kultúrforradalom győzelemre vitele, és a szocialista érdekazonosságra épülő erkölcsi-politikai egység megteremtése;

— a szocialista demokratizmus fejlesztése, amelyben szélesebben és tartalmasabban bontakozhat ki a dolgozók közéleti aktivitása;

— a szociális különbségek megszüntetése, illetve lényeges csökkentése — mindenekelőtt a város és a falu, a fizikai és a szellemi munka viszonylatában;

— olyan anyagi, szellemi, kulturális fejlődés feltételeinek a megteremtése, hogy ezzel összhangban lehetővé váljék az életszínvonal, a kultúra magasabb szintre emelése, a dolgozók sokoldalú szükségleteinek reális, a kor követelményeinek megfelelő kielégítése.

Ezen forradalmi feladatok megvalósításával teljesedik be hazánkban a szocialista forradalom.

A párt X. kongresszusa ezzel összhangban tűzte célul *„a szocializmus építésének magasabb szinten való folytatását"*.

A forradalmi feladatok nem nélkülözhetik a forradalmárokat, azokat az embereket, akik a *forradalmi ügy* kiemelkedő képviselői, élenjáró harcosai.

A szocializmus építésének viszonyai között *forradalmár* az olyan ember, aki egyaránt megfelel a forradalmi harc általános és sajátos követelményeinek. Megfelel azoknak az igényeknek, amelyeket a forradalmi politika erőszak oldala, és amelyeket a viszonylag békésebb szervező oldala állít előtérbe. A hatalom megragadása után általában ez utóbbi az uralkodó, de a szocialista építés egész folyamatában lehetséges

rendkívül kiélezett politikai helyzet is, amikor a kérdés úgy áll: győzni vagy elpusztulni. Veszélyes lehet a forradalom ügyére, ha hivatott vezetői nincsenek felkészülve a harc minden lehetséges változatára. A békésebb vagy kiélezettebb szakasztól függően a forradalmárokra jellemző tulajdonságoknak hol az egyik, hol a másik oldala kerül előtérbe. A forradalmi harc minden formájához igazodni képes embereknél sem egyformán erősek a különböző tulajdonságok. Vannak, akik a katonai jellegű feladatoknál, mások a bonyultabb gazdasági és más szakelméleti felkészültséget igénylő szervező vagy tudományos munkában tűnnek ki elsősorban.

A forradalmi politika a szocializmus viszonyai között kommunista forradalmárokat követel. Az ilyen típusú forradalmiság nem azonos a mindent tagadó ösztönös lázadással, és alapvetően különbözik az úgynevezett hivatalnok szellemű magatartástól is. A forradalmár tudatosan éli forradalmár életét, tisztában van a politikai harc törvényeivel, a mozgalom általános és konkrét feltételeivel. Számbaveszi a mindenkori lehetőségeket, az adott erőviszonyokat, valamennyi objektív és szubjektív tényezőt, és ezek gondos mérlegelése alapján határozza meg cselekedetét.

„Az igazi forradalmár számára — írta Lenin 1921 végén — a legnagyobb veszély — sőt talán az egyetlen veszély — a túlzott forradalmiság, amikor megfeledkezik arról, hogy milyen határok és körülmények között helyénvaló és eredményes a forradalmi módszerek alkalmazása. Az igazi forradalmárok legtöbbször éppen akkor törték ki a nyakukat, amikor a »forradalmat« nagybetűvel kezdték írni és csaknem isteni jellegűvé avatták, amikor kezdték elveszteni a fejüket és képtelenekké váltak arra, hogy a legnagyobb hidegvérrel és teljesen józanul megfontolják, mérlegeljék, ellenőrizzék, mikor milyen körülmények között, melyik területen kell forradalmi módon csele-

kedni, s mikor milyen körülmények között, melyik területen kell áttérni a reformista cselekvésre. Igazi forradalmárok csak abban az esetben pusztulnak el (nem külső vereség, hanem ügyük belső kudarca értelmében) — de ebben az esetben minden bizonnyal —, ha elvesztik a józanságukat és fejükbe veszik, hogy a »nagy, győzelmes világforradalom« minden néven nevezendő feladatot, minden körülmények közt, a cselekvés minden területén feltételenül forradalmi módon tud és köteles megoldani."[9] (Lenin itt a forradalmi és a reformista elnevezést a feladatok megoldásának módszere szempontjából és nem tartalmi jellegük alapján használja.)

A kommunista forradalmártól idegen az úgynevezett hivatalnoki szellem is, az a fajta magatartás, amely nem lépi túl a szűkebb munkaköri kötelességgel járó feladatokat. Ez tiszteletre méltó teljesítmény, de méltán elvárható minden állampolgártól. A forradalmár több ennél, mert felelős az ügy egészéért, olyan ember, akinek nincs nyugalma, amíg bármilyen nyugtalanító jelenséget tapasztal.

A forradalmiság korántsem a külsőségekben jut kifejezésre. Az aszkétikus viselkedés senkit sem tesz forradalmárrá. A kommunista forradalmár lázadó természetét a szocialista tudatosság szelleme hatja át, és a kérlelhetetlenség jellemzi minden ellen, ami szocialista rendszerünkkel szemben áll, ami bármilyen módon gyengíti vagy veszélyezteti azt. Legyen az az ellenség aknamunkája, vagy saját tehetetlenségünk, konzervativizmusunk, közönyünk. A forradalmi eszméhez hű maradni azt jelenti, hogy annak lényegéhez, fő tartalmához, a proletárdiktatúrához maradunk következetesen hűek.

A forradalmárok élete sohasem könnyű. A kapita-

[9] *Lenin* Válogatott Művei. III. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 361. old.

lizmus viszonyai között sok lemondást, nagy veszélyek vállalását, esetleg életük kockázatát is jelenti. Természetesen más a helyzet, amikor a munkásosztály már hatalomra jutott. A forradalmárok nem üldözöttek többé, soknak közülük különféle vezető posztokon nagy felelősséggel kell helytállniuk. Ez a feladat sok tekintetben vagy legalábbis bizonyos vonatkozásokban még nehezebb a korábbiaknál, magas fokú elvszerűséget, a személyes érdekeken való felülemelkedést követel. Nemegyszer tapasztalni, hogy egyesek, akik nagyszerűen megállták helyüket, amikor életüket kellett kockáztatniuk, a hatalmi, illetve vezető pozíciókban megbuknak, nem képesek forradalmárként viselkedni. A hatalmi posztokon a forradalmárokra másfajta ellenségek leselkednek, mint korábban: az elkényelmesedés, az egzisztenciális függés, a kispolgári elvtelen törleszkedés, a kritikátlanság, a hiúság, a jogtalan anyagi előnyök, a hatalommal való visszaélés stb.

A szocialista építés viszonyai között új megvilágítást kapnak a reformok is. Előtérbe kerülnek a forradalmi célokat szolgáló reformok. Ily módon a reform az új társadalom építésének alapvető módszerévé válik. Az ilyenfajta forradalmi reformoknak semmi közük sincs a reformizmushoz. A reformizmus olyan politikai, ideológiai irányzat, amely mindig szemben áll a forradalmisággal, akadályozza a forradalmi célok elérését. A szocializmus reformjai a társadalmi építésnek olyan alapvető módszerét képezik, amelyek a forradalmi célok megvalósítását segítik elő.

Az élcsapat jelleg, és főbb összetevői

A kommunista párt egyik fő sajátossága, hogy a munkásosztály élcsapata. Mi teszi a pártot élcsapattá?

a) A párt a munkásosztály legöntudatosabb, áldo-

zatkész, a forradalom, a szocializmus ügye iránt legodaadóbb tagjait tömöríti soraiban, azokat, akik alávetik magukat a párt szigorú vasfegyelmének. Személyes példájukkal és ennek alapján szerzett tekintélyükkel képesek elnyerni a munkástömegek, a dolgozók bizalmát és támogatását.

b) Tudományos világnézettel, a marxizmus—leninizmus elméletével rendelkezik, amely felvértezi a társadalmi fejlődés, az osztályharc törvényeinek ismeretével, és gyakorlati tevékenységének tudományos megalapozottságot ad.

c) Elszakíthatatlan kapcsolatok fűzik a munkásosztály és a dolgozók széles tömegeihez.

Az élcsapat egyrészt kifejezi a párt *osztályjellegét*, másrészt arra utal, hogy a kapitalizmus, sőt még a szocializmus viszonyai között sem foglalhatja magában az osztály egészét, csak annak *élenjáró* tagjait.

A kommunista párt élcsapat jellegére vonatkozó megállapításokat tulajdonképpen már Marx és Engels „A Kommunista Párt kiáltványá"-ban körvonalazta: „A kommunisták a többi proletártól csak abban különböznek, hogy egyrészt a proletárok különböző nemzeti harcaiban az egész proletariátus közös, a nemzetiségtől független érdekeit hangsúlyozzák és érvényesítik, másrészt abban, hogy a proletariátus és a burzsoázia között folyó harc különböző fejlődési fokain mindig az összmozgalom érdekét képviselik.

A kommunisták tehát a gyakorlatban minden ország munkáspártjainak leghatározottabb, szüntelen továbbhaladásra törekvő részét alkotják; az elmélet terén a proletariátus többi tömegével szemben az az előnyük, hogy világosan látják a proletármozgalom feltételeit, menetét és általános eredményeit."[10]

[10] *Marx—Engels* Művei. 4. köt. 453. old.

A kommunista párt a munkásosztály pártja, annak az osztálynak, amely a kapitalizmus és a szocializmus viszonyai között is a társadalmi haladás élén áll. A modern történelem egész folyamán, tehát ma is érvényesek Marxnak és Engelsnek a megállapításai: „Valamennyi osztály közül, amely napjainkban a burzsoáziával szemben áll, csakis a proletariátus valóban forradalmi osztály. A többi osztály a nagyipar kifejlődésével lezüllik és elpusztul, a proletariátus a nagyipar legsajátabb terméke."[11]

Mi teszi a munkásosztályt képessé arra, hogy a szocializmus viszonyai között is a társadalmi haladás élén járjon?

a) A munkásosztály — valamennyi más osztályhoz viszonyítva — elsősorban érdekelt saját hatalmának, politikai rendszerének, a proletárdiktatúrának az erősítésében, védelmében, megszilárdításában — tehát a legforradalmibb osztály. Egysége, szervezettsége, öntudata hatalmas politikai erő, amely képes elhárítani és visszaverni az ellenforradalmi erőket.

b) A munkásosztály a társadalmi termelés legelőrehaladottabb ágában, a nagyiparban dolgozik, amely meghatározó szerepet játszik a szocialista gazdaságban. A szocialista nagyipar alapvető technikai alapjául szolgál az egész szocialista gazdaság fejlődésének, a szocializmus gazdasági erejének, az ország védelmi képességének, a kulturális felemelkedésnek. A szocialista ipar fejlettségi fokától, korszerűségétől függ a mezőgazdaság ellátása gépekkel, a termelékenység nagymérvű emelését célzó különféle termelési eszközökkel. Az iparnak elsődleges szerepe van a lakosság különféle fogyasztási cikkekkel való ellátásában.

c) A munkásosztály a szocializmusban alapvetően

[11] Ugyanott, 450. old.

a szocialista állami tulajdonhoz kapcsolódik. A legkövetkezetesebb szocialista osztály, az össztársadalmi érdekek hordozója. Ezért a szocializmus eszméi legközvetlenebbül a munkásosztály érdekeit, törekvéseit, érzelmeit, világnézetét, meggyőződését fejezik ki.

d) A munka leginkább a munkásosztály számára alapvető társadalmi tevékenységi forma, ezért elsősorban és legközvetlenebbül érdeke a munka szerinti elosztás — a szocializmus alapvető elosztási elve. A munkásosztály a legdöntőbb társadalmi erő a nem munkán alapuló jövedelmek megakadályozásáért folyó harcban, mindenfajta tőkés, kispolgári tendencia felszámolásában.

e) A munkásosztály számarányát tekintve is társadalmunk legnépesebb osztálya, és a fejlődés természetes következményeként száma tovább növekszik. Elsősorban jellemzik azok a tulajdonságok, amelyek elengedhetetlenek a szocialista építés viszonyai, az osztályharc mai feltételei között is, például a nagyüzemi szervezettség és a fegyelem. Ezek a vonások — a modern ipari termelés feltételei között — az osztályharc politikai iskolájában alakulnak ki, és egyetlen más társadalmi osztályt vagy réteget sem jellemeznek ennyire. *A munkásosztály tudatosságának és politikai szervezettségének legmagasabb formája marxista—leninista pártja.* A párt az osztály legöntudatosabb tagjait egyesíti, forradalmi elmélettel rendelkezik, a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit szem előtt tartva képes megszervezni és egy irányban egyesíteni az osztály és valamennyi dolgozó harcát a szocializmusért.

Mivel a munkásosztály vezető szerepe a legalapvetőbb politikai kérdés, természetes, hogy e körül viták vannak és különböző téves nézetek is kialakulnak. Ezek közül első helyen kell megemlítenünk a technokratizmust. Közismert, hogy napjainkban mind fontosabb szerepet játszik a tudomány és a technika.

Egyesek ebből azt a következtetést vonják le, hogy a társadalom politikai vezetésére az értelmiség, főleg a műszaki értelmiség hivatott. E nézet hibás, mert azonosítja a technikai és a társadalmi haladást, a társadalom politikai vezetését pedig összekeveri a szakvezetéssel.

Kétségtelen, hogy a társadalmi vezetés színvonala nagymértékben függ a technikai fejlődéstől, de ez nem vezet automatikusan — a politikai viszonyoktól függetlenül vagy azok megkerülésével — a társadalom átalakulásához. A technikai haladás csakis a politikai viszonyokon keresztül fejti ki hatását a társadalmi élet egészére. A tudományos-technikai forradalom csak akkor állítható valóban a társadalmi haladás szolgálatába, ha a szocialista forradalom kiragadja a tőkésosztály tulajdonából a termelési eszközöket, megteremti a munkásosztály hatalmát, a szocialista állami tulajdont, s politikai vezetésével biztosítja a tudomány, a technika fejlődését, összhangban a társadalmi fejlődéssel.

A társadalmi irányítás: politikai vezetés

A társadalmi irányítás és a társadalmi haladás nem technikai, szakigazgatási kérdés, hanem politikai feladat. A vezetés is elsősorban politikai vezetést jelent, mert a munkásosztály érdekeinek elsődlegességéből indul ki, a munkásosztály osztályszempontjait tartja döntőnek és meghatározónak. Ez olyan politikai vezetést kíván a társadalom életében, amely mindenben képes megfelelni a szocializmusért folyó harc követelményeinek.

Természetesen a technikai hozzáértés, a szakmai műveltség sem idegen a munkásosztálytól. Élenjáró tagjai — a termelés és az osztályharc feltételeiből adódóan — kimagasló eredményeket érnek el mind

a technikai kultúra, mind az általános műveltség elsajátításában. A legműveltebb rétegek megszerezték — és egyre többen megszerzik — azt a felkészültséget, ami a társadalom politikai irányításához szükséges. Amikor a munkásosztály kivívja a hatalmat, majd a szocializmus építésének előrehaladásával párhuzamosan, az uralkodó osztályok műveltségi monopóliumának a megszüntetésével, rendkívül meggyorsul a munkások magasan kvalifikált szakemberekké történő képzése. A szocialista társadalom a dolgozók millióit bevonja az aktív közéleti tevékenységbe. Az oktatás és a közélet demokratizálásával tíz- és százezrek jutnak el a magas fokú képzettség színvonalára és szerzik meg a politikai-társadalmi vezetéshez szükséges szakértelmet. A gyakorlat egy-két évtizede nálunk is bebizonyította, hogy a munkásokból lett vezetők szakszerűen végzik a társadalom irányításának bonyolult feladatait. Mindemellett a munkásosztálynak megvan az a képessége — és lehetősége is —, hogy a különböző társadalmi osztályokhoz, illetve rétegekhez tartozó szakembereket, értelmiségieket bevonja a vezetésbe.

A fejlődés fő irányának megfelelően mindjobban növekszik a magasan kvalifikált, nagy műveltségű munkások száma, ők képviselik a jövő munkástípusát. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a magas fokú képesítés és műveltség kapcsán megváltozik a munkások osztályhelyzete, és szociális szempontból értelmiségiekké válnak. Az osztályhoz tartozást ugyanis nem a képesítés, az iskolai végzettség, a műveltségi színvonal, hanem — a tulajdonviszonyok mellett — a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerep, az anyagi javak elosztásának mértéke és módja határozza meg.

A magas fokú szakképzettség, a technikai haladásban betöltött élenjáró szerep nem jelenti azt, hogy minden művelt munkás a munkásosztály élenjáró

tagjait tömörítő élcsapathoz tartozónak tekinthető. A műszaki-technikai és az általános műveltség nem jelent egyszersmind politikai műveltséget és a politikai vezetésre alkalmasságot. Az élcsapat tagjainál többről van szó, mindenekelőtt olyan lényeges követelményekről, mint a politikai műveltség és szemlélet, a politikai meggyőződés és magatartás. Példaadó, öntudatos részvétel az osztályérdekekért folyó politikai harcban, önként vállalt fegyelem, nagyobb felelősségérzet. Ezek alapján válik valaki alkalmassá arra, hogy a munkásosztály élcsapatának tagja legyen.

Napjainkban a tudományos-technikai és a társadalmi forradalom korát éljük, ennek közepette építjük a szocializmust. A nagy történelmi átalakulás jelentős hatással van a társadalom osztályszerkezetére, a munkásosztályra, a parasztságra, az értelmiségre és ezek kölcsönös viszonyára. Ezzel kapcsolatban felvetődik egy döntő kérdés: megváltozott-e a munkásosztály társadalmi-politikai, történelmi szerepe? A munkásosztály történelmi szerepe nem változott meg, ahogyan alapvetően nem változott a kapitalizmushoz, a szocializmusért, a kommunizmusért folyó osztályharchoz, a társadalmi haladáshoz való viszonya sem. Az új körülmények ebben a vonatkozásban nem idéztek elő valamifajta gyökeres fordulatot. Mindaddig, amíg a munkásosztály nem teljesíti történelmi feladatát, míg meg nem teremti az osztály nélküli társadalmat — társadalmi-politikai vezető szerepe szükségszerű.

Ez alapvető kérdése korunk valamennyi társadalmi-politikai vitájának, minden politikai mozgalom megítélésének. Eldöntésén nem kevesebb múlik, mint az, hogy van-e még jelentősége a társadalom osztálytagozódásának, az osztálypolitikának és az osztályszemléletnek, vagy mindezt már idejétmúltnak, jelentéktelennek kell tekinteni. Beszélhetünk-e ma, a tudományos-technikai forradalom és a szocialista épí-

tés korszakában a munkásosztályról, mint önálló osztályról, vagy — tekintettel az osztályok bizonyos fokú egymáshoz való közeledésére — már elmosódtak közöttük a lényeges különbségek?

A munkásosztály fogalmát tudományos pontossággal ma is meghatározhatjuk. *A munkásosztály a társadalom tagjainak olyan nagyobb csoportja, amely a tulajdon, a társadalmi munkamegosztás, az anyagi javak elosztásának módja és mértéke szerint a társadalmi termelés történelmileg meghatározott rendszerében sajátos helyet foglal el.* A mi viszonyaink között a munkásosztály alapvető tömegeit azok a fizikai munkások képezik, akik az iparban és főleg a nagyüzemekben dolgoznak. Ide tartoznak azok a nem fizikai munkát végzők, elsősorban műszakiak, technikusok, magasan képzett, kiemelkedő szellemi műveltséggel rendelkező dolgozók is, akik a termelőmunkában közvetlenül részt vesznek.

A munkásosztály a társadalmi fejlődés során a szocializmusban is állandóan változik, átalakul, soraiba szüntelenül áramlanak más osztályok, rétegek tagjai. Ugyanakkor a munkások közül is sokan más osztályokba, rétegekbe mennek át. Egy részük szellemi munkakörbe kerül (így válik értelmiségivé), más részük pedig a társadalmi-politikai élet vezető posztjain, hivatásszerűen tölt be értelmiségi munkakört.

Tapasztalhatunk szélsőséges véleményeket, amelyek kizárólag az iparban dolgozó fizikai munkásokra szűkítik le a munkásosztály fogalmát, mások túlságosan kiszélesítik és ide tartozónak tekintik mindazokat, akik a munkásosztály társadalmi-politikai céljait követik. Mindkét álláspont hibás. A szociális hovatartozás és az egyetértés az osztály politikai céljaival két különböző dolog. A szociális hovatartozást az osztály létviszonyai alapján lehet megállapítani. Az osztályhoz tartozás valóságos ténye még nem jelent automatikusan osztálytudatosságot, viszont az osztály po-

litikai céljainak elfogadása sem jelenti, hogy az illető szociális szempontból, társadalmi helyzetét tekintve az osztályhoz tartozik.

A párt szociális összetételének jelentősége

A párt élcsapat- és osztályjellegéből következik szociális összetételének fontossága. A kommunista pártok nagy figyelmet fordítanak a munkások megfelelő arányának biztosítására, a szociális felhígulás megakadályozására. A Szovjetunió Kommunista Pártja például még ma is — a forradalom győzelme után több mint fél évszázaddal — arra törekszik, hogy a pártban ne csökkenjen a munkások részaránya. A 14 milliós párttagságnak kb. 40%-a munkás, szám szerint több mint 5,5 millió.

Mennyire tükrözi az MSZMP szociális összetétele, hogy a párt a munkásosztály élcsapata?

Hazánkban az ipari munkások száma (szakmunkás, betanított és segédmunkás) 3 600 000 fő, ebből a szakmunkások száma kb. 1 200 000 fő. A fizikai munkások között a párttagok száma összesen 210 000 fő (8,4%), a szakmunkások között 150 000 fő (12,5%). Az általános mutatók mellett a legalapvetőbb a munkásosztály derékhadának, az *állami iparban* foglalkoztatottaknak a részaránya a pártban. Az állami iparban (építőipar és közlekedés nélkül) foglalkoztatott fizikai munkások száma 1 100 000 fő, köztük a párttagok száma 93 500 fő (8,5%). A közel félmillió *szakmunkás* között 56 821 párttag van (11,4%). Ezek *önmagukban* tekintélyes számok, s a párt jelentős befolyására utalnak a munkásosztály körében. Tulajdonképpen minden 12. fizikai munkás és minden 8. *szakmunkás* tartozik a párthoz. Ha tekintetbe vesszük, hogy a munkáslétszám nagyarányú növekedése körülbelül az utóbbi 10—15 évben következett be, és hogy folyamatos át-

rétegződés érvényesül (értelmiségi, alkalmazotti irányokban), akkor ez nagy politikai eredménynek tekinthető. *A jelenlegi társadalmi-politikai viszonyok mellett a párt ezzel biztosíthatja politikai-eszmei befolyását a munkásosztály egészére.* A számok azt is mutatják, hogy *a pártban a munkásosztály legműveltebb rétegei vannak többségben* (a munkás párttagok 71,5%-a szakmunkás), *akiknek a legnagyobb a befolyásuk és a tekintélyük, és akik a termelés legdöntőbb tényezői.*

Ha azonban *a fizikai munkások arányát a pártban az egész párt taglétszámához viszonyítjuk,* és az egész magyar társadalom szociális szerkezetének a tükrében vizsgáljuk, akkor kevésbé pozitív a kép, sőt *tapasztalható* bizonyos *szociális torzulás.*

A párttagok aránya az ország 5 millió aktív kereső népességének 14,3%-a. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy Magyarországon minden 7. dolgozó párttag. A fizikai munkások között a párttagság aránya ennél jóval alacsonyabb, 8,4%. Az ipari munkásság az aktív kereső lakosságnak 52%-a, a párttagságnak viszont csupán 30%-a fizikai munkás. Az aktív keresőknek 26%-a, a fizikai munkásoknak 50%-a dolgozik az állami iparban, ezzel szemben a párton belüli arányuk mindössze 13%. Még a munkásosztály legalapvetőbb részét képező fizikai munkások részaránya sem éri el a pártban az országos átlagot, a 14,3%-ot. Tulajdonképpen ez a 93 500 párttag képezi szociális szempontból a párt iparimunkás-bázisát. Csaknem ilyen arányban vannak a párt tagjai között adminisztratív dolgozók, számuk 87 000 fő (12%).

Mindez arra utal, hogy a párt szociális összetétele nem tükrözi megfelelően a társadalom szociális szerkezetét. *A munkásosztály létszáma a pártban jóval kisebb arányú, mint a foglalkoztatottak körében.* Ha a párttagság létszámából (714 000) levonjuk a párt, állami, tömegszervezeti funkciókban levőket, a mű-

szaki és gazdasági vezetőket, valamint a fegyveres erőknél szolgáló párttagok számát, akkor sem több a fizikai munkások aránya a pártban, mint 38%, még így sem éri el az aktív keresőknél így kapott országos (11%) szervezettségét, de még a szakmunkások számaránya is éppen hogy túlhaladja azt (12,5%).

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy *pártunk munkásjellege a szociális összetétel szempontjából kedvezőtlen tendenciákat mutat.* Igaz, hogy az MSZMP amellett, hogy a munkásosztály élcsapata, egyidejűleg tömegpárttá is fejlődött. A tömegpárttá fejlődés a szociális összetétel bizonyos mértékű háttérbe kerülésével ment végbe. *Olyan szociális összetételben fejlődött tömegpárttá, amelyet a jelen formájában nem indokol a társadalom osztályszerkezete, és a soron levő társadalmi-politikai feladatok sem.* Ez a tendencia nagyjában és egészében változatlanul tartott még az utóbbi időben is. Ez nem jelenti azt, mintha nem növekedett volna kellő mértékben a pártban a munkások száma. Az újonnan felvett fizikai munkások száma összhangban van a fejlődés természetes követelményeivel, a párt egészséges szociális utánpótlásának biztosításával, a párt nevelő munkájának színvonalával és a politikai célokkal. Az egészségtelen tendencia főként abban jelentkezik, hogy *szükségtelenül nagy számban kerülnek felvételre a pártban adminisztratív és alkalmazotti rétegekhez tartozó dolgozók.* Ez a párt szociális összetétele szempontjából negatív jelenség, és szükségszerűen alacsonyabbra állítja a mércét a munkások felvételénél is; a megfelelő statisztikai arányok kialakításának igénye kihat a munkások közötti tagfelvétel erőteljesebb ösztönzésére. Éppen ezért nem biztos, hogy a munkások közül is minden esetben a legalkalmasabbak kerülnek felvételre.

Mi az oka e tendencia tartós érvényesülésének? E

kérdés tanulmányozása sokirányú és alapos vizsgálatot kíván, mert az okok összetettek.

Az alkalmazotti és a nem-munkás rétegeknek a párt iránti nagyarányú érdeklődése politikai szempontból bizonyos pozitív jelenségekre is utal: a politikai viszonyok konszolidáltságára, a párt politikájával való egyetértésre a szövetséges osztályok, illetve rétegek részéről. Annak is következménye, hogy pártunk nagy figyelmet fordít a társadalom minden dolgozó rétegének sajátos érdekeire, és sikerült leküzdenie a politikai szektarianizmust. Politikai szempontból azonban nemcsak az ilyen pozitív körülmények motiválják a nem-munkás rétegek erőteljesebb közeledését a párthoz. Bizonyára szerepet játszik ebben az is, hogy az utóbbi időben megerősödtek bizonyos kispolgári tendenciák, továbbá hozzájárul a párt szövetségi politikájának helytelen értelmezése, eltorzítása is. Hasonló hatása van a társadalmi kiegyenlítődés tendenciája túlértékelésének, az osztály- és a szociális különbségek lebecsülésének. Ezek a nézetek, politikai torzítások nem maradtak hatás nélkül a pártszervezetekre sem, és befolyásolták tagfelvételi tevékenységüket is.

Az okok között valószínűleg szerepet játszik az utóbbi évek erőteljesebb munkahelyi mobilizációja is. A gazdaságirányítási rendszer reformja, az államigazgatási szervek, a közigazgatás átszervezése — potenciálisan és a valóságban is — elsősorban a nem-munkás rétegeket érintette a legközvetlenebbül. A közvélemény komoly átszervezésekre, nagyarányú mozgásra készült fel. *Voltak, akik egisztenciális létfeltételeik veszélyeztetését, mások a fokozottabb érvényesülés lehetőségét látták.* Egyesek még ma is az egzisztenciális stabilitás egyfajta politikai biztosítását vélik elérni a pártba való belépéssel, még akkor is, ha a valóság nem igazolja az ehhez kapcsolódó tudatot. A politikai meggyőződés (akár valóságos, akár színlelt)

bizonyításának sokszor a legkézenfekvőbb formája: *belépni a pártba.*

Meglehetősen széles körű az a gyakorlat, hogy ha valaki tisztességgel elvégzi a munkáját, eleget tesz állampolgári kötelezettségének — s ha maga is úgy akarja —, tagja lehet a pártnak. A politikai elkötelezettség kinyilvánítására viszonylag ez a *legegyszerűbb.* A politikai meggyőződésnek az a demonstrálása, amikor napról napra a különböző közösségekben fel kell lépni és védeni a párt eszméit, politikáját, erkölcsi normáit, barátokkal, munkatársakkal vagy idegenekkel vitatkozni nehezebb, mert ez bizonyos elvi-politikai felkészültséget, példamutató emberi magatartást és bizonyos sajátos agitatív készséget követel.

Világosabban és határozottabban kellene a pártba belépni szándékozók tudtára adni, hogy a kommunizmus a ragyogó jövő is, de napjaink harca is. A kommunizmus a kemény harc vállalása, s jelenleg és még sokáig ez a mindennapok realitása. A kispolgári módon gondolkodókat ez már kevésbé lelkesíti, mert nem szeretik és nem szívesen vállalják a harcot. Ha megfelelő követelményt támasztunk a pártba belépni szándékozókkal szemben, vagyis az osztályharc vállalását követeljük tőlük — mégpedig nemcsak általában és szavakban, hanem konkrétan és tettekben —, akkor a kispolgári módon gondolkodók nem törekednek párttagokká lenni. A nagyobb követelmények hatására ugyanakkor erősödik a vonzalom a munkások körében, hiszen ez a harc — tartalmát tekintve — az osztályharc határozottabb és következetesebb érvényesítését jelenti, ami a munkásosztály legalapvetőbb érdekeit fejezi ki.

Ilyen szempontból célszerű alaposabban átgondolni a pártszervezetek munkamódszerét, munkájuk mozgalmi jellegét, a pártmegbízatások rendszerének mai gyakorlatát. A gazdasági és társadalmi irányítás decentralizációja ellenére a legtöbb pártalapszervezet

még ma sem az érdemi döntések, hanem a végrehajtás szintjén működik. Bár a különböző irányító pártszervek tevékenysége megfelel a követelményeknek, de a problémák, a döntések emberi, politikai következményei, hangulati elemei alapszervezeti szinten jelentkeznek. Az alapszervezeti pártélet többnyire arra korlátozódik, hogy jelzi a problémákat. A döntések nem mindig a tagság aktív közreműködésével kerülnek kidolgozásra, hanem az irányító pártszerv és a vállalati, intézményi vezetés szintjén. Ami a pártmegbízatásokat illeti, több olyan pártmunkát kellene adni, amely az egyes párttagoktól határozottabb politikai állásfoglalást, a párt politikájának és normáinak állhatatosabb védelmét, magyarázatát követeli. A párttagok politikai-erkölcsi nevelésének is ez a legeredményesebb formája. Sok pártszervezetben megelégednek azzal, hogy a párttag fizeti a tagsági díjat, rendszeresen eljár a taggyűlésekre, teljesíti állampolgári kötelezettségeit, esetleg kéthetenként részt vesz egy szemináriumon. Ha nagyobbak lennének a követelmények, úgy megfontoltabb volna a pártba való belépés, illetve felvétel, így kedvezőbben alakulna a párttagság szociális összetétele, és a párt eredményesebben tölthetné be vezető szerepét, jobban kifejeződne az élcsapat jelleg.

Esetenként kedvezőtlenül befolyásolja a taglétszám és szociális összetétel alakulását a pártszervezetek — utóbbi években végbement — nagyfokú decentralizálása is. A 22 666 pártalapszervezet közül 3264 (14,4%) 10 főn aluli, a 11—30 fős létszámú alapszervezetek száma 10 560 (46,6%). Hozzávetőlegesen a pártalapszervezetek 38%-a 20 főn aluli és majdnem kétharmada 30 főn aluli. Négy-öt évvel ezelőtt ilyen szempontból még rosszabb volt a helyzet, s ez is arra ösztönözte a pártszervezeteket, hogy növeljék taglétszámukat, mert a tagság kis létszáma miatt sokszor a szervezeti működés legelemibb feltételei is hiányoz-

tak, s így előfordult, hogy a tagfelvételeknél gyakran engedményeket tettek.

A pártszervezetek nagy létszáma is akadályozója lehet a normális pártéletnek, az eredményes politikai munkának és a hatékony pártellenőrzésnek. Ezért a decentralizálásra törekvés — ahol ennek minden feltétele adott — helyes és célszerű, de ezen a téren is akadtak túlzások. Több pártszervezetben helytelenül minden részegységben kialakítottak alapszervezetet, erre a szervezeti szabályzat — ha már van három párttag — lehetőséget ad. A politikai, szervezeti feltételeket tagfelvétel útján igyekeztek megteremteni, s mivel a csekély létszámú pártszervezet működése a gyakorlatban nagyon sok gondot okozott, szorgalmazták új tagok felvételét, esetenként válogatás nélkül.

A túlzott decentralizálás mögött bizonyos mértékig a szakszerűség, a politikai munka speciális jellegének eltorzult szemlélete húzódott meg. A különböző területek, részegységek eltérő feladatai természetesen befolyásolják a pártszervezetek politikai munkájának speciális jellegét, de ezt sem lehet abszolutizálni. Döntőbb szempont, hogy egy néhány fős pártszervezet egyáltalán alkalmas-e megfelelő politikai munka végzésére. Ha egy-egy területen, kisebb egységnél (pl. iskolában, ktsz-ben, hivatalban, tsz-üzemegységnél) nincs önálló pártszervezet, ha netán „még mindig *csak*" pártcsoport működik, akkor sem „dől össze a világ".

A párttagok felvételénél egyes helyeken tapasztalható bizonyos fokú liberalizmus más összefüggésben is károsan befolyásolja a párt szocialis összetételét. A pártban a munkásosztály — és általában a dolgozók — politikailag legöntudatosabb része tömörül, de éppen a liberalizmus folytán — s erre sok példa van — mások is bekerülnek. Ez rombolja a párt tekintélyét és esetleg visszatartja azokat, akiknek politikai

meggyőződésük, emberi magatartásuk alapján a pártban volna a helyük. Célszerű volna ezért következetesebben érvényesíteni a felelősséget mind az ajánlókkal, mind a felvételt eszközlő, illetve jóváhagyó pártszervezetekkel és pártbizottságokkal szemben.

Élcsapat és tömegpárt

Pártunk tömegpárt jellegének szociális háttere társadalmi, politikai, szervezeti, munkamódszerbeli és szemléleti okokra vezethető vissza. Mindezek következtében a tagfelvételi munkát nem csupán a számszerűség, hanem a társadalmi mozgás, a pártélet sokoldalú összefüggéseiben, a mélyebben rejlő okok együtthatásából kiindulva kell vizsgálni.

Az MSZMP szociális összetételét tekintve a munkásosztály és az egész dolgozó nép pártja. Ez azonban nem azt jelenti, hogy jellegében is szükségszerűen átalakult a dolgozó nép pártjává. *A párt osztályjellegét alapvetően az határozza meg, hogy milyen politikai célokat, társadalmi gyakorlatot követ.* A különböző szociális rétegekhez tartozó párttagoknak is a munkásosztály világnézete, politikai álláspontja alapján kell állniuk. *Csak akkor lehetnek a párt tagjai, ha a munkásosztály osztályálláspontjára helyezkednek — ez alapvető követelmény.* Az a körülmény, hogy ma minden dolgozó osztály és réteg a szocialista érdekközösség talaján áll, objektíve kedvezőbb materiális alapokat teremtett a munkásosztály *politikai, eszmei céljaival való azonosuláshoz.* E folyamat intenzitása természetesen nagymértékben ezen rétegek világnézeti, politikai tudatosulásától függ. Ebből a szempontból különösen nagy jelentőségű a pártban az a széles réteg, amely származását, eredeti foglalkozását tekintve munkás. Közülük sokan éppen magas

fokú szocialista tudatosságuk, politikai fejlettségük folytán váltak politikai vezetőkké.

A dolgozók különböző rétegeinek részvétele a pártban nem feltételenül változtatja meg a párt *osztályjellegét.* A párt osztályjellegét ugyanis nem lehet mechanikusan a párttagság szociális összetételéből levezetni, igaz viszont az is, hogy nem lehet attól teljesen elvonatkoztatni sem. A különböző szociális rétegekhez tartozó párttagok — amellett, hogy a munkásosztály politikai céljait elfogadják — elkerülhetetlenül magukkal hozzák a pártba osztályuk, rétegük sajátos érdekeit, érzelmeit, hangulatait, erkölcsét stb., amelyek a munkásosztály céljaitól eltérő tendenciák objektív forrásává válhatnak. Az elvi meggyőződésen, az elméleti belátáson túlmenően a gyakorlati tapasztalatok is azt mutatják, hogy a társadalmi haladásért folyó harcban elsősorban a munkásosztály a legfőbb bázis. Elsősorban a munkásosztály utasítja vissza a szocializmustól idegen eszméket és törekvéseket.

Mindezek alapján ma — és még hosszú ideig — nagy gondot kell fordítani a párt osztályjellegének biztosítására. *Ebben az értelemben a párt a munkásosztály — és nem az egész dolgozó nép pártja.*

Ezzel kapcsolatban jogos a kérdés: hogyan egyeztethető össze a párt élcsapat és tömegpárt jellege, feloldható-e ez a kettősség és hogyan? Az élcsapat jelleg a lenini típusú kommunista pártok alapvető ismérve, minden körülmények között elengedhetetlen törvénye. Megvalósulásának feltételeit a párt politikai céljai, a munkásosztály osztályharcának konkrét szükségletei határozzák meg. A párt élcsapat jellegének érvényesülése több összetevőnek — *a párt szociális összetételének, szocialista tudatosságának, a munkásosztály érdekeit kifejező politikai gyakorlatnak, tagjai magas morális színvonalának, a munkásosztály egészével és a dolgozók széles rétegeivel való tömeg-*

kapcsolatának — együttes eredményeként valósul meg.

Természetesen az egyes tényezők kölcsönhatásban állnak egymással, de nem egyforma a súlyuk. A legalapvetőbb tényező: mennyire tölti be a párt *a munkásosztály osztályharcában politikai vezető szerepét, mennyire képes helyesen felismerni és megvalósítani az osztály politikai érdekeit. A döntő mérce a munkásosztály politikai céljainak a megvalósulása az osztályharc adott konkrét szakaszában.* A párt nem öncélú szervezet, nem önmagáért van, minden tevékenysége a munkásosztály teljes felszabadulásáért, a munkásosztály hatalmáért folyó harcot szolgálja. Ebből következően az élcsapat jelleg megítélésénél is a politikai tényező az elsődleges.

Az élcsapat és a tömegpárt jelleg feloldható, ha a párt teljesíti *politikai szerepét.* Ezt annál *eredményesebben* tudja *betölteni,* minél kedvezőbb a *szociális összetétele,* munkás jellege, minél magasabb fokú a tagság *szocialista tudatossága* (elméleti felkészültsége, tagjainak marxista—leninista képzettsége, kommunista magatartása, az elmélet alkotó alkalmazása), minél szilárdabb a *tömegkapcsolata.*

Jelenlegi konkrét feltételeink között a mi pártunk politikai tevékenységét, marxista—leninista politikájának a megvalósítását *mennyire befolyásolja a többi tényező?* Az MSZMP helyes marxista—leninista politikájával reálisan veszi számba a munkásosztály érdekeit, a szocialista fejlődés követelményeit. E politika gyakorlati megvalósulása a különféle torzulások elleni harcban megy végbe. Ha a párt marxista—leninista politikája helyenként csorbát szenved, annak többféle oka van: összefügg a párt szociális összetételével, azzal, hogy vannak olyan párttagjaink, akik — bár *általában* elfogadják a párt politikáját — konkrét esetekben nem tudnak teljesen azonosulni a munkásosztály céljaival, esetenként nem tudnak felülemel-

kedni sajátos osztály-, réteg-, egyéni érdekeiken, s ez a politikai gyakorlatban a nem-munkás szociális lét és az ahhoz kapcsolódó sajátos érdekek érvényesítését vonja maga után. Ilyen szempontból a sajátos — bizonyos értelemben elkülönült — érdekeknek egész hierarchiájával kell számolnunk. Még a munkásság egyes rétegeinek (szakmai stb.) sajátos érdekei is elkülönülhetnek. Az osztályérdekek viszont nem a rétegérdekek mechanikus összege, hanem azok lényegi elemeinek integrált megjelenése.

Az osztályérdek a szocialista tudatosságban nyer eszmei kifejeződést, s hordozói általában azok a párttagok, akik valamilyen sajátos érdekekhez is kötődnek. A szocialista tudatosságra épülő társadalmi-politikai cselekvés ezeknek az érdekeknek szüntelen ütközése útján megy végbe, és ez a körülmény a párton belül is feltételezi az eszmei harcot, a vitákat. Erre épül a szüntelen megújuló, elvi alapokon nyugvó pártegység.

Ha az élcsapat jelleget ebből a szempontból, vagyis a párton belüli demokrácia összefüggésében vizsgáljuk, két vonatkozásban határozhatjuk meg a feladatokat. *Egyrészt:* a döntések előtt biztosítani kell a párton belüli nézetek vitáját, a politikai gyakorlat kritikáját, a vitákhoz szükséges eszmei-politikai felkészültség magasabb színvonalát. *Másrészt:* biztosítani kell a végrehajtáshoz szükséges egységet és szigorú fegyelmet.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a tömegpárt esetében a különféle eltérő nézetek és törekvések megnyilvánulására nagy az objektív lehetőség. Hogy e lehetőség ne váljon valósággá, még több és hatékonyabban működő katalizátort kell beépíteni a pártélet mechanizmusába.

A tömegpárt jelleg — ha minden egyéb körülménytől eltekintünk — objektíve nagyobb lehetőséget ad

a párt politikájának torzítására, és gyengítheti az élcsapat jelleg legalapvetőbb elemét. Ez visszahat szociális összetételének további alakulására, negatív irányba befolyásolja azt. A párt politikája és szociális struktúrája között szoros az összefüggés, a kölcsönhatás. Minél következetesebben kifejezi a munkásosztály érdekeit, annál nagyobb a vonzalom és törekvés a munkások részéről, hogy felvételüket kérjék a pártba. De ennek a fordítottja is igaz. Ha a politikai gyakorlatban torzulást tapasztalnak, akkor az taszítja a munkásokat, kedvezőtlenül befolyásolja a párt szociális összetételét.

Ezzel kapcsolatban utalni szükséges a párt X. kongresszusának és a Központi Bizottság 1972. november 15-i határozatára, amelyek felhívják a figyelmet a társadalmi életünk egyes nemkívánatos jelenségeire, az osztálypolitika háttérbe szorítására a gazdaságban és az ideológia területén. Főleg a kispolgáriság különböző megnyilvánulásairól van szó.

A párt marxista—leninista politikájának következetesebb érvényesítéséért folyó harc a legfontosabb politikai alapja annak, hogy a legöntudatosabb munkások körében erősödjön a párt iránti vonzalom. A párttagság és a dolgozó emberek többsége általában helyesli pártunk politikájának fő irányvonalát. Elismerik a párt vezetésével létrejött szocialista vívmányokat, amelyek kedvezően befolyásolják a munkásosztály, a parasztság, az értelmiség anyagi, politikai és kulturális létfeltételeit. Értékelik az életszínvonal emelését célzó bér- és jövedelempolitikát, a választékosabb áruellátást; az agrárpolitikai intézkedéseket, amelyek közelebb hozták a falut a városhoz; a konkrétabb érdekek érvényesülésének kedvezőbb lehetőségeit; a szocialista demokratizmus fejlődését; a nők és az ifjúság helyzetéről szóló határozatokban, törvényekben kifejeződő fokozott figyelmet, törődést; a következetesebb politikai vonalvezetést. Elismerést

váltottak ki a szocialista államélet, a tanácsi munka fejlesztésére irányuló kezdeményezések.

Helyesléssel találkozott a pártnak a munkáspolitika határozottabb és következetesebb megvalósítását célzó törekvése. Ilyen szempontból a munkásosztály, de bizonyos értelmiségi rétegek is nagy elismeréssel fogadták a párt X. kongresszusának állásfoglalásait, üdvözölték határozatait, most pedig nagy figyelemmel kísérik a végrehajtás folyamatát.

A párt politikájának következetes megvalósulása mellett szükség van arra is, hogy a párt munkastílusa alkalmat adjon a párton kívüli munkásoknak a politikai gyakorlatban való aktívabb részvételre. Helyenként e munka mozgalmi jellegének háttérbe szorulása, a hivatalnoki munkatílus akadályozza ezt. Kedvezőbb lehetőséget, tágabb teret kellene teremtenünk ahhoz, hogy az öntudatosabb munkások a párton kívül is aktív politikai tevékenységet folytathassanak, mert a politikai gyakorlatban való aktív és személyes részvétel útján jutnak el a tudatosság magasabb színvonalára. A kialakult gyakorlati lehetőségek (tömegszervezeti funkciók, szocialistabrigád-tagság) alkalmasak arra, hogy kellő politikai tartalom esetén a párttaggá nevelés iskoláivá váljanak.

Pártépítő munkánknak változatlanul alapkérdése a X. kongresszus határozatának eredményesebb végrehajtása. „Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a párt munkásjellegének erősítésére, az ipari munkások és más fizikai dolgozók legjobbjainak kommunistává nevelésére és a pártba való felvételére."[12]

A Központi Bizottság 1972. november 15-i határozata összegezi a tagfelvételi munkával kapcsolatos állásfoglalás végrehajtásának gyakorlati tapasztalatait és a következőket szögezi le: „A párt politikailag

[12] Az MSZMP X. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1971. 491. old.

egészségesen fejlődik. A tagfelvételi munkán azonban van igazítanivaló. A taglétszám növelésére vonatkozóan a kongresszus kimondta, hogy nem a tömeges tagfelvételre kell törekedni. Ennek ellenére a taglétszám növekedése a IX. és X. kongresszus közötti évi 3,3%-ról a X. kongresszus óta eltelt időben évi 4,9%-ra emelkedett. Ez a határozatnál gyorsabb növekedési ütem nem kívánatos.

A pártnak ma — kereken — háromnegyed millió tagja van, s a továbbiakban nem számszerűleg, hanem politikailag kell erősödnie. Ezért a párttagságnál fokozottabb mértékben meg kell követelni a szervezeti szabályzat szerinti magatartást, a kommunista példamutatást, az igényességet a munkában. Az új tagok felvételénél szigorítani kell a felvételi normákat, s a tagfelvételnek olyan szabályozását kell kidolgozni, amelynek eredményeként évente az új párttagok száma országosan nem haladja meg az össztaglétszám 3 százalékát. Ezen belül főképpen az arra érdemes és alkalmas munkásokat, szövetkezeti parasztokat, műszaki értelmiségieket és fiatalokat kell felvenni a tagság soraiba."[13]

Ahol a párttagok példamutató magatartást tanúsítanak és határozottan képviselik a párt politikáját, ott a párton kívüli munkások gyorsabban megtalálják az utat a párthoz. Ott, ahol a párttagokkal rendszeresen ismertetik a feladataikat, ahol meghallgatják a pártonkívüliek véleményét, javaslatait és aktívan bevonják őket a tömegszervezetek munkájába, eredményesebb a politikai munka, és megnő a pártszervezet tekintélye.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a tagfelvétel színvonala is azokban az alapszervezetekben felel

[13] Közlemény az MSZMP Központi Bizottságának 1972. november 14—15-i üléséről. Kossuth Könyvkiadó 1972. 35—36. old.

meg a követelményeknek, ahol általában is következetes munka folyik. E munka végzése közben edződnek a párttagok, s így válik nyilvánvalóvá a kommunisták, a párt hatalmas ereje.

A jól dolgozó pártszervezetek a tagfelvételi munkát sem bízzák a spontaneitásra, hanem tudatosan és tervszerűen számolnak a lehetőségekkel, gondos szervező, nevelő munkát végeznek azok között, akik belátható időn belül alkalmassá válhatnak a tagfelvételre, és nem várják meg, amíg maguktól jelentkeznek. Ez nem jelent tagtoborzást, hanem körültekintő figyelmet a környezetünkben dolgozó munkásokra.

A munkások tudatosságának és aktivitásának fejlődésében két fő tendencia érvényesül. Az egyik — és ez az alapvető —, hogy az osztályharc, a szocialista építés folyamatában egyre bővül azoknak a köre, akiknél fellelhetők az élcsapat tagjaira jellemző vonások. De van egy másik tendencia is. A munkások nem élnek elszigetelten a társadalom többi osztályától, rétegétől, azok hatnak rájuk, ideológiájukkal, szokásukkal, magatartásukkal. E tendencia a szocializmus viszonyai között is megfigyelhető, mivel a szocialista iparosodással felerősödik az a folyamat, amelyben nagyszámú kispolgári rétegek áramlanak a munkásosztály soraiba, s nézeteik, szokásaik — a kölcsönhatás eredményeként — bomlasztóan hatnak, zavarják a munkások öntudatát.

A párt osztályjellegével kapcsolatban azt is szükséges tisztázni, hogy a *munkások* kisebb-nagyobb csoportja nem azonos magával a munkásosztállyal. A munkásosztályra jellemző tulajdonságokat és társadalmi-politikai szerepét nem lehet mechanikusan a munkások egyedeire vagy egyes csoportjaira jellemző vonások összegezésének felfogni. A munkásosztály a munkásság leglényegesebb osztályjegyeinek és ismérveinek általánosítása alapján létezik, tehát meghatá-

rozott viszonyt fejez ki az adott társadalmi struktúrában.

A munkások számaránya nem mechanikusan és nem feltétlenül fejezi ki a párt osztályjellegét, a döntő azonban mégis az, hogy a munkásosztály objektív érdekeinek szubjektív hordozója, történelmi hivatásának legkövetkezetesebb megvalósítója a munkásság.

A párt osztályjellege nem zárja ki annak lehetőségét. hogy más osztályhoz tartozó dolgozók is helyet kapjanak tágjai között. A legmélyebb oka ennek az, hogy a többi dolgozó osztály és réteg alapvető érdekei megegyeznek a munkásosztály érdekeivel, és a legöntudatosabb tagjaik felismerik: *sajátos érdekeik csak a munkásosztály szocialista céljainak keretében valósulhatnak meg.*

A kommunista pártokban jelentős számban találhatók dolgozó parasztok, értelmiségiek. Részvételük a pártban azért is fontos, mert általuk közvetlenül is megfogalmazódnak és közvetítődnek a többi dolgozó osztály, réteg sajátos érdekei, politikai közérzete. A párt így eredményesebben képviselheti valamennyi dolgozó érdekét, politikájának kialakításánál jobban figyelembe veheti sajátos törekvéseiket. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a nem-munkás párttagok nem valami sajátos érdekek képviselői a párton belül, hanem *a munkásosztály politikájának elkötelezett harcosai, akik fegyelmezetten kötelesek végrehajtani a párt határozatait.*

Hogyan biztosítható a párt élcsapat jellege a tömegpárt körülményei között?

Magyarországon és a szocialista országokban a történelmi fejlődés úgy hozta, hogy a kommunista pártok nagy tömegpártokká fejlődtek.

A háború, a fasizmus és az osztályelnyomás minden formája ellen vívott következetes harc rendkívüli mértékben megnövelte a kommunista pártok tekin-

tényét. Hazánkban a hatalomért folyó harcban az osztályok közötti küzdelem a pártok közötti harc formáját is öltötte. Az éles politikai küzdelemben a politikai orientáció a legtöbbször bizonyos szervezeti elkötelezettséget is eredményezett. A dolgozó emberek nagy szimpátiával fordultak a kommunista párt felé, tömegesen lettek párttagokká, de ez érthető okokból legtöbbször csak a politikai célokkal való egyetértésen alapult, és csak kis százalékban párosult az eszmei és az átfogóbb világnézeti azonosulással.

A hatalom kivívása után kedvező lehetőségek nyíltak arra, hogy e néhány év alatt hatalmas mértékben felduzzadt kommunista párt széles körben terjessze a marxizmus—leninizmus eszméit, tagjait politikailag megeddze, ideológiailag felvértezze és kommunista magatartásra nevelje. Ez az erőfeszítés nagy eredményekkel járt és kiegészült bizonyos tagrevíziókkal és a pártba nem való elemek eltávolításával. A kedvező lehetőségek kiaknázását azonban több tényező negatívan befolyásolta. A politikában elkövetett hibák az ötvenes évek elején bizalmatlanságot ébresztettek a párttagokban és a tömegekben. Az ideológiai nevelést károsan befolyásolta a dogmatizmus, az elvek és a gyakorlat egységének olykor súlyos megbomlása. Összességében azonban mégis a pozitív eredmények a jellemzőek. Ez mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy az egykori, viszonylag szűk körű illegális párttagok mellett ezrével, tízezrével nevelődtek olyanok, akik a felszabadulás utáni években kerültek a mozgalomba, és ezeknek az éveknek politikai csatáiban megedződve minden időben becsülettel megállták a helyüket.

Szocialista viszonyok között a párt helyes, marxista—leninista politikája kedvező feltételeket teremt a párttagság kommunista neveléséhez, a párt élcsapat jellegének erősítéséhez. Ezt mindenben igazolta az 1957 utáni időszakban az MSZMP elvszerű, elhajlá-

soktól mentes politikája, a szocialista építés széles körű kibontakoztatása. *A szocialista építés gyakorlata a kommunista nevelés legfontosabb alapja, módszere.* A kommunizmus eszméjének elsajátítása, a kommunistává válás nem azonos az elméleti tételek ismeretével. Ennél sokkal többet jelent, *olyan szocialista eszmeiséget, amely a politikai, társadalmi gyakorlatban tanúsított élenjáró magatartásban, viselkedésben jut kifejezésre.* Semmi nem pótolhatja a párt mindennapos csatáiban való részvételt, az építés, a harc frontján megnyilvánuló példamutató magatartást. Ez nem jelenti az elméleti tisztánlátás jelentőségének a lebecsülését, hiszen megalapozott elméleti felkészültség nélkül nem lehet helyesen eligazodni a társadalmi problémák bonyolult szövevényében.

A kommunisták abban a mindennapos politikai harcban edződnek, amelyet az elavult nézetek, a hamis ideológiák, a szocialista építést fékező gyakorlat ellen folytatnak. Ezek napjainkban megtalálhatók az élet minden területén, ahol emberek dolgoznak. Ez a harc nem könnyű, nem is mindig veszélytelen, nagyfokú elszántságot, olykor bátorságot is követel. A kommunista elvszerűség esetenként bizonyos csoportok helytelen nézeteivel, magatartásával találja magát szemben. Máskor a hibák feltárása tekintélyes befolyású vezető beosztású embereket érinthet kellemetlenül. Esetenként számolni lehet hátrányos egzisztenciális következményekkel is. Mindebből végső soron az következik, hogy a párt élcsapat jellegének erősítése — a kommunista nevelés oldaláról nézve is — soha le nem záruló folyamat. Minden időszaknak megvannak az ezzel kapcsolatos jellegzetességei. A politikai feladatoktól függően változik, hogy a kommunista tulajdonságoknak mikor, milyen vonásai kerülnek előtérbe, és melyek a nevelő munka konkrét feladatai.

A kommunista párt élcsapat jellegének egyik alapvető összetevője, hogy tudományosan megalapozott forradalmi elmélete van: a marxizmus—leninizmus. Csak az a párt töltheti be az élenjáró harcos szerepét — tanítja Lenin —, amelyet élenjáró elmélet vezet.

A párt nem egyszerű szervezete a munkásosztály mozgalmának, a munkások nem akármilyen tömörülése. A párt tulajdonképpen a munkásmozgalom és a tudományos szocializmus egyesítése, amely biztosítja a munkásosztály harcának szocialista tudatosságát.

A tudományos szocializmus elméletének alapjait Marx és Engels dolgozta ki és Lenin fejlesztette tovább az imperializmus és a proletárforradalom korszakára. Ezért is mondjuk, hogy *a leninizmus az imperializmus és a proletárforradalmak korának marxizmusa.*

A marxizmus—leninizmus a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom általános érvényű tapasztalatainak elméleti általánosítása. Összegezi és rendszerezi a munkásosztály osztályharcának törvényszerűségeit, a kapitalista társadalom fejlődésének alapvető tendenciáit, a tőkés társadalom megdöntésének és a kommunista társadalom felépítésének legfőbb társadalmi törvényeit. A marxizmus klasszikusai nemcsak az elmélet alapjait rakták le, hanem a maguk korának osztályharcára konkretizálták azt. Megadták ezzel a forradalmi cselekvés vezérfonalát: a társadalmi jelenségeket és folyamatokat úgy vizsgálták, hogy *a tudományos objektivitást egyesítették a munkásosztály álláspontja szempontjából történő elvi értékeléssel.* Nem látták és nem is láthatták előre a maguk gazdagságában az új jelenségeket, amelyeket a társadalmi fejlődés, az osztályharc a haláluk után produkált. Voltak zseniális megsejtéseik a jövőről, de elsősorban ők maguk óvtak attól, hogy tanításaikat dogmákká me-

revítsék. Hangsúlyozták, hogy azok soha nem szolgálhatnak kész receptként a kor konkrét problémáinak megoldására, és nem adnak felmentést az elmélet továbbfejlesztése alól.

A kommunista pártok minden országban alapvető kötelességüknek tekintik, hogy a maguk gyakorlati tapasztalatainak kritikai elemzése alapján hozzájáruljanak az elmélet továbbfejlesztéséhez. Az elméleti munka szerves része a párt általános tevékenységének. Nem függetlenül fejlődik a mozgalom gyakorlati feladataitól. A gyakorlati feladatok *egyrészt:* követelményeket támasztanak az elméleti munkával szemben, programot adnak a tudományos tevékenységhez, *másrészt:* a gyakorlatból levont tapasztalatok figyelemmel kísérése, tanulmányozása és elméleti általánosítása teszi lehetővé új elméleti tételek megfogalmazását. S *végül:* a gyakorlat a próbája az elmélet helyességének, életrevalóságának.

Minél gazdagabb és változatosabb a forradalmi mozgalom, minél gyorsabbak és mélyebbek a társadalmi átalakulások, annál nagyobbak a követelmények az elméleti munkával szemben. Korunkra különösen jellemző a mindenirányú, gyors társadalmi mozgás. Ha csak vázlatosan vesszük is számba ennek jellemzőit — a szocialista világrendszer létrejötte és fejlődésének törvényei; a szocialista országok egymás közötti viszonyának, együttműködésének kérdései; a fejlett szocialista társadalom építése a szocialista világrendszer keretei között; a nemzetközi osztályharc a két világrendszer körülményei között; a tudományos-technikai forradalom eltérő sajátosságai és társadalmi hatása a tőkés- és a szocialista országokban; az imperializmus belső ellentéteinek kiéleződése, a munkásmozgalom fejlődése és fellendülése a tőkésországokban; a volt gyarmatok és félgyarmatok népeinek önálló társadalmi-politikai fellépése a világpolitika küzdőterén; az antiimperialista harc nagyarányú fellen-

dítése stb. —, érzékelhetjük, hogy milyen sokrétű feladat hárul az elméletre az újabb és újabb kérdések tudományos igényű megválaszolásában.

A szocializmus eszméje és valósága hatalmas vonzerő már az egész világon. A néptömegek számára az imperializmussal szemben egyetlen elfogadható alternatíva van: a szocializmus. Ez a vonzalom a szocializmus iránt azonban még korántsem teljes mértékben tudatos, inkább ösztönös megnyilvánulása az imperializmussal való szembenállásnak. Minél nagyobb a tömegek ösztönös mozgalma, annál inkább fokozódik a szocialista tudatosság jelentősége. Csak így érhető el, hogy az ösztönös mozgalmat a haladásellenes erők ne használhassák fel saját céljaikra.

Az MSZMP X. kongresszusa is nagy figyelmet fordított a párt elméleti-ideológiai tevékenységére. „Pártunk továbbra is mindent meg fog tenni a marxizmus—leninizmus pozícióinak, hegemóniájának erősítéséért. A Központi Bizottság úgy véli, hogy elsősorban saját magának kell megjavítania, fejlesztenie elméleti, ideológiai tevékenységét.

Pártunk, a testvérpártok nemzetközi tapasztalatait, a hazai tapasztalatokat hasznosítva, az elmúlt másfél évtizedben nem kevés olyan gyakorlati feladatot oldott meg, amelyeknek elméleti jelentőségük is van. Ilyen volt többek között a lenini szövetkezeti elv alkalmazása a mi viszonyainkra, a parasztság különböző rétegeihez való viszony rendezése, az átszervezés után a földjáradék alkalmazása, a tulajdonviszonyok szocialista értelmezése, meghatározása; a gazdaságirányítási rendszer reformjának kidolgozása; az államélet, a szocialista demokratizmus továbbfejlesztésének kérdései. Pártunk munkájában az elmélet gyakorlati alkalmazásával nem tart lépést a tapasztalatok elvi általánosítása, az ideológiai kutatómunka."

A feladatokat illetően a kongresszusi beszámoló a következőket tartalmazza: „Az elkövetkező években

az ideológiai munkában számos elvi jelentőségű kérdés vár elemzésre és kidolgozásra: társadalmunk rétegződésének és tudati állapotának alakulása napjainkban, a szocialista demokrácia elvi kérdései; a közigazgatás fejlesztésének tudományos megalapozása; a tudományos-technikai forradalom társadalmi-emberi összefüggései a szocializmusban; az életmód változásának gazdasági, szociológiai és kulturális vonatkozásai; a konvergencia burzsoá elméletének tudományos bírálata és más kérdések. ... *Elméletünknek és propagandánknak választ kell adnia az időszerű, új, vagy akár régi, de még nyitott kérdésekre.*"[14]

A tudományos szocializmus egyesítése a tömegek politikai mozgalmával nem oldódik meg azáltal, hogy a párt létezik és a társadalmi fejlődés soron levő feladataival marxista—leninista módon foglalkozik. A szocialista építés viszonyai között különösen nagy a tömegek aktivitása, ezt a folyamatot a demokratizmus fejlődése még tovább erősíti. A szocialista tudatosság mellett a tömegek aktivitásában sokszor jelentős az ösztönös elem. Ezért is növekszik az igény az ideológiai munka és a széles körű propaganda iránt.

A szocializmus teljes felépítésének időszakában egyre határozottabb az igény, hogy a munkásosztály mellett a dolgozó tömegek is a szocializmus tudatos építőivé váljanak. A munkásosztály szövetsége a parasztsággal és a társadalom különböző rétegeivel a szocializmus teljes felépítésére irányul. E szövetség kerete a Hazafias Népfront, ahol különböző osztályokhoz, rétegekhez tartozó, különböző világnézetű, a tudatosság eltérő fokán álló emberek dolgoznak együtt. E szövetségnek is a politikai tartalma a legfontosabb: együttműködés az ország nemzeti függet-

[14] Az MSZMP X. kongresszusának jegyzőkönyve. 128. és 129. old.

lenségének, békéjének védelméért, gazdasági, kulturális fellendüléséért, a népjólét emeléséért folyó munkában.

A politikai együttműködés nem választható el az ideológiai kérdésektől. Ennek több oka van. Az együttműködés a marxizmus—leninizmus elveire épülő politika megvalósulását szolgálja, s erre a politikai egyetértésre támaszkodva és ezt erősítve a kommunisták igyekeznek a szövetségesek között is fejleszteni a szocialista eszmét, abból kiindulva, hogy ez szilárdabb elvi alapokat teremt a politikai együttműködés számára is. A szocialista eszme csak vitákban, a különböző burzsoá, kispolgári ideológiák elleni harcban terjeszthető. A szocializmus építésének előrehaladásával törvényszerűen erősödik az a folyamat, amelyben egyre szélesebb rétegek válnak marxistává.

Az osztályok, a munkásosztály és a szövetségesei közötti különbségek fokozatos megszűnése nem azt jelenti, hogy ezek valahol középütt kiegyenlítődnek. E folyamat alapvető tartalma, hogy a szövetségesek elhagyják saját osztálypozíciójukat, és áttérnek a munkásosztály álláspontjára, világnézetére. Tehát nem a különböző áramlatok integrációja megy végbe, hanem hogy ők is a marxizmus—leninizmus álláspontjára helyezkednek.

Az ideológiai harc jelentősége

A társadalmi gyakorlat által felvetett kérdések elméleti megválaszolása abban az ideológiai harcban megy végbe, amelyet a párt a különféle burzsoá nézetek és a szolgálatukban álló revizionista és dogmatikus álláspontok ellen folytat. A különböző osztályhelyzetű emberek általában létfeltételeiktől függően a maguk módján igyekeznek válaszolni az élet által felvetett kérdésekre. Ebből ered, hogy azonos

társadalmi jelenségeket, folyamatokat sokszor merőben másként ítélnek meg. A marxizmus—leninizmus a kérdésekre adandó válasznál nem kerülheti meg a különféle nézeteket és azok kritikáját. A velük való vitában következetes elvszerűséggel és tudományos megalapozottsággal védelmezi saját osztály-elvi alapjait. *A kommunista pártok elméleti munkája tehát szerves része az általános osztályharcnak, annak ideológiai megjelenési formája.*

A marxista elmélet kimunkálásának társadalmi sajátosságából, az osztályharccal való szerves kapcsolatából következik, hogy a párt ezt a feladatot nem bízhatja a véletlenre, nem háríthatja el magától. A marxizmus—leninizmus a proletár osztályharc vezetésének törvényszerűségeivel foglalkozó tudomány, lényegében ez a tartalma a szocializmus viszonyai között is, figyelembe véve annak sajátos természetét. Egyedül a marxista—leninista párt képes arra, hogy a szerteágazó és valamennyi körülménnyel számoló, a munkásosztály egyetemes érdekei alapján kialakított politikai belátással ítélje meg a forradalmi cselekvés irányát. Ebben a munkájában fontos szerepet játszanak a különféle társadalomtudományi intézetek, amelyek a marxizmus—leninizmus egy-egy alkotó elemének behatóbb művelésével foglalkoznak, de a párt alapvető szerepét nem pótolhatják.

Az alkotó marxizmus ellensége mind a megcsontosodott dogmatizmusnak, mind a revizionizmusnak. Mint minden tudománynak, így a marxizmusnak is vannak állandó és változó elemei. Az elmélet állandó, konstáns elemei azok az alapelvek, amelyek a proletár osztályharc egész történeti folyamatának lényegéhez kapcsolódnak, amelyek a szocializmusért vívott osztályharcnak állandó és egyetemes érvényű törvényeit tükrözik.

A marxista elmélet változó elemei a társadalmi valóságnak változó oldalához kapcsolódnak anélkül,

hogy az osztályharc alapvető természete, lényege megváltozna. Ezek az osztályharc történeti fejlődésének fokozatait és egyéb más feltételek által meghatározott sajátosságait tükrözik. Az elmélet e két oldala egymással szerves egységben, kölcsönhatásban van, egyik a másik nélkül nem létezik. E két oldal egysége és ellentéte csakis dialektikusan vizsgálható, és minden merev metafizikus szembeállítás elméleti torzításhoz vezet. Ismeretelméleti szempontból ilyen gyökeri vannak a dogmatizmusnak és a revizionizmusnak.

A dogmatizmus az elmélet állandó elemeit abszolutizálja úgy, hogy figyelmen kívül hagyja folyamatos továbbfejlesztésének szükségességét. Az elmélet tételeit a konkrét körülményektől, időtől, helytől függetlenül általános érvényűnek tartja, és azokat mechanikusan alkalmazza.

Ezzel szemben a revizionizmus az elmélet változó elemeit abszolutizálja, és alaptételeit is megkérdőjelezi. Azt is kétségbevonja, ami állandó, fundamentális és általános érvényű. A korszerűségre hivatkozva például elavultnak tekinti a proletárdiktatúra eszméjét, a munkásosztálynak és pártjának a társadalomban betöltött vezető szerepét, a kapitalizmus elleni forradalmi harc szükségességét, az internacionalizmus követelményét stb.

Osztálygyökereit tekintve mind a dogmatizmus, mind a revizionizmus a kispolgári opportunizmus ideológiája. Mind a két irányzat a legfontosabb eszmei fegyverétől, a forradalmi elmélettől fosztja meg a munkásosztályt. A szocialista tudatosság helyébe az ösztönösség előtti behódolást állítja. A magyar kommunistákat különösen az ötvenes évek tapasztalatai meggyőzték mindkét álláspont veszélyességéről. A dogmatizmus a szocializmus építésének első éveiben végtelen sok kárt okozott azzal, hogy mechanikusan alkalmaztuk a szocialista iparosítással, a kollekti-

vizálással, az osztályharccal kapcsolatban a húszas évek tapasztalatait, és így éppen a marxizmus forradalmi szellemét nem érvényesítettük. Ezen a ponton a dogmatizmus találkozott a revizionizmussal, amely főleg 1953-tól egyre erőteljesebben jelentkezett. Nézeteik a szocialista eszmék tagadásának teljes rendszerét képezték, többek között a szocialista iparosítás lényegének a tagadása, a mezőgazdaság kollektivizálásának elvetése, a munkásosztály, a párt vezető szerepének, az osztályharcnak a lebecsülése, a nacionalizmus a kül- és a belpolitikában stb. Végül is a revizionizmus 1956-ban a nyílt osztályárulásba torkollott, és az ellenforradalom fő ideológiájává vált.

Tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a revizionizmus ellen nem lehet a dogmatizmus pozíciójából küzdeni, és fordítva: a dogmatizmusnak nem a revizionizmus a kritikája. Mindkettővel szemben a marxizmus—leninizmus alapján tudunk eredményesen harcolni. Ezért jelölte meg 1957-ben az MSZMP alapvető feladatnak a kétfrontos harcot az ideológiai munkában is. Ezzel a módszerrel jelentős eredményeket értünk el mind az elméleti munkában, mind az erre épülő politikai gyakorlatban.

A kommunista pártokban az elméleti munka szerves egységben párosul a propagandával és agitációval. Csakis ezen keresztül érhető el, hogy a forradalmi elmélet a gyakorlat, a cselekvés vezérfonala legyen. A kommunisták számára a marxista elmélet elsajátítása nem egyszerűen azt jelenti, hogy általa korszerű társadalmi ismeretekhez jutnak, hanem mindenekelőtt forradalmi kötelezettség, az osztályharcban való tudatos részvétel előfeltétele. Segítségével biztosabban, kevesebb hibával, gyorsabban juthatunk előre a kommunizmus útján. Ezért a kommunista pártok nagy figyelmet fordítanak tagjaik marxista képzésére, a párt elméleti alapjának az elsajátítására.

Engelsnek egyik — 1874-ből származó — írásában erről a következőket olvashatjuk: „Kiváltképpen a vezérek kötelessége, hogy egyre világosabban lássanak minden elméleti kérdésben, egyre jobban felszabadítsák magukat a hagyományos, a régi világnézethez tartozó frázisok uralma alól és mindig szem előtt tartsák, hogy a szocializmus, amióta tudománnyá lett, megköveteli, hogy tudományként is űzzék, azaz, hogy tanulmányozzák. Nagy fontossága lesz annak, hogy az így szerzett, egyre tisztultabb belátást a munkástömegek között fokozott buzgalommal terjesszék . . ."[15]

A párt szervezeti szabályzata a párttagok kötelességévé teszi a marxizmus—leninizmus elsajátítását. Ez elválaszthatatlan az élcsapat jelleg erősítésétől. A kommunisták azért is élenjáró tagjai osztályuknak, mert öntudatuk magasabb fokú, a szocialista tudatosság szelleme hatja át, amely a párt elméleti alapjainak ismeretére, alapeszméinek tudományos meggyőződésére épül.

Ma is érvényesek az elmélet elsajátítására vonatkozóan Lenin intelmei: „. . . mindennemű meghódolás a munkásmozgalom spontaneitása előtt, a »tudatos elem« szerepének . . . mindennemű lekicsinylése, egyszersmind *azt jelenti, hogy erősödik a burzsoá ideológiának a munkásságra gyakorolt befolyása, teljesen függetlenül attól, hogy az, aki lekicsinyli, maga óhajtja-e azt vagy sem*". Továbbá: „. . . a kérdés *csakis így* tehető fel: burzsoá vagy szocialista ideológia? Itt nincs középút (mert az emberiség semmiféle »harmadik« ideológiát nem dolgozott ki, és mert általában egy osztályellentétektől marcangolt társadalomban sohasem lehet osztályon kívüli vagy osztályok feletti ideológia). Ezért a szocialista ideológia *mindennemű*

[15] *Marx—Engels* Válogatott művei. II. köt. Kossuth Könyvkiadó 1963. 641. old.

lekicsinylése, *mindennemű mellőzése* egyszersmind a burzsoá ideológia erősbítését is jelenti."[16]

Leninnek e sorai 70 évvel ezelőtt íródtak, de sok tekintetben ma még fokozottabban igazak. Ma ugyanis a társadalmi jelenségek sokkal bonyolultabbak, összetettebbek — a két világrendszer létezése és ellentétes irányú fejlődése, az úgynevezett harmadik világ ellentmondásossága, a szocialista világrendszer belső problémái —, sok tekintetben megnehezítik a tudományos és osztályalapokon álló tájékozódást. Az ideológiai osztályharc is rendkívül kiélezett. A tudomány és a technika mai fejlettsége és viszonylagos egyensúlya mellett a katonai eszközök egyre kevésbé célszerű formái a két világrendszer közötti élethalálharc eldöntésének. Helyébe mindinkább a politikai és ideológiai eszközökkel vívott küzdelem nyomul. Hozzájárul ehhez a kommunikációs eszközök terén végbemenő forradalmi átalakulás is. Az ideológiák és ezen belül a burzsoá ideológia terjesztésének is, ma összehasonlíthatatlanul jobbak a technikai feltételei, mint korábban bármikor.

A kommunistáknak napról napra meg kell küzdeniük a különféle ellenséges ideológiákkal. Erre csak akkor képesek, harcuk csak akkor eredményes, ha eszmeileg felvértezettek, ha gondolkodásukat mély marxista meggyőződés hatja át. Az ideológiai harc mellett konkrét társadalmi tevékenységükhöz is biztos elméleti alapokat jelent a marxizmus—leninizmus elsajátítása.

A párt és a tömegek közötti kapcsolat

A párt élcsapat jellege kifejezésre jut a pártnak az osztály egészéhez és a dolgozók minden rétegéhez

[16] *Lenin* Összes művei. 6. kot. 35. és 36—37. old.

való *politikai viszonyában* is. Ez azt jelenti, hogy a pártot elszakíthatatlan, szoros szálak fűzik az osztály egészéhez és a többi dolgozóhoz. Ezt a köteléket meg kell tartania anélkül, hogy a tömegek uszályában kullogna, de nem is szakadhat el tőlük, nem szaladhat előre, nem jelölheti ki úgy a feladatokat, hogy politikailag ne sorakoztassa fel őket maga mögé, és ne nyerje meg támogatásukat közvetlen céljaihoz.

A pártot időnként egyrészt a politikai szektarianizmus hibája fenyegeti, amikor elszakad az osztály, a dolgozók alapvető tömegeitől, nem képes támogatásukat kivívni, bizalmukat elnyerni. Másrészt fenyegeti az opportunizmus is, amely behódol a spontán mozgalom előtt, és a politikát az elmaradottakhoz igazítja. E két szélsőséggel szemben a párt csak úgy tudja megőrizni élcsapat jellegét, ha *következetes elvi politikát folytat,* és szüntelenül erősíti kapcsolatát a párton kívüli munkásokkal, dolgozókkal, ha a párt tagjai magatartásukkal személyes példát mutatnak, fáradhatatlan politikai felvilágosító munkát végeznek.

A párt tömegkapcsolatának fejlesztése rendszeres, folyamatos politikai — propaganda és agitációs — munkát jelent a párttagság számára. „... a tömegbefolyás elmélyítésének és bővítésének e munkája mindig egyformán szükséges — írja Lenin —, minden győzelem és minden vereség után, a politikai szélcsend időszakában és a legviharosabb forradalmi időben egyaránt ...”[17]

A párt és a tömegek viszonyában döntő jelentőségű és meghatározó a munkásosztállyal való kapcsolat. A munkások tömegei jelentik a párt számára azt az alapvető szociális bázist, amelyben eszméi, világnézete elsősorban megértésre és támogatásra talál, amelyre

[17] *Lenin* Összes művei. 8. köt. Kossuth Könyvkiadó 1966. 334. old.

támaszkodva a párt képes megvalósítani a marxista—leninista elveken alapuló politikai céljait — mert az elsősorban a munkásosztály létérdekeit fejezi ki.

A tömegekkel való kapcsolat általában és a munkásosztály egészéhez való viszony különösen alapvető politikai kérdés. A párt tömegkapcsolata döntően azon múlik, hogy politikája mennyire tükrözi a munkásosztály, a dolgozók érdekeit, és azt milyen következetességgel valósítja meg. Ezért a párt állandóan figyelemmel van a munkásosztály és a többi dolgozó réteg anyagi létfeltételeire, szociális viszonyaira. Az osztályok és a társadalmi rétegek objektív helyzete és az azok pozitív megváltoztatására irányuló célok meghatározása, gyakorlati megvalósítása mindig a legfontosabb tartalmi kérdése a politikának.

A mi pártunk ma is változatlanul osztálypolitikát folytat. Minden szinten megkülönböztetett figyelmet fordít a munkásosztály problémáinak megoldására és a politikai kérdések szigorú osztályszemlélet alapján történő megítélésére. A politikai gyakorlat során szerzett tapasztalataik alapján jutnak a munkások arra a következtetésre, hogy érdemes a pártot követni. Ezt a tapasztalatot tartósan semmi sem pótolhatja. „Csupán az élcsapattal győzni — tanítja Lenin — nem lehet. Csupán az élcsapatot a döntő harcba vetni, amikor még az egész osztály, amikor még a széles tömegek nem helyezkedtek arra az álláspontra, hogy vagy közvetlenül támogatják az élcsapatot, vagy legalábbis jóindulatú semlegességet tanúsítanak irányában, és teljesen képtelenek az ellenség támogatására: nemcsak ostobaság, hanem bűn is lenne. Ahhoz azonban, hogy valóban az egész osztály, hogy valóban a dolgozók... széles tömegei jussanak erre az álláspontra, ahhoz a propaganda egymagában, az agitáció egymagában kevés. Ahhoz ezeknek a tömegeknek sa-

ját politikai tapasztalata szükséges. Ez minden nagy forradalom legfőbb törvénye."[18]

A pozitív társadalmi gyakorlat önmagában bármennyire döntő is, akkor ér el tényleges politikai hatást, ha párosul a politikai agitációval, a munkások és a dolgozók között végzett nevelő munkával. „... a párt politikai tevékenységében — írta Lenin még 1905-ben — mindig megvan és meglesz a pedagógia bizonyos eleme: nevelnünk kell a bérmunkások egész osztályát az egész emberiségnek minden elnyomás alól való felszabadulásáért vívott küzdelem harcosának szerepére, állandóan oktatnunk kell ennek az osztálynak egyre újabb rétegeit, tudnunk kell közeledni ennek az osztálynak a legszürkébb, legalacsonyabb színvonalon álló, a mi tudományunktól meg az élet tudományától legkevésbé érintett tagjaihoz, hogy el tudjunk velük beszélgetni, közelebb tudjunk férkőzni hozzájuk, képesek legyünk kitartóan, türelmesen a szociáldemokrata öntudat színvonalára emelni őket, anélkül, hogy tanításunkat száraz dogmává változtatnánk, tanítva őket nem csupán könyvekből, hanem azzal is, hogy részt veszünk a proletariátus e legszürkébb és legalacsonyabb rétegeinek mindennapos küzdelmeiben."[19]

A párt ereje a tömegek támogatásában, a tömegek ereje a marxista—leninista párt vezető szerepében van. Ez egyaránt vonatkozik a kapitalizmus és a szocializmus körülményei között folyó osztályharcra. A szocializmus körülményei között azonban bizonyos mértékig bonyolultabb a helyzet. A hatalom birtokában a párt és a tömegek viszonya nem mindig fejeződik ki közvetlen politikai formákban, nem mindig mérhető a tömegek általános társadalmi aktivitásával. A dolgozók alapvető termelőtevékenységében

[18] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 84. old.
[19] *Lenin* Összes művei. 8. köt. 334. old.

megnyilvánuló aktivitás a szocializmusban önmagában is politikai jelentőségű, de nem azonosítható teljes mértékben a politikai aktivitással. Nyilvánvaló, hogy e tevékenységben a mindennapi létfenntartási követelmények meghatározóbb szerepet játszanak, mint a politikai indítékok.

A szocializmus viszonyai között a párt és a tömegek közötti kapcsolatot bonyolultabbá teszi a különböző érdekek gyakori ütközése. Nem az a fő gond, hogy a párt az általános érdekek képviseletében harcol a szűkebb érdekek előtérbe helyezése ellen. Ez esetleg egyes társadalmi rétegeknél vagy csoportoknál okoz átmenetileg problémát, s ennek politikai konzekvenciáit vállalni kell. Politikai felvilágosító munkával, a dolgozók alapvető tömegeinek a meggyőzésével ezek különösebb konfliktusok nélkül megoldhatók. A fő problémát az okozza, ha a párt nem ismeri fel helyesen az általános érdekeket, ha nem teremti meg ennek elsődlegessége alapján az érdekek összhangját, ha a gyakorlati tevékenység során ezek tartósan csorbát szenvednek. Ez már a munkásosztály, a társadalom alapvető tömegeit érinti, megzavarja az osztály és a párt közötti helyes viszonyt.

Kormányzó párt esetében, amikor személyi vonatkozásban a párt és az igazgatás vezető posztjai bizonyos mértékig összekapcsolódnak, reális veszély, hogy a párt munkamódszerében bizonyos torzulások következnek be. Egyesek nem mindig képesek differenciálni az államigazgatás, a hivatali vezetés és a pártvezetés módszerei között. S ha a kettőt összekeverik, abból csak bajok származhatnak. Mozgalmi módszerekkel nem oldhatók meg az állami feladatok, ha viszont a mozgalmi feladatokat hivatali módon és hivatali eszközökkel oldjuk meg, az a párt tömegkapcsolatait veszélyezteti. A párt helyes munkamódszerét a politikai jelleg, a pedagógiai eszközök, a tömegek aktív részvétele, a velük való együttélés jellemzi.

Idegen az utasítások, parancsok formájában történő intézkedés, a tömegek kikapcsolásával, megkerülésével született „íróasztal-döntések" módszere. Ez nemcsak formai kérdés, hiszen bizonyos ponton tartalmi problémává válik, mert befolyásolja a döntések realitását. Ha rosszak a módszerek, akkor nagyobb a politikai tévedések veszélye a döntéseknél, sőt a jó döntések is veszítenek politikai értékükből. A pártmunka elbürokratizálódásának veszélye reális probléma, de nem szükségszerű velejárója a szocializmusnak. Csak ott és akkor következik be, ahol és amikor nem tartják be a pártélet lenini normáit.

A párt tömegkapcsolatai nem egyszer és mindenkorra adottak, a fejlődés itt sem mentes az ellentmondásoktól és nem töretlenül felfelé ívelő. Elképzelhető olyan rendkívüli helyzet, hogy a munkásosztály bizonyos tömegei vagy esetleg többsége átmenetileg ellenséges ideológiai vagy reakciós politikai célok befolyása alá kerül. A kormányzó pártok esetében ez olyan politikai válságok nyomán jön létre, amikor gyengül vezető szerepe, és elvtelen engedményeket tesz az ellenségnek. A kommunista pártnak úgy kell alakítania politikáját, hogy ne kerüljön sor lényeges véleménykülönbségre az élcsapat és az osztály alapvető tömegei között. Ha azonban ez pillanatnyilag nem érhető el, legyen bátorsága ahhoz, hogy szembehelyezkedjék egy olyan áramlattal, amely kommunistaellenes befolyás alatt áll és a szocialista rendszer alapjait fenyegeti. Olyan politikát kell folytatnia, amely a lehető legjobb irányban szabja meg tevékenységét, és hozzájárul a marxizmus—leninizmus elvein alapuló egyetértés feltételeinek a megteremtéséhez. Az 1956-os magyarországi és az 1968-as csehszlovákiai események bizonyították, hogy az opportunista politikára támaszkodó elvtelen egység „homokra" épül, s a munkásosztályra nézve tragikus következményekkel jár. A szilárd elvi politika alapján

azonban — s ezt is a tapasztalatok bizonyítják — gyorsan megszilárdulhat a párt és a tömegek kapcsolata, kivívható és erősíthető az osztály többségének a bizalma.

Magyarországon 1956-ban — az ismert okok következtében — megbomlottak a párt tömegkapcsolatai. A dolgozók közül sokan — köztük munkások is — átmenetileg a reakciós, ellenforradalmi erők befolyása alá kerültek. Sokukat megtévesztette, hogy az ellenforradalmi elemek a párton belül is pozícióhoz jutottak, mindenekelőtt a Nagy Imre vezetése alatt álló revizionista csoporton keresztül. A politikailag kevésbé iskolázott dolgozókat az is megtévesztette, hogy az ellenforradalom nem a saját, hanem a szocializmus jelszavaival leplezte valódi társadalmi céljait, nemzetietlenségét a nacionalizmussal fedte el.

Csehszlovákiában bizonyos mértékig eltérő módon, de a *lényeget* illetően azonos folyamat játszódott le. Az eltérés mindenekelőtt abban nyilvánult meg, hogy a revizionistáknak, az ellenforradalom szállásCsinálóinak viszonylag tartósan sikerült megkaparintaniuk a párt vezetését, és nacionalista, demagóg jelszavakkal („demokratikus" szocializmus, „emberarcú" szocializmus) befolyásuk alá vonniuk a tömegeket, köztük a munkások jelentős részét is.

A magyarországi és a csehszlovákiai eseményekben közös vonás volt, hogy a párt marxista—leninista magva átmenetileg elszigetelődött, s az események közepette az osztály alapvető tömegei nem ismerték fel valóságos osztályérdekeiket.

Az igazi forradalmi, marxista—leninista erők — nálunk is, Csehszlovákiában is — abból indultak ki, hogy a párt és a tömegek kapcsolata nem önmagáért való elv, annak *a munkásosztály forradalmi céljait kell szolgálnia*, a tömegeket nem lehet tartósan politikailag félrevezetni, az emberek tudatát megfertőző revizionista, nacionalista nézeteket le kell leplezni,

szét kell zúzni. Tudatában voltak annak is, hogy a munkáshatalom megszilárdítása a legkedvezőbb alapokat nyújtja e folyamat meggyorsulásához. A párt marxista—leninista erői — nálunk és Csehszlovákiában is — képesek voltak megkülönböztetni a politikai folyamatok valóságos tartalmát a tömegek pillanatnyi szubjektív szándékától, tudatában voltak annak, hogy az események jellegét és menetét sohasem a résztvevők szubjektív óhaja, szándéka határozza meg, hanem azok az objektíve létező politikai erők, amelyek a kezdeményezést a kezükben tartják.

Az ellenforradalomnak tett engedmény, különösen ha a munkáshatalom forog kockán — még azon a címen is, hogy ez a „tömegek akarata" — *osztályárulás.* A tömegek akaratára hivatkozva tett engedmények módszere a revizionisták taktikája, ezzel fokozatosan utat nyitnak az ellenforradalmi rendszer számára (politikai, ideológiai értelemben egyaránt), és kedvezőtlen helyzetet teremtenek a dolgozók politikai tisztánlátásához. Ha a hatalom veszélyeztetve van, nem lehet passzívan várni, amíg a tömegek saját tapasztalataik alapján győződnek meg téves politikai orientációjukról. Ilyen helyzetben az egyetlen helyes és marxista álláspont: *sürgősen cselekedni, minden rendelkezésre álló lehetőséget és eszközt igénybe venni a munkáshatalom megszilárdítására, és ezen a politikai alapon gyorsan helyreállítani a párt és a tömegek közötti helyes, elvi alapokon nyugvó kapcsolatot.*

Azok, akik veszélyeztetett helyzetben nem így cselekszenek, méltatlanok a munkásosztály forradalmi vezetésére. Ilyen esetben a legkisebb ingadozás is végzetes lehet, és a munkásosztály soha nem bocsátaná meg tévedésüket, határozatlanságukat. Ha az ingadozók, tétovázók erkölcsi tekintetben különböznek is a tudatos osztályárulóktól, politikai felelősség tekintetében hasonló a megítélésük.

A párt és a tömegek kapcsolata tehát soha nem vo-

natkoztatható el a napirenden levő politikai feladatoktól, a munkáshatalom érdekeitől, ennek van alárendelve, ezt kell szolgálnia, ez a legfőbb elvi alapja. A munkásosztály, a dolgozó tömegek bizalmát napról napra ki kell vívni, harcolni kell érte, ez a munka soha nem fejeződhet be, soha nem tekinthető lezártnak, elintézettnek, befejezettnek.

A párt a munkásosztály szervezett csapata

A politikai pártok programja, működésük, felépítésük szervezeti rendje szerves, elválaszthatatlan kapcsolatban van egymással. A politikai célok meghatározzák a szervezeti elveket, és fordítva: a kettő szinkronja előfeltétele a politikai program megvalósításának. A forradalmi program alapján álló pártnak forradalmi szervezeti elvek szerint kell működnie, ha ez hiányzik, a program üres fecsegéssé válik. A kommunista pártok ezért fordítanak nagy figyelmet a párt szervezeti elveire és azok gyakorlati megvalósítására. Tudatában vannak annak, hogy a párt csak úgy töltheti be történelmi hivatását, ha a politikai céljainak megfelelő *forradalmi szervezettség* és *vasfegyelem* jellemzi.

Lenin már a századforduló idején hangsúlyozta, hogy a munkásosztálynak az állig felfegyverzett burzsoáziával szemben legfőbb fegyvere a *szervezettsége,* amely mindenekelőtt forradalmi pártjában testesül meg. A politikai megalkuvás szükségszerűen a szervezeti elvek opportunizmusában is megnyilvánul. Az a munkáspárt, amely politikájában nem törekszik a burzsoá rendszer megdöntésére, a társadalom forradalmi átalakítására, rendszerint nem fordít figyelmet a szervezeti kérdésekre sem, mert politikai céljait tökéletesen kielégíti egy olyan laza szervezet, amely tagjaitól és szervezeteitől nem követel többet, mint

amennyit a polgári demokrácia játékszabályai megengednek (bizonyos politikai agitációt, választási voksot stb.).

A kommunista párt forradalmi célokat követ, amelynek megvalósításához a *forradalmárok szervezetére,* a párt tagjainak és szervezeteinek állhatatosságára, magas fokú eszmeiségére, egységes akaratára és cselekvésére van szükség. Enélkül szó sem lehet arról, hogy következetesen végigvigye az osztályharcot és győzelmet arasson.

A marxista—leninista párt szervezeti elvei pontosan meghatározzák: kik lehetnek a párt tagjai, mik a jogaik és kötelességeik, milyen az egyes pártszervezetek és pártszervek kölcsönös viszonya, a párt működésének alapvető rendje.

A kommunista párt szervezeti életét szabályozó elvek kidolgozása történelmileg arra az időszakra esik, amikor a munkásmozgalomban a forradalmi feladatok közvetlen gyakorlati kérdésként kerültek napirendre. Ez a korszak a századfordulón vette kezdetét, egybeesett az új típusú párt megteremtéséért folyó harccal. Nem véletlen, hogy már tulajdonképpen a párt alakuló kongresszusán, 1903-ban a szervezeti kérdésben éleződött ki a harc a párton belül a Lenin vezette forradalmi és az opportunista irányzat között. Ezzel kapcsolatban írta Lenin: „A proletariátusnak a hatalomért vívott harcban nincs más fegyvere, mint a szervezet. A proletariátus, amelyet széttagol a burzsoá világban uralkodó anarchikus verseny, amelyet elnyom a tőke számára végzett kényszermunka, amelyet állandóan a teljes nyomorúság, elvadulás és züllés »legmélyére« taszítanak — ez a proletariátus csak akkor lehet és lesz is elkerülhetetlenül legyőzhetetlen erővé, ha a marxizmus elvei alapján történő eszmei egyesítését annak a szervezetnek anyagi egysége biztosítja, mely a dolgozók millióit a munkásosztály hadseregében tömöríti. Ennek a hadseregnek nem tud

majd ellenállni sem az orosz önkényuralom elkorhadt hatalma, sem a nemzetközi tőke korhadozó hatalma."[20] Történelmi tapasztalatok bizonyítják e tekintetben is Lenin megállapításainak helyességét.

A kommunista pártok szervezeti életének alapelveit Lenin dolgozta ki, a munkásosztály osztályharcának gyakorlati tapasztalatai alapján. A párt életére, működésére vonatkozó szervezeti elveket a harc feltételei diktálták, és az osztályharc gyakorlata jelentette a próbát, amelyben igazolódtak mint általános érvényű elvek. A szervezeti elvek egy része állandó, a párt életének és működésének minden körülményei között érvényes, mint például a demokratikus centralizmus elve; a párttagok alapvető jogai és kötelességei, a pártegység mint a pártélet alaptörvénye, a frakciózás tilalma stb.

A szervezeti élet változó elemei objektíve meghatározottak azoktól a konkrét körülményektől, amelyek között egy adott időszakban a párt tevékenykedik. Így például a pártba belépőknél állandóak azok az *alapvető* követelmények, amelyeket már Lenin meghatározott. Ennek konkretizálása a követelmények sajátos tartalmára, a felvétel rendjére változhat attól függően, hogy milyen módon biztosítható a legoptimálisabban a párt politikai céljainak és szervezeti *alapelveinek* az érvényesülése.

A pártélet szigorú törvénye, hogy az alkalmazott szervezeti formáknak összhangban kell lenniük a politikai célokkal, az alapvető szervezeti elvekkel. (Kivétel ez alól csak az olyan rendkívüli helyzet lehet, amikor a pártot az ellenség kegyetlen terrorja üldözi.) A párt szervezeti életének rendje, működésének szabályai nem lehetnek önkényesek. Kidolgozásuk mélyreható tudományos belátást, politikai átgondoltságot igényel. Csak alapos vizsgálat, gondos elemzés

[20] *Lenin* Összes művei. 8. köt. 389. old.

során születnek meg a politikai célszerűségnek legjobban megfelelő intézkedések. Ezeket rendszerint a párt legmagasabb fórumain, a pártkongresszusokon dolgozzák ki, vitatják meg és hagyják jóvá.

A demokratikus centralizmus a párt szervezeti életének alaptörvénye

A párt szervezeti életének alapelve a demokratikus centralizmus, melyet a szervezeti szabályzat így fogalmaz meg:

— A párt minden vezető szervét és ezeknek a tagjait demokratikusan és titkosan választják. A párt különféle választott testületének tagjai egyenjogúak, a kollektív vezetés és az egyszemélyi felelősség elve alapján végzik munkájukat. A vezető szervek tagjai felmenthetők tisztségük alól és kizárhatók a testületből.

— Az alsóbb pártszervek és szervezetek a felsőbb pártszerveknek vannak alárendelve, határozataik számukra kötelezőek. Minden pártszervezet önállóan dönt helyi kérdésekben, de ezeknek összhangban kell lenniük a felsőbb szervek határozataival, a párt politikájával. Ellenkező esetben a felsőbb szerveknek megfelelő indoklással joguk van módosítani vagy hatálytalanítani az alsóbb pártszervek határozatait. Minden pártszervezet és pártszerv javaslattal, beadvánnyal fordulhat a felsőbb pártszervekhez, amelyre választ kell kapniuk.

— A vezető szervek munkájukról rendszeresen kötelesek beszámolni pártszervezeteiknek és a felsőbb szerveknek.

— A pártban a határozathozatal szótöbbséggel történik, és legalább kétharmados jelenlét szükséges. A kisebbség köteles alávetni magát a többség határozatának. A határozatok kötelezőek az alsóbb pártszer-

vezetekre és minden párttagra, azokat még akkor is kötelesek végrehajtani, ha nem értenek vele egyet.

A demokratikus centralizmus elve szoros egységbe foglalja a párton belüli demokráciát és a centralizmust. A kettő egymástól nem választható el, egymással kölcsönhatásban állnak, s csak így tölthetik be szerepüket. A demokratikus centralizmus elve a legfontosabb szervezeti feltétele és biztosítéka annak, hogy egyrészt: a munkásosztály spontán és ösztönös mozgalma a szocialista tudatosság színvonalára emelkedjen, másrészt: a szocialista tudatosság áthassa az egész mozgalmat, akcióinak irányt szabjon és szervezettséget biztosítson.

A párt tagjait elszakíthatatlan kapcsolatok fűzik a társadalom dolgozó osztályaihoz, mindenekelőtt a munkásosztályhoz. Együtt élik életüket, osztoznak örömükben, részesei gondjaiknak. A pártdemokrácia útján válik lehetővé, hogy a párttagok közvetítsék az osztály különböző rétegeinek érdekeit, törekvéseit, véleményét, hangulatát a pártvezetéshez. Ez a legfontosabb szervezeti csatorna, amelyen keresztül biztosítható a politikai vezetéshez elkerülhetetlenül szükséges információ, a haladás szükségleteit jelző társadalmi észrevételek áramlása.

A párttagok észrevételei, jelzései azonban szükségképpen magukon viselik a szűkebb környezetük létfeltételeiből, a közvetlen és spontán hatásokból eredő szubjektív jegyeket. Éppen a centralizmus az egyik alapvető szervezeti eszköze annak, hogy a párttagság sokszínű jelzései — a tudományosság és az egész mozgalom érdekeit szem előtt tartó politikai belátás alapján — szintetizálódjanak. A párttagság észrevételeit, közvetlen tapasztalatait úgy kell tekinteni, mint nélkülözhetetlen alapanyagot, amely nem automatikusan válik általánosítható tapasztalattá, a cselekvés vezérfonalává. Ezt az alapanyagot a centralizmust jelentő vezetés gyűjti össze, de feladata korántsem merül ki

a tapasztalatok összegezésében, azokat a munkásosztály alapvető érdekeinek, politikai harcának prizmáján keresztül meg kell szűrnie és újra kell fogalmaznia.

A demokratikus centralizmus biztosítja, hogy a párttagság e szintetizált és általánosított tapasztalatok alapján megértse a társadalmi valóság problémáit, a fejlődés megérett szükségleteit, és cselekvését ehhez igazítsa. Így a tapasztalatok olyan oda- és visszaáramlása valósul meg, amelyen keresztül biztosítható a politikai vezetés gyors reagálókészsége, helyzetelemző és szocialista tudatosságra épülő cselekvéshez szükséges akcióegysége.

A demokratikus centralizmus *automatikusan* nem biztosítja a szocialista tudatosságot, ki kell egészülnie az elméleti, politikai, propagandatevékenység egész bonyolult rendszerével. A demokratikus centralizmus szoros kapcsolatban van a politikummal, egyrészt azáltal, hogy a helyes marxista—leninista politika kidolgozásának és megvalósításának nélkülözhetetlen rendező, szervező elve, másrészt azáltal, hogy időben jelzi az e politikától való bármilyen eltérést, és következetes érvényesülése megakadályozza a különböző torzulásokat. A politikával való szoros kapcsolatából következik, tehát nem véletlen, hogy a jobb- és a „baloldali" opportunizmus minden esetben támadásba veszi a demokratikus centralizmus elvét is. A jobboldali opportunizmus — a revizionizmus — rendszerint a centralizmust támadja, s a demokratizmus „parttalanságát" hirdeti. Ez természetes következménye a forradalmi harc elvetésének, a proletár osztályálláspont feladásának, amely feleslegessé teszi a politikában a proletár osztálytudatosságot biztosító szervezeti elvet. A „baloldali" opportunizmus rendszerint a bürokratikus centralizmust igyekszik kiépíteni, hogy antimarxista politikáját, a kispolgári kalandorkodást kivonja a párttagság ellenőrzése és be-

folyása alól. A centralizmus egyoldalú túlhangsúlyozása nem a marxista vezetés szerepének a túlbecsülését jelenti, emögött rendszerint a klikk jellegű, korlátok és ellenőrzés nélküli vezetés törekvése húzódik meg.

Mindenfajta opportunizmus jellemzője a behódolás az ösztönösség előtt, a tudatos elem lebecsülése, az osztályszemlélet feladása. E politikai törekvések útjában alapvető szervezeti akadály a demokratikus centralizmus — ezért támadták a múltban és támadják ma is oly elszántsággal.

Már szó volt arról, hogy a demokratikus centralizmus elve szoros egységbe foglalja a párton belüli demokráciát és a centralizmust, amelyek egymással kölcsönhatásban érvényesülnek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden időben egyforma hangsúlyt kap a két oldal, hogy a gyakorlati megvalósulás folyamatában automatikusan és párhuzamosan haladnak egymás mellett. A politikai harc konkrét feltételei is megszabják, hogy az adott szakaszban melyik oldalra kell különös figyelmet fordítani. Olyan körülmények között például, amikor az osztályharc élesebb formát ölt — közvetlen ellenforradalmi támadás veszélye fenyeget —, a centralizmus erősítésének van különös jelentősége. Más körülmények között, például amikor a helyi kezdeményezések széles körű kibontakoztatása van napirenden, vagy egy új szakaszra kívánunk áttérni és ennek eszmei-politikai előkészítése folyik — a demokratizmus fejlesztése kerül előtérbe.

Az MSZMP nagy figyelmet fordít a demokratikus centralizmus és ezen belül a pártdemokrácia fejlesztésére. Úgy tekintjük ezt, mint a szocialista demokrácia fejlesztésének szerves részét, nélkülözhetetlen feltételét annak, hogy felszínre kerüljenek a dolgozók észrevételei, kibontakozzék kezdeményezésük, és

időben reagáljunk az élet által felvetett új jelenségekre. Csak a pártdemokráciával biztosítható az állandó és szoros kapcsolat a vezetés és a tagság, a párttagok és a pártonkívüliek között.

A pártdemokrácia fejlesztésének feladatai

A politikai feladatokkal összhangban a Központi Bizottság 1969. novemberi ülésén határozatot hozott a pártdemokrácia fejlesztésének főbb feladatairól. Már az ezt megelőző időszakban több fontos intézkedés született ennek érdekében. Ennek megfelelően a kötelességek mellett bővült a párttagok — szervezeti szabályzatban rögzített — jogköre. Többek között: minden párttag jogosult a párt határozataival szemben a *különvéleményét* kifejteni taggyűlésen vagy felsőbb pártszervek előtt. Ez természetesen *nem ad felmentést a határozat végrehajtása alól*, mégis nagy jelentőségű, mert lehetővé teszi a nyílt, pártszerű véleménynyilvánítást olyan kérdésekben, amelyeknek az értelmezése nem egyöntetű.

A szervezeti szabályzat minden párttag számára biztosítja, hogy a *személyét érintő kérdések eldöntése előtt kifejthesse véleményét*. A pártfegyelmi eljárás megindításáról értesíteni kell az érdekelt párttagot, személyesen meg kell hallgatni, és a döntést általában csak a jelenlétében lehet hozni. Minden párttag szervezeti szabályzatban rögzített joga, hogy kilépjen a pártból.

Erősödött a párton belül *a választási mechanizmus demokratizmusa*. Az alapszervezetekben a jelölő bizottságokat a vezetőségválasztó taggyűlések előtt legalább egy hónappal választják meg, hogy módjuk legyen megismerni a tagság véleményét. Az alapszervezetek titkárainak közvetlen választása — szemé-

lyes felelősségük növelése mellett — a demokratizmus fejlesztését is jelenti.

A pártélet demokratizmusának fejlődését jelzik a vezető pártszervek *munkastílusának új vonásai.* Egyre inkább igénylik az alapszervezetek, a párttagság véleményét a döntések előtt. Már természetessé, megszokottá vált a kongresszusi irányelveknek és a szervezeti szabályzat tervezetének megvitatása az alapszervezetekben. Egyre javul a párton belüli tájékoztatás a különféle országos és helyi döntésekről, tartalmasabbak lettek a vezető pártszervek beszámolói a választott testületek, illetve a taggyűlés előtt. Jelentősen növekedett a közép- és az alsó szintű pártszervek *önállósága.* A Központi Bizottság a megyei pártbizottságok hatáskörébe utalta — a közigazgatási határokon belül — a pártszervezetek felépítésének meghatározását, a pártszervezők kiküldésének lehetőségét, a pártbizottságok hatáskörének a bővítését stb. Több száz pártbizottság rendelkezik önálló jóváhagyási jogkörrel tagfelvételi és fegyelmi ügyekben. A IX. pártkongresszus kibővítette a hivatali és az intézményi pártszervezetek jogkörét — és kötelességét — a területükön folyó munka átfogó ellenőrzését és a vezetők beszámoltatását illetően. A demokratizmus fejlődését fejezi ki a káder-hatáskörök rendezése a különböző szintű pártszervezeteknél.

A Központi Bizottság a pártdemokrácia helyzetéről és továbbfejlesztéséről lezajlott pártszervezeti viták alapján arra a következtetésre jutott, hogy a szervezeti szabályzat a jelenlegi gyakorlatnál lényegesen nagyobb lehetőséget nyújt a pártélet demokratizmusának érvényesítésére.

A pártdemokrácia fejlesztését szükségessé teszi az a körülmény, hogy társadalmi életünkben mélyreható decentralizálási folyamat ment végbe. A gazdaságirányítás reformja, az államélet, az államigazgatás rendszerének továbbfejlesztése megnövelte és bővítette a

helyi szervek hatáskörét. A társadalmi érdekekkel összhangban nagyobb teret kapott a szűkebb helyi és csoportérdek érvényesítése. Mindez szükségszerűen fokozza a dolgozók társadalmi aktivitását, megteremti a lehetőséget a döntésekben való aktívabb közreműködésére és a végrehajtás ellenőrzésére. Alapvető követelmény, hogy az aktivitás megfelelő szervezeti keretet és tudatos irányítást kapjon, s a szocialista érdekeket szolgálja.

A demokratikus centralizmus fejlesztését — az általános jellegű, a szocialista építés konkrét feltételeiből adódó követelmények mellett — indokolják a meglevő gondok és hiányosságok is. Ezeket felveti a Központi Bizottság 1969. decemberi határozata is: „— számos helyen és esetben megsértik a demokratikus elveket. Elsősorban munkamódszerbeli hibák, gyengeségek miatt — különösen az alapszervezeteknél — nem biztosítják a demokratikus jogok gyakorlásának a feltételeit. Nem megfelelően igénylik a tagság részvételét a pártszervezet előtt álló feladatok kialakításában és végrehajtásában. Előfordul, hogy választott szervek elé tartozó kérdéseket egyes személyek döntenek el; — nem kielégítő a demokratikus légkör a pártszervek és -szervezetek egy részénél. Sok párttagnak az a véleménye, hogy bíráló megjegyzést nem lehet elmondani, mert rossz néven veszik és közvetett módon megtorolják. A demokratikus légkör fejlődésének egyik legnagyobb fékjét az egzisztenciális függésben látják. — ... következetesebben törekedjünk a határozatok egységes értelmezésének kialakítására, az egyes párttagoknál meglevő passzivitás felszámolására, a kollektív vezetés mellett a személyi felelősség érvényesítésére."

A Központi Bizottság a pártdemokrácia fejlesztésével kapcsolatban fontosnak tartja a párttagság aktívabb részvételét a politikai döntésekben és azok végrehajtásában. A döntésekben való részvétel azonban

csak akkor igazán teljes, ha a párttagok — és főleg a vezető szervek és testületek tagjai — tájékozottak az adott kérdésben, ismerik mélyebb összefüggéseit, s mindenekelőtt megfelelő elméleti-politikai felkészültséggel rendelkeznek. Csak így kerülhető el a formalizmus a döntések előkészítésében és meghozatalában.

A pártdemokrácia fejlesztésének legjobb eszköze a demokratizmus érvényesítése, amit semmi más nem pótolhat, csak hasznosan kiegészíthet.

Ahhoz, hogy a jelenlegi keretek adta lehetőségeket jobban kiaknázzuk, nagyobb figyelmet kell fordítani a szervezeti szabályzat tanulmányozására, a párthatározatok ismertetésére. Tapasztalható, hogy a pártdemokráciával kapcsolatban sokszor olyan igények is megfogalmazódnak, amelyekre egyébként adottak a lehetőségek. Ha a párttagok nem ismerik a jogaikat, kötelességeiket, nem is tudnak velük élni, és már csak ezért sem érvényesülhetnek megfelelően a demokratikus centralizmus követelményei. A Központi Bizottság határozata ezért írja elő, hogy a pártba való felvételnél a pártszervezeteknek meg kell győződniük arról, ismeri-e a felvételét kérő a szervezeti szabályzat főbb elveit, a párttag jogait és kötelességeit.

A Központi Bizottság határozata írja elő azt is, hogy az alapszervezeti vezetőségek kötelesek minden taggyűlésen beszámolni az előző taggyűlés óta végzett munkájukról. E kötelezettségüknek a vezetőségek gyakran csak formálisan tesznek eleget, a végzett munka tételes felsorolására szorítkoznak. Több gondot szükséges fordítani a beszámolók tartalmára, a végzett munka érdemi elemzésére, ismertetésére, a döntések indokolására, az elhatározásokat kísérő alternatív lehetőségekre, a különböző véleményekre, vitákra. A tagságot az ilyenfajta beszámoló érdekli elsősorban.

Gyakran előfordul, hogy a párttagok nem elég ak-

tívak a taggyűlésen, nincs megfelelő eszmecsere még a lényeges kérdésekről sem. Az ilyenfajta közönynek legtöbbször az az oka, hogy a beszámolók formálisak és nem tartalmazzák az érdemi kérdéseket. Helyenként a vezetőségek úgy fogják fel a beszámolót, mintha szívességet tennének a tagságnak a tájékoztatással, vagy mint valami illendőséget értelmezik ez irányú feladatukat. Az érdemi beszámoló alapvető kötelesség és a helyes vezetés nélkülözhetetlen feltétele, ami nélkül nincs jó döntés és eredményes munka.

A Központi Bizottság határozatában a pártdemokrácia fejlesztésével szoros kapcsolatban foglalkozik a rendszeres pártmegbízatással, és annak — taggyűlésen vagy a pártcsoportokban — értékelésével. Ezzel is kifejezésre kívánja juttatni, hogy a párttagság nem passzív tömeg, amelynek csak az a feladata, hogy szemlélje, regisztrálja, véleményezze a vezetőség munkáját.

A párttagság és a vezetőség kapcsolata aktív viszonyt jelent, amelynek lényege: az egységes és közös cselekvés. A kommunista pártok történelmi szerepéből, az osztályharc vezetésének és győzelemre vitelének a feladatából adódik a párttagok cselekvő aktivitása, rendszeres pártmegbízatásuk szükségessége. A pártmegbízatásoknak rendkívül széles skálájuk van. Egyikük-másikuk sajátos képességeket, rátermettséget és felkészültséget követel. Ezért a pártmunka elosztásánál célszerű erre is tekintettel lenni. *Van azonban a pártmunkának egy fajtája, amelyet minden párttagnak végeznie kell: a párt politikájának népszerűsítése, harcos védelme és cselekvő tevékenység minden olyan jelenség ellen, amely szemben áll a párt politikai céljaival, erkölcsi felfogásával.*

A pártmegbízatásokkal összefüggésben probléma, hogy egyes helyeken a titkár, jobb esetben a vezetőségi tagok végzik kizárólag a pártmunkát, s a tagság közreműködése a taggyűléseken való részvételre és a

tagdíj fizetésére korlátozódik. Ezért csak a legritkább esetben okolható a párttagság, legtöbbször az egyes vezetőségek tehetetlensége, a helyileg jelentkező politikai feladatok fel nem ismerése vezet ilyen helyzet kialakulására. Jól bevált módszer, hogy az alapszervezeti vezetőségek évente egy alkalommal — rendszerint az év végén — taggyűlésen személy szerint is értékelik a párttagok munkáját, a pártmegbízatások teljesítését. Megfelelő pártszerű keretek között ez a módszer is jól szolgálja a párttagok aktivitásának fokozását, kommunista nevelését.

A pártdemokrácia fejlesztésével kapcsolatban a Központi Bizottság elhatározta — és ezt az alsóbb szintű pártszerveknek is ajánlja —, hogy éves munkatervének az összeállításánál rendszeresen meghatározza azokat a témákat, amelyeknél a határozat meghozatala előtt kéri a pártszervek, a párttagság, esetenként a pártonkívüliek véleményét. A politikai körülményeket figyelembe véve egy-egy fontosabb kérdésben vitát is célszerű kezdeményezni. Ide kapcsolódik a határozatnak az a pontja is, amely előírja, hogy a lényeges döntések előtt — a javaslatok mellett — a vezető testületek elé kell terjeszteni minden ismert véleményt, megfelelő indokolással minősítve azokat. A párt vezető szervei pedig a legrövidebb időn belül kötelesek reagálni azokra a kérdésekre, amelyek a párttagság egészét vagy jelentős részét különösen foglalkoztatják.

A bírálat szerepe

A pártélet demokratizmusával szorosan összefügg a bírálat és az önbírálat érvényesülése a pártban: „A politikai pártnak saját hibáihoz való viszonya — írja Lenin — egyik legfontosabb és legbiztosabb ismérve a párt komolyságának és annak, hogy *miként*

teljesíti a valóságban kötelességét osztálya és a dolgozó tömegek irányában. A hibát nyíltan beismerni, okait, forrásait, feltárni, elemezni azt a helyzetet, amely a hibát szülte, gondosan megvitatni, hogy milyen eszközökkel lehet a hibát kijavítani — ez jellemzi a komoly pártot, így teljesíti a párt kötelességét, így neveli és tanítja az *osztályt*, azután pedig a *tömegeket* is."[21]

Lenin a bírálatot a párt fejlődése objektív törvényének tekintette. Különösen nagy a kritika jelentősége egy kormányzó pártban, amikor az a társadalom vezető irányító ereje is, hiszen döntéseinek a helyessége vagy helytelensége, fogyatékosságainak a felismerése és kijavítása szorosan kapcsolódik a munkásosztály hatalmához. Különösen fontos ez olyan esetben, amikor a szocializmus egypártrendszer körülményei között épül. „Mint ismeretes — mondotta Biszku Béla elvtárs az MSZMP X. kongresszusán —, nálunk úgy alakult a történelmi fejlődés, hogy a proletárdiktatúra mechanizmusa az egypártrendszer viszonyai között működik. Ez a helyzet korántsem mindenben könnyíti meg, hanem bizonyos fokig bonyolultabbá teszi a vezetés munkáját. Pártunknak be kell töltenie vezető szerepét, meg kell határoznia a társadalom haladásának irányát, kezdeményeznie és ösztönöznie kell a szocialista építőmunkát. Az is a pártra hárul, hogy ellenőrizze a végrehajtást, támogassa a helyes kezdeményezéseket, tárja fel a fogyatékosságokat, az életben kitermelődő ellentmondásokat, és adjon helyes választ ezekre a problémákra. Pártunk tehát olyan kormányzó párt, amelynek a kritika funkcióját is magára kell vállalnia. A párt csak úgy töltheti be ezt a szerepét, ha a társadalom tapasztalataira támaszkodik, állandóan figyel tagságára és annak segítségével az egész ország közvéleményére, ál-

[21] *Lenin* Összes művei. 31. köt. 45. old.

talánosítja a tanulságokat és gondoskodik érvényesítésükről. A tömegek tapasztalatai elsősorban a szocialista demokrácia révén jutnak el sokoldalúan, teljesebben a vezetéshez."[22]

A párton belüli bírálat és önbírálat a pártpolitika alakításának, formálásának, a szüntelen változó valóság feltételeihez való hozzáigazításának, a párt önfejlődésének egyik alapvető eszköze. A párttagok és pártszervezetek ennek segítségével közvetítik a vezetéshez a politikai gyakorlat során tapasztalt ellentmondásokat, következetlenségeket, a szubjektív okok miatti fogyatékosságokat. A bírálat, önbírálat fontos fegyver a régi és az új közötti harcban és a konzervativizmus különböző megnyilvánulásainak a felszámolásában. A pártszerű kritikai légkör nem tűri a felelőtlenséget, a hanyagságot, a nemtörődömséget, a párt politikájától való eltérést, a torzítást és elhajlást. Ilyen légkörben hamar lelepleződnek a karrieristák, a politikai kalandorok, akiknél a szavak és a tettek összhangja hiányzik. És fordítva is igaz: ahol a kritikátlanság légköre uralkodik, ott zavartalanul tenyészik minden, ami ellentétes a pártszerűséggel, a szocialista építés elveivel.

A kritika alapvető fegyver a kommunista pártok számára vezető szerepük érvényesítésében is: a proletárdiktatúra mechanizmusában működő intézmények tevékenységével kapcsolatban a politikai felelősség érvényesítésének egyik lényeges eszköze. A pártkritika, amely a munkásosztály, a tömegek politikailag legképzettebb, legaktívabb rétegeinek tapasztalataira épül, a legjelentősebb politikai kontroll e szervek, intézmények munkája felett, annak érdekében, hogy megfeleljenek hivatásuknak.

A bírálat és önbírálat nélkülözhetetlen eszköze az egyes párttagok, kollektívák nevelésének, személyi-

[22] Az MSZMP X. kongresszusának jegyzőkönyve. 231. old.

ségük formálásának. Nem lehet eltekinteni attól, hogy a párttagokat ezer szál fűzi a társadalom egészéhez, és e kapcsolatban nagyon erős kölcsönhatás érvényesül, amelynek hatására különböző antiszocialista tendenciák és magatartási formák jelentkeznek egyes párttagoknál is. Minél erőteljesebb azonban a kritikai szellem a kommunista kollektívákban, annál kisebb ez a hatás.

A bírálat és önbírálat pártszerű alkalmazásával kapcsolatban teljes az elvi egyetértés pártunkban. A gyakorlatban azonban ez sem problémamentes. Egyes helyeken a bírálatot népszerűtlen feladatnak tartják és nem szívesen alkalmazzák, holott ez a mindennapos munka szerves része, amelynek végig kell kísérnie tevékenységünk egész folyamatát. Helyenként élnek még bizonyos kellemetlen emlékek is — főleg az ötvenes évek elejéről —, amikor a kritika-önkritika alkalmazásában túltengett az öncélú formalizmus és kampányszerűség. Ennek az időszaknak kísérőjelensége volt, hogy a hibák üldözése személyi hajszává, politikai retorzióvá fajult. Az MSZMP-ben meghonosodott munkamódszer és munkastílus elvetette ezt a korábbi gyakorlatot és olyan légkör kialakítását szorgalmazta a pártban, amelyben a bírálat és önbírálat is pártszerű értelmezést kapott.

A legtöbb gondot ma az okozza, hogy a — különösen a felfelé irányuló — kritika szabad kibontakozását akadályozza az egzisztenciális függőség, a bírálók üldözésének különböző formái. Sokakat visszatartanak az ilyen jellegű személyes tapasztalatok. A bírálat megtorlásának drasztikusabb formáit már ritkán alkalmazzák, de kifinomult formái rendkívül változatosak. A „visszavágás" rafináltabb és közvetettebb formái miatt a bírálók védelme sokkal bonyolultabb, nehezebb és veszélyesebb is. Pártunk X. kongresszusa ezért a szervezeti szabályzatban rögzítette a pártszerű bírálat védelmét: „A bírálat elfojtói ellen az il-

letékes pártszerv köteles eljárást indítani." (Szervezeti szabályzat 2. *d)* pont.)

A X. kongresszust követően erősödött pártunkban a kritikai szellem. A bírálat védelmének már a deklarálása is nagyobb meggondolásra készteti a „visszavágókat", de a gyakorlatban jóval gyakrabban fordul elő a bírálók megtorlása, mint ahányszor ezért pártfegyelmi eljárást indítanak. A bírálók védelmét nem elég tehát a szervezeti szabályzatban deklarálni, meg kell találnunk itt is a szubjektivizmus visszaszorításának leghatásosabb módszereit. Az alapszervezeti vezetőségi tagoknak a gazdasági vezetőktől való egzisztenciális függőségét kívánja csökkenteni az a módszer, amelyet a Csepel Vas- és Fémművek pártbizottsága alkalmaz. Annak érdekében, hogy megfelelő politikai védelmet biztosítsanak az elvszerű munkának és a bátor kritikának, az *alapszervezeti vezetőket érintő bármilyen személyi kérdésben a pártbizottság hozzájárulása szükséges.* Ez mindaddig érvényben van, amíg az illető a vállalatnál dolgozik. Ez a módszer hasznosnak ígérkezik, annak szelleme hatja át, hogy a munkásosztály ügyéért önzetlenül és önfeláldozóan dolgozó pártmunkásokat egész életükön végigkísérje a politikai bizalom és az erkölcsi megbecsülés.

A bírálat védelme semmiképpen nem jelentheti az intrikusok, a rágalmazók szigorú felelősségre vonásának elmulasztását. Intrikusok azok, akik rosszhiszeműen és ártó szándékkal, alaptalanul rágalmaznak, már lezárt ügyeket alaptalanul újra „felmelegítenek", és ezzel megmérgezik a légkört, zavarják az alkotó munkát. A bizonytalanság és bizalmatlanság fenntartásával szabad teret adnak a rossz szándékú elemeknek, leplezik káros tevékenységüket. Az utóbbi időben gyakoribb az intrikának az a fajtája, amely mögött leplezett karrierizmus húzódik meg.

A Politikai Bizottság 1972 áprilisában a pártszerű

bírálat védelmében levélben fordult a pártszervezetekhez, és fokozott harcra hívott fel az intrikus magatartás ellen. A levélben utalt arra, ha a becsületes dolgozók azt tapasztalják, hogy rágalmazással, intrikával, igazságtalan vádakkal tönkre lehet tenni tisztességes, elvhű embereket, akkor csökken a politikai bizalom a szocializmus iránt, gyengül a közéleti aktivitás. A rágalom eszközét a politikailag ellenséges szándékú elemek is felhasználják saját céljaikra: segítségével igyekeznek lejáratni, a tömegektől elszigetelni a becsületesen dolgozó és a szocializmushoz hű embereket. Az intrika elleni harc feladatait a levél így foglalja össze: „... egyszerre kell küzdeni a bírálat elfojtói és a bírálat jogával visszaélő intrikusok ellen. Minden pártszervezetnek világosan kell látnia, hogy e kétfajta, látszólag gyökeresen ellentétes magatartás mögött lényegében ugyanaz az osztálytartalom, ugyanaz a magatartás húzódik meg. Mindkettő mögött ott van a csak egyéni, szűk érdekeket néző karrierista, önző magatartás, a kispolgáriság."

Az intrika kispolgári ideológia és magatartás — ami a kispolgáriság talaján újjá is születik —, ellene a szocialista demokratizmus fejlesztésével lehet eredményesen harcolni. „Növelni kell a szocialista öntudatot, a társadalmi, az össznépi érdekekért való felelősséget. Mind a bírálatot elfojtó kiskirályoskodásnak, mind pedig a bírálat jogával visszaélő intrikus szellemnek erősödő és az állandóan erősítendő szocialista öntudat a legfőbb ellenszere. ... a kispolgári önzésből vagy ártó politikai szándékból eredő rágalmazás, intrika, lejáratás kísérlet ellen nem a szocialista demokratizmus korlátozásával kell és lehet védekezni, ellenkezőleg: a szocialista demokratizmus fokozása a teendő."

A rágalmazásra kedvező alkalmat ad, ha az egyes ügyeket, illetve a vizsgálat eredményeit és tényeit

nem tárjuk idejében nyíltan az érdekeltek elé. Minden ügy vizsgálata a kommunistáktól szigorú, elvszerű magatartást követel. A nép szolgálata nem tűr meg semmiféle hamis testületi vagy személyi presztízsből eredő tekintélyvédelmet, és nem adhat menlevelet sem a kiskirálykodóknak, sem a rágalmazóknak. A párt soha nem öncélúan védelmezi tagjait, testületeit, a becsületesen dolgozó embereket, hanem az elvszerűség, az igaz ügy szolgálatának szelleme vezeti. Az elvszerű és pártszerű bírálat kialakításának és fejlesztésének legjobb eszköze a példamutatás. Ahol a vezetőség nyíltan és önkritikusan mond véleményt munkájáról, tárgyilagosan és segítőkészen értékeli a tagság és az egyes párttagok tevékenységét, ott általában ez a szellem jellemzi az egész pártszervezetet.

A fogyatékosságok bírálatának és az önkritikának különböző formái vannak. Ezek helyes megválasztásának is fontos jelentősége van.

Az önbírálat komolyságának és a kritika hatékonyságának legfontosabb mércéje a gyakorlat, a hibák megszüntetése, a pozitív értelmű változások a szervezet munkájában, az egyes emberek életében, viselkedésében. Sokan vannak olyanok, akikről már lepereg minden kritika, és szemrebbenés nélkül mondják el magukról mindazt, amit elvárnak tőlük. Az olyan kritika és önkritika, amely nem jut el a progresszív tettekig, semmit nem ér, méltatlan egy komoly politikai párthoz és tagjaihoz. A munkások, a dolgozók előtt az ilyen embereknek nincs tekintélyük, és csak mosolyognak az ígéreteken. Nem szolgálja hasznosan a kritikai szellem erősítését, ha a problémákat általánosságban, konkrétumok nélkül vetik fel, és személy szerint nem jelölik meg a felelősöket. Az ilyen bírálatokat senki sem veszi magára. Ha például a politikai passzivitást bírálják egy alapszervezeti taggyűlésen, feltétlenül meg kell mondani, hogy melyik pártcsoportról van szó, kik azok a párttagok, akiktől több ak-

tivitást várunk. Ha a gyenge minőségű munkát tesszük szóvá, ha a kommunistákhoz nem illő magatartást bíráljuk, vagy a politikai agitációt hiányoljuk — helyes konkrétan megmondani, kiről van szó. Csak így ér el a bírálat kedvező hatást, így válik a hibák kijavítása a kommunista nevelés eszközévé.

A kollektív vezetés elve

„A pártban a kollektív vezetés és az egyszemélyi felelősség elve érvényesül." (Szervezeti szabályzat. 12. *a)* pontja.) A párton belüli demokráciának, a pártélet lenini normáinak fontos eleme a *kollektív vezetés.* Ennek lényege, hogy a pártélet valamennyi fontos kérdését testület tárgyalja és dönti el. A testületi döntés magában foglalja az illetékesség elvét. Ez azt jelenti, hogy például az olyan kérdésekről, amelyekről a taggyűlésnek kell döntenie, nem dönthet a vezetőség, amelyekben viszont a vezetőség hivatott állást foglalni, nem határozhat a titkár egy személyben.

A testületi döntésnek természetesen csak úgy van értelme, ha az nem formális. Ennek az a feltétele, hogy a testület tagjai tájékozottak legyenek az eldöntendő kérdésekben, ismerjék sokoldalú összefüggéseit, megfelelő politikai hozzáértéssel, felkészültséggel rendelkezzenek. Csak így biztosítható az elvtársi eszmecsere, a lényeges körülmények számbavétele, a helyes álláspont kialakítása.

Kollektív vezetés csak akkor valósulhat meg, ha a testület tagjai egyenjogúak, és a döntés nem valamiféle hatalmi tekintély alapján születik. Természetesen minden közösségben eltérő az egyes emberek felkészültsége, ismeretei, szakmai vagy politikai tapasztalata, nem utolsósorban kifejező- és vitakészsége. A testület vezető tagjainak szerénysége, tapintata, pedagógiája hozzájárulhat ahhoz, hogy felszínre kerül-

jön minden alkotó gondolat és fontos észrevétel. Ma még gyakran előfordul, hogy a vezetőségi üléseken vagy a taggyűlésen egy-két ember nincs tekintettel a kollektíva többi tagjára. Fellépésükkel sokszor „lehengerelik" a testületet, rendszerint csak a maguk álláspontját tartják jónak, és nem kíváncsiak mások véleményére. Az ilyen emberek számára a testület csak azért kell, hogy formálisan elfogadtassák a maguk álláspontját, és nem azért, hogy a lehető legcélszerűbb, legjobb döntést alakítsák ki. Ahol ilyen gyakorlat van, ott természetesen nincs vita, és a testület nem egyéb, mint kollektív szavazógépezet.

A testület tagjainak különböző felkészültsége nem zárja ki, hogy a kevésbé képzetteknek is vannak nagyon értékes tapasztalataik, észrevételeik. Az sem lehetetlen, hogy éppen az az egy-két mondatos megjegyzés lényegesebb mozzanatra hívja fel a figyelmet, mint az esetleg formailag jobban kidolgozott és hosszan tartó fejtegetések. Éppen ez a sok lényegi észrevétel adja a kollektív vezetés bölcsességét. A tapasztalatok szerint a testületi vitát, az aktivitást kedvezően befolyásolja, ha egy-egy kérdésben több alternatívát terjesztünk elő, és a testületi vitára bízzuk a döntést.

A kollektív vezetés azért fontos alapelve a pártvezetésnek, mert meggátolja a személyi döntésekkel elkerülhetetlenül együtt járó szubjektivizmust, ugyanakkor lehetővé teszi, hogy helyes politikai döntések szülessenek, amelyek magukban foglalják a dolgozók tapasztalatait.

A kollektív vezetés nem mond ellent az egyszemélyi felelősségnek sőt feltételezi azt: a testület tagjai kollektíven és személyileg is felelősek munkájukért. Az alapszervezeti vezetőség a taggyűlésnek — a pártvégrehajtó bizottság a pártbizottságnak, a pártbizottság a pártértekezletnek — köteles rendszeres időközökben beszámolni munkájáról. Különös fele-

lősség terheli azokat, akik valamilyen jelentős szerepet töltenek be egy-egy határozat végrehajtásában. Ezért helyes, ha a határozatokban megjelölik a felelőst is.

A pártdemokrácia fejlesztésének is vannak tartalmi és formai elemei. A hangsúly az előbbieken van, ezek segítik elő a párt politikai céljainak következetesebb megvalósítását, s a formáknak is a politikai tartalmat kell szolgálniuk. Mit sem ér az olyanfajta demokratizmus, amely kimerül a vég nélküli fecsegésben, a folytonos ülésezésekben, és soha nem jut el a hasznos cselekvéshez.

A párt határozatainak, döntéseinek helyességét az biztosítja, ha a párttagság kollektív tapasztalatára épülnek, s ha azok összegezik véleményüket, észrevételeiket. Így meggyőzőbben képviselhetik a helyes döntéseket, mert részt vettek kialakításukban.

A pártegység

A demokratikus centralizmus a *pártegység* alapvető szervezeti biztosítéka, ez pedig a párt erejének, ütőképességének döntő feltétele. Történelmi tapasztalataink azt bizonyítják (pl. 1919-ben és 1956-ban), hogy ha a párt egysége megbomlik, az ellenforradalmi reakció könnyűszerrel megvalósíthatja céljait.

A kommunista párt egysége tagjainak eszmei, politikai, szervezeti és cselekvési egységén alapul. A párt tevékenységének *eszmei* alapja a marxizmus—leninizmus. Ebből következően a pártegység megköveteli, hogy a párt minden tagja és minden szervezete eszmeileg azonosuljon a marxizmus—leninizmus alapelveivel.

Melyek ezek a legfontosabb alapelvek? Mindenekelőtt annak elismerése, hogy a kapitalizmusban folyó osztályharc szükségszerűen a proletárdiktatúrá-

hoz vezet; a társadalom forradalmi átalakítása a szocializmus győzelmének egyetlen lehetséges útja, és ez a társadalmi fejlődés törvényszerű következménye; a szocializmusért folyó harc vezető ereje, a társadalmi haladás legfőbb letéteményese a munkásosztály, amelynek történelmi hivatása valamennyi dolgozó harcának vezetése az elnyomás és a kizsákmányolás minden fajtájának megszüntetéséért; a munkásosztálynak történelmi hivatása betöltéséhez forradalmi, marxista—leninista pártra van szüksége, amely az osztály élcsapata; az internacionalizmus, a szolidaritás minden ország proletariátusával és minden nép felszabadító küzdelmével.

A párt eszmei egysége egyrészt a burzsoá világnézet és a kispolgári gondolkodás elleni küzdelemben, másrészt a marxista eszmék dogmává merevítése elleni harcban erősödik.

A párt eszmei egységére épül *politikai* egysége. A párt a marxizmus—leninizmus elméletére támaszkodva dolgozza ki politikáját, az osztályharc általános tendenciája alapján közvetlen és távlati céljait, a harc konkrét feltételeiből eredő közvetlen gyakorlati lépéseit. Mindezek a párt vezető szerveinek — főleg kongresszusainak — határozataiban, állásfoglalásaiban, irányelveiben fogalmazódnak meg. A pártegység elve megköveteli, hogy a párt tagjai és szervezetei politikai nézeteikben és gyakorlatukban is azonosuljanak a párt politikájával. Pártunkban nincs két- vagy többféle gazdaságpolitika, szövetségi politika, kultúrpolitika, nemzetközi politika stb. Az sem lehetséges, hogy például valaki elfogadja a párt gazdaságpolitikáját, de nem ért egyet a kultúrpolitikájával vagy a nemzetközi politikájával. A politikai egység nemcsak a párt politikájával való azonosulást követeli a párt minden tagjától, hanem azt is, hogy a párt politikájának szellemében dolgozzanak, következetesen szerezzenek annak érvényt a maguk munkaterü-

letén, mindenütt és mindenkor a párt politikai álláspontját képviseljék.

A párt eszmei-politikai egységéhez szervesen kapcsolódik a *szervezeti* és a *cselekvési egység*. A szervezeti egység azt jelenti, hogy a párt egységes egész, felépítését, működését a szervezeti szabályzatban rögzített elvek határozzák meg. Minden párttag valamely szervezethez köteles tartozni, annak életében aktívan közreműködni; az egyes pártszervezetek szigorú rendszerben kapcsolódnak össze egymással, egyetlen központi vezetés alatt.

Az ideológiai, politikai célokat csak szervezeti egységben lehet megvalósítani, ezért a párt nem tűrheti meg soraiban a frakciózást, a szervezeti elkülönülést. A szervezeti egység azt is magában foglalja, hogy a pártban központi irányítás van, és az alsóbb szintű pártszervezetek és pártszervek, az egyes párttagok fegyelmezetten kötelesek végrehajtani a felsőbb szervek határozatait.

A párt nem engedheti soraiba azokat, akik megbontják fegyelmét, nem hajtják végre határozatait. A fegyelmet minden párttag önként vállalja, amikor belép a pártba. Aki úgy gondolja, hogy ez számára terhes, annak módjában áll minden következmény nélkül kilépni a pártból. Ha azonban ezt nem teszi, és mint párttag megsérti a párt rendjét, fegyelmi vétséget követ el, s a szervezeti szabályzat értelmében pártbüntetésben részesül.

A párt eszmei, politikai, szervezeti egységével összefüggésben felvetődik a vita szabadságának problémája. A rosszindulatú kritizálók azzal vádolják a pártot, hogy nem tűr meg semmiféle vitát soraiban. Ez nem igaz. Aki ismeri a párt belső életét, az jól tudja, hogy a pártban nélkülözhetetlenek a demokratikus viták, enélkül a párt nem tud létezni, eredményesen politizálni. A döntés előtti vita biztosítja

a legkülönbözőbb vélemények ütközését, lehetővé teszi, hogy valamennyi körülmény pontos számbavétele, mérlegelése után a döntési alternatívák közül a legkedvezőbbet fogadják el. A vita folyamán kerülnek felszínre a politikai gyakorlat során az egyes osztályoknál és társadalmi rétegek életében jelentkező problémák, amelyeket feltétlenül figyelembe kell venni a döntéseknél.

A párton belüli viták objektíve is elkerülhetetlenek, mert a párt tagjai — bár alapvető társadalmi-politikai helyzetüket tekintve egységesek — nem egyforma helyet foglalnak el a társadalmi munkamegosztásban, más az osztály- vagy réteghelyzetük. Ez a különbözőség megmutatkozik bizonyos kérdések eltérő megítélésében, megoldási módokra vonatkozó sajátos elképzelésekben. A párton belüli viták forrásai a párttagok gondolkodási módjában, szemléletében, világnézeti fejlettségükben meglevő különbségek is.

A demokratikus és pártszerű vita a marxista—leninista pártokban természetes. A hangsúly a demokratikus és pártszerű jelzőkön van. A vitának sokféle formája lehetséges, ezért pontosabban meg kell határozni alapvető követelményeit.

— A viták a pártban nem lehetnek öncélúak, nem gyengíthetik a párt egységét, hanem a politikai célok pontosabb, következetesebb meghatározását és gyakorlati megvalósítását, vagyis a párt erősítését kell szolgálniuk.

— A párton belüli viták nem érinthetik és nem kezdhetik ki a párt politikájának, szervezeti rendjének fundamentális alapjait. Pártunkban például nem lehet vita olyan alapvető kérdésekről, hogy szükség van-e a munkásosztály vezető szerepére, helyes-e a proletár internacionalizmus elve stb. A vita csak arról folyhat, hogyan lehet az alapelveket a gyakorlatban következetesen megvalósítani.

— A párton belül a viták nem folyhatnak vég nélkül, nem odázhatják el a cselekvést, mert a párt nem „vitaklub", ahol soha véget nem érő fecsegés miatt nem jutnak el a tettekig.

— A párton belüli vita alapvető szabálya, hogy a többség határozatával született döntésnek mindenki köteles alávetni magát, azok is, akik ellene voltak. A határozat végrehajtása azokra is kötelező, akik a döntéssel továbbra sem értenek egyet. Ilyen esetekben jogosultak különvéleményt bejelenteni és azt a felsőbb pártszerveknek is jelezni. A párt cselekvési egységét az biztosítja, hogy a kisebbség köteles alávetni magát a többség akaratának. A kommunista pártok nemcsak szemlélői, hanem cselekvő résztvevői a forradalmi átalakulás folyamatának: egyet akarni és együtt cselekedni, ez a legfontosabb egy forradalmi párt számára.

A párt egysége állandó megújulási folyamat eredménye. Az élet új jelenségeire a pártnak folyamatosan reagálnia kell, illetve politikáját ehhez kell igazítania. Az állásfoglalást mindig vita előzi meg, amelynek eredményeként kialakul az egység. Egység — vita — és újra egység magasabb szinten, ez a párt fejlődésének belső mozgatóereje.

A pártegység a különféle elhajlások ellen folytatott eszmei harcban fejlődik. Politikai szempontból nagy jelentőségű, hogy megkülönböztessük az elhajlást a pártellenes frakciózástól. A kettő összekeverése súlyos hibákhoz vezet. Ezért nagy segítség számunkra az a lenini formula, amely pontosan meghatározza mindkettő lényegét. „Az elhajlás — írja Lenin — még nem kialakult áramlat. Az elhajlás olyasmi, amit ki lehet javítani. Egyesek letértek, vagy letérőben vannak a helyes útról, de még ki lehet javítani a dolgot. Nézetem szerint az »elhajlás« szó éppen ezt fejezi ki. És annak hangsúlyozása, hogy itt még nem történt semmi végleges, hogy a dolgot könnyen

ki lehet javítani — figyelmeztetni akar, a kérdést teljes egészében és elvileg akarja felvetni. ... a szilárd egység érdekében szükséges, hogy elítéljünk egy bizonyos elhajlást. Ha már egyszer kibontakoztak az elhajlás körvonalai, fel kell ismerni és meg kell vitatni."[23]

A frakció Lenin meghatározása szerint olyan csoport, amelynek *külön*, a párttól eltérő *platformja*, van, és bizonyos mértékű *zártságra*, saját külön *csoportfegyelem* megteremtésére törekszik. „... minden néven nevezendő frakciózás ártalmas és megengedhetetlen, mert a frakciózás ... a gyakorlatban óhatatlanul oda vezet, hogy az egyetértésben végzett munka gyengül, s a kormányzó pártba befurakodott ellenségeink ismét fokozott mértékben próbálják a széttagoltságot elmélyíteni és az ellenforradalom céljaira felhasználni."[24] Lenin 1921 márciusában az OK(b)P X. kongresszusához írta ezeket a sorokat, és felhívta a figyelmet arra, hogy a proletariátus ellenségei miképpen használnak ki minden eltérést a következetes kommunista vonaltól.

Lenin tanításai a pártegységről ma is időszerűek, különösen azért, mert az ellenség terveiben ma is fontos helyet foglal el a kommunista párt egységének gyengítése. Ezért a pártegység erősítése megköveteli az elhajlások elleni harcot, s a szervezeti intézkedést a frakciós pártellenes törekvésekkel szemben.

[23] *Lenin* Művei. 32. köt. Szikra 1953. 263—264. old.
[24] Ugyanott, 251. old.

A kommunista párt a szocialista társadalom vezető ereje

A modern történelem egyik fő tanulsága, hogy a munkásosztály forradalmi pártja a társadalmi-politikai élet legexponáltabb tényezője. Mivel magyarázható a kommunista párt központi helye a társadalmi-politikai életben? Elsősorban azzal, hogy a párt és a párttal összefüggő társadalmi jelenségek a forradalmi osztályharc alapvető kérdésével, a *hatalommal* vannak szoros és legközvetlenebb kapcsolatban. A munkásosztály élcsapatával, a kommunista párttal valósítja meg *vezető szerepét* a kapitalizmus ellen, a szocializmusért folytatott harcában. *Ezért a szocializmusért folytatott harc minden szakaszában az osztályharc törvénye: a kommunista párt vezető szerepe.* A munkások, a dolgozók legöntudatosabb tagjai a kommunista párthoz való csatlakozásukkal, védelmével, a tudatosság és szervezettség erősítésével juttatják kifejezésre azt a felismerésüket, hogy az osztályharc vezető ereje a párt.

Az osztályellenség is tudatában van annak, hogy a munkásosztály legfontosabb fegyvere marxista—leninista pártja, ezért politikai cselszövéseiben, terrorakcióiban, ideológiai diverziójában, a dolgozók elleni támadásánál a fő tüzet a munkásosztály pártjára irányítja.

A kommunista párt helyét és szerepét a társadal-

mi-politikai életben ez a kétfajta magatartás határozza meg, amely az osztályharc két alapvető osztályának *antagonisztikus* érdekeiből ered. Ez a legmélyebb alapja a kétfajta politikai magatartásnak, és ezért válik *a párt kérdése az egyik döntő szinterévé az osztály-összeütközéseknek is.*

Ezen az alapon ítélhetjük meg helyesen — jelentőségének és súlyának megfelelően — azokat az elméleti, ideológiai vitákat, amelyek a marxista—leninista párt szerepéről szellemi életünkben állandóan jelen vannak. E viták szerves részét alkotják az osztályharcnak, visszatükrözői annak az objektív politikai helyzetnek, amelyet a párt a társadalom életében betölt. A kommunista párt tehát nem azért áll a politikai élet középpontjában, mert körülötte szenvedélyes viták folynak. Ellenkezőleg. *Azért folynak a pártról viták, mert objektíve is központi helyet foglal el annak a társadalomnak az életében, amelyet minden tekintetben átszö az osztályharc.*

A kommunista párt vezető szerepe *ma is* az egyik legfontosabb társadalmi-politikai kérdés. A társadalmi-politikai gyakorlat napról napra számtalan formában érinti a párt vezető szerepét. Foglalkoztatja nemcsak a szocialista, hanem a tőkésországok politikai életét is, természetesen nem mindenütt egyforma mértékben és azonos módon. Különösen nagy a súlya a szocialista országokban, ahol *hatalmon levő,* kormányzó pártokról van szó, és ezen belül is különös jelentőségű ott, ahol valamilyen ok miatt élesebb formákat ölt az *osztályharc,* ahol a belső és a külső ellentmondások különféle konfliktusokat szülnek. A tőkésországokban különös figyelmet érdemelnek azok a hatalmas tömegpártok, amelyek számottevő tényezői országuk politikai életének, valamint azok a kommunista pártok, amelyek a tőkés világrendszeren belül jelentősebb szerepet betöltő országokban működnek.

A kommunista párt vezető szerepével kapcsolatos kérdésekre akkor adhatunk helyes választ, ha a *mai kor valóságából* indulunk ki, ha a *korszak legfőbb jellegzetességeit* vesszük szemügyre, ha egyaránt figyelemmel vagyunk az *osztályharcnak mind a külső, mind a belső feltételeire.*

Ha a kommunista párt vezető szerepét a *nemzetközi méretekben folyó osztályharc* szempontjából vizsgáljuk, abból az alapvető megállapításból indulunk ki, amelyet *korunk fő jellegzetességéről* a kommunista és munkáspártok 1969-es moszkvai tanácskozásának fő dokumentuma tartalmaz: „Az emberiség olyan helyzetben lépett évszázadunk utolsó harmadába, amelyben éleződik a haladás és a reakció, a szocializmus és az imperializmus erőinek történelmi párharca. E párviadal küzdőtere az egész világ, a társadalom életének valamennyi fő területe: a gazdaság, a politika, az ideológia és a kultúra."[1]

Korunkban a nemzetközi osztályharc fő területe az imperializmus és a szocializmus világrendszere között folyó küzdelem. Az imperializmus agresszív stratégiájának éle mindenekelőtt a szocialista országok ellen irányul, mivel politikájának útjában a legfőbb akadály a szocialista világ és elsősorban a Szovjetunió. Az imperializmus *fő stratégiai célja* a szocialista világrendszer megsemmisítése. Ebbe a harcba a fegyverzet egész arzenálját veti be: a nyílt katonai beavatkozástól, az agresszív katonai tömbök kikovácsolásán, a nyílt ellenforradalmi erők támogatásán, az ideológiai diverzión, a politikai és gazdasági nyomáson át a belső ellentétek nacionalista felszításáig és a taktikai „segélyekig".

[1] A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása, Moszkva 1969. Kossuth Könyvkiadó 1969. 7. old.

A szocialista világrendszer valamennyi antiimperialista erő fő bázisa, a nemzetközi proletariátus nyílt forradalmi központja, legfontosabb támasza — ezért különös felelősség hárul a szocialista országok kommunista pártjaira. A nemzetközi és a hazai tapasztalatok egyaránt tanúsítják, hogy *a szocialista országok ereje, politikai szilárdsága, fejlődésének üteme, a külső és a belső ellenség elleni harckészsége egyenes arányban áll a munkásosztály marxista—leninista pártjának vezető szerepével.* A munkásosztály csak a marxista—leninista típusú politikai szervezet vezetésével vívhatja ki hatalmát, érheti el szocialista céljait, az új társadalom, a szocializmus felépítését, a kommunizmus győzelmét.

Ha csak saját tapasztalatainkból indulunk ki, megállapíthatjuk, hogy a munkáshatalom fennmaradása, ereje és szilárdsága, az előrehaladás valamennyi eredménye elválaszthatatlan a párt helyes politikai felismerésétől, szervező, mozgósító munkájától. Ez megsokszorozza a dolgozók teremtő, alkotó aktivitását, figyelmüket a helyes célokra, a fő irányba összpontosítja.

Gyakran vitatkoznak azon, lehet-e a szocializmust építeni a kommunista párt vezető szerepének érvényesülése nélkül. Az elméleti megfontolásokon túl megállapítható, hogy *a gyakorlati tapasztalatok sehol sem igazolták a párt vezető szerepének a tagadását,* annál inkább az ellenkezőjét. Ahol nem érvényesült megfelelően a kommunista párt vezető szerepe, ott megtorpant a fejlődés, kiéleződtek a különféle ellentmondások, elkerülhetetlenül bekövetkeztek a konfliktusok.

A történelem tapasztalataiból azonban nemcsak a szocializmus hívei tanulták meg, hanem ellenfelei is, hogy a szocialista rendszer gyengítésének legfőbb eszköze a párt befolyásának, vezető szerepének aláásása. *Amíg a proletárdiktatúra vezető ereje, a kom-*

munista párt szilárd, következetes marxista—leninista politikát folytat, és felsorakoztatja maga mögött a tömegeket, addig a kapitalizmus visszaállításának a kísérlete kudarcra van ítélve. A szocializmus elleni aknamunkában, az imperializmus terveiben ezért kapnak olyan fontos szerepet a kommunista pártot érintő politikai és ideológiai kérdések, ezért vált az imperializmus legfőbb harci fegyverévé az *antikommunizmus* ideológiája és politikája.

A kommunista párt vezető szerepének alapvető jelentősége van *a szocialista építés, az osztályharc belső feltételeiből eredően is* — anélkül, hogy ezt élesen elválaszthatnánk a külső feltételektől.

Hazánk — és a szocialista országok többsége — az utóbbi években a fejlődés új szakaszába, a fejlett szocialista társadalom felépítésének korszakába lépett. Az egész társadalomra kiterjedő *szocialista érdekazonosság* és az erre épülő társadalmi-politikai aktivitás lehetővé és szükségessé teszi, hogy magasabbra emeljük a *szocialista tudatosság* színvonalát.

A fejlett szocialista társadalom építésének sajátos feladatai bizonyos értelemben új módon határozzák meg és konkretizálják a párt vezető szerepének tartalmát és formáit. A szocializmus építésének folyamatában forradalmi átalakulás megy végbe a *társadalom alapjaiban.* A szocialista termelési viszonyokat uralkodóvá tettük, leraktuk a szocializmus alapjait. A gazdaságirányítási rendszer tökéletesítésével tovább fejlesztettük a társadalom termelési, gazdasági viszonyait — összhangban a termelőerők fejlődésének követelményeivel. Ezek a változások szükségszerűen megkövetelik a *társadalom felépítményének* továbbfejlesztését, az alap szükségleteinek megfelelően. A felépítmény egész rendszerét, működési mechanizmusát, elemeinek funkcionálását tökéletesíteni kell annak érdekében, hogy hatékonyabban szolgálja a társadalom szocialista alapjait. Ebben az összefüg-

gésben — mint a *szocialista társadalom felépítményének egyik fő tényezője,* mint a proletárdiktatúra rendszerének vezető ereje — előtérbe került a párt vezető szerepének egész kérdéskomplexuma: mi az, *ami állandó, maradandó eleme,* és miben szükséges *módosítani, tovább fejleszteni?* A kérdésre adott válaszok nem mentesek a problémáktól. Vannak, akik az állandóságot jelentő alapelveket vetik el, mások az elavult formákat védelmezik, ahhoz ragaszkodnak, amin változtatni kellene.

A helyes értelmezés és még inkább a gyakorlat szempontjából ezért ma is aktuális a párt vezető szerepéről szóló alapvető marxista—leninista tanítás.

A szocialista forradalom győzelmével gyökeresen új helyzet következik be a munkásosztály forradalmi pártjának pozíciójában, tevékenységének irányában, munkamódszereiben stb. — a kizsákmányolt és elnyomott proletariátus pártjából a felszabadult, a hatalmon levő és a termelési eszközöket kisajátító munkásosztály pártja lesz. Míg a kapitalizmusban kívül rekedt a hatalom sáncain, s azzal szemben állt, addig a szocialista forradalom győzelmével kormányzó párttá, a proletárdiktatúra társadalmi-politikai rendszerének fő erejévé vált. *Tevékenységének és vezető szerepének legfőbb tartalma: a munkáshatalom védelme, erősítése, a társadalmi haladásnak, az új társadalmi rendszernek, a munkásosztály végső győzelmének szolgálata.*

Miért van szüksége a hatalomra jutott munkásosztálynak pártra, amikor megszervezte állami és igazgatási szervezeteit? Nem csökken-e a marxista—leninista párt vezető szerepe, jelentősége a munkásosztály hatalomra jutása után? Milyen szerepe van a pártnak a szocialista építés viszonyai között? Ezekre a kérdésekre kell válaszolnunk.

A párt vezető szerepét a munkásmozgalom egyes renegátjai még a kapitalizmusban is tagadták. Szinte

minden országban voltak — és vannak ma is — olyan irányzatok, amelyek a gazdasági harcot tekintették a legfontosabbnak, s az ösztönösség uszályában kullogva *semmibe vették az osztálytudatosság szerepét.* Az osztályharc kérlelhetetlen valósága azonban előbb vagy utóbb arra a felismerésre késztette a munkásosztály élenjáró tagjait, hogy a tőke uralma alóli felszabadulásnak elengedhetetlen követelménye a politikai harc, amelynek vezetéséhez politikai vezérkarra, forradalmi pártra van szüksége. A párt képviseli ugyanis azt a szocialista tudatosságot, amely a munkásosztály alapvető politikai érdekeit fejezi ki: a teljes felszabadulást minden elnyomás és kizsákmányolás alól. A kapitalizmus körülményei közötti osztályharc tapasztalatai napról napra kézzelfoghatóan bizonyítják a párt szerepének mint a munkásosztály legfontosabb politikai fegyverének jelentőségét.

Bizonyos mértékig más a helyzet a munkásosztály hatalomra jutása után. A hatalom birtokában a munkásosztály kiépítheti mindazokat az adminisztratív igazgatási, hatalmi szervezeteket és intézményeket, amelyek érdekeinek, törekvéseinek szolgálatában állnak. Rendelkezésére áll a hadsereg, a rendőrség, az államapparátus, az igazságügyi szervek, az iskolák, a nevelés, a tájékoztatás és a közvélemény-formálás széles hálózata. Ezek együtt hatékony „fegyverek" a munkásosztály harcában. *Ez a fegyverzet azonban a hatalomra jutott munkásosztálynak nem válik automatikusan hatékony eszközévé.* A hatalom különféle szervei és intézményei szervezeti keretek, tartalmukat az *osztály érdekeit helyesen kifejező és a gyakorlatban érvényesített politika képezi.* Az alapvető kérdés az, hogy mennyire képesek ezek az intézmények tevékenységükkel — ami a társadalmi életnek mindig egy viszonylag szűkebb területét jelenti — a munkásosztály érdekeit képviselni. Ahhoz tehát, hogy *ezek a szervek és intézmények valóban a mun-*

kásosztály hatékony fegyverei legyenek, olyan politikai irányító szervre van szükség, mint a párt. A párt rendelkezik azzal a képességgel, hogy helyesen ismerje fel a társadalmi haladás igényeit, mert tudományos és forradalmi elméletére támaszkodva felül tud emelkedni minden szűk, korlátozott érdeken, és *a munkásosztály érdekeit szem előtt tartva a társadalmi fejlődés egyetemes szükségleteit képviseli. Valamennyi egyéb társadalmi szerv számára — az osztályharc általános feltételeiből és szükségleteiből kiindulva — meghatározza a követendő politikai irányvonalat.*

Vannak, akik a politikát csupán a hatalom megszerzéséért folytatott harc időszakára korlátozzák. Véleményük szerint, ha a munkásosztály hatalomra jutott, és kiépítette az új társadalmi rendszert reprezentáló szerveket és apparátusokat, ha megszilárdította hatalmát — a politika elvesztette elsődleges szerepét. Ha ezt nem is fogalmazzák meg ilyen nyíltan, de a depolitizáltság mögött az a felfogás húzódik meg, hogy a politika fölösleges maradványként él a társadalomban, mint a letűnt rendszer anakronizmusa. A gyakorlatban ez pl. úgy jelentkezik, hogy első helyre helyezik a szakmai és a társadalom szakigazgatási teendőit. A politika és a szakszerűség éles szembeállítása, a politika meghatározó szerepének a tagadása hamis ideológia, nem fejezi ki híven azokat a valóságos társadalmi viszonyokat, amelyek között a szocializmus építése folyik.

A szocializmus építésének bármelyik — akár a belső, akár a külső — feltételét vizsgáljuk, az *a politika elsődlegességét, meghatározó szerepét támasztja alá.* Sőt a szocializmusban a szakszerűség is bizonyos fokig politikai jelleget ölt. Abban a felfogásban is, amely *a pártot csupán agitációs és propagandisztikus szerepre* próbálja kényszeríteni, a szakszerűség abszolutizálása és a szocialista építést felölelő átmeneti

korszak valóságos tartalmának meg nem értése, politikai jellegének figyelmen kívül hagyása jut kifejezésre.

Ahhoz, hogy megértsük a politika elsődlegességét, meghatározó szerepét, a politika és a szükségszerűség helyes viszonyát és mindenekelőtt a párt vezető szerepének a szükségességét, elsősorban azt a társadalmi valóságot, azt a sajátos társadalmi közeget kell szemügyre vennünk, amelyek között a szocializmus építése *általában,* és azokat a *konkrét feltételeket,* amelyek között *ma nálunk,* Magyarországon folyik. Milyen a természetrajza ennek az adott társadalmi valóságnak?

A szocialista forradalom egész történeti korszak

A szocialista forradalom egyik alapvető sajátossága a korábbi forradalmakkal szemben, hogy a hatalom megragadása csak a kezdete az új társadalmi rendszer kiépítésének. A munkásosztály azzal, hogy hatalomra jutott és megszilárdította politikai uralmát, megteremtette a legfontosabb feltételét és eszközét annak, hogy hozzákezdjen a szocialista gazdaság kiépítéséhez, s szocialista államszervezet és a szocialista társadalmi viszonyok megteremtéséhez, a kulturális forradalom végigviteléhez. Ismeretes, hogy Lenin a marxizmus és az opportunizmus közötti legfőbb választóvonalnak az osztályharc elismerését és kiterjesztését tartotta a proletárdiktatúra korszakára. „Az opportunizmus — írta Lenin — az osztályharc elismerését éppen a legfőbb pontra *nem terjeszti ki,* tudniillik a kapitalizmusból a kommunizmusba való *átmenet* korszakára, a burzsoázia *megdöntésének* és teljes *felszámolásának* a korszakára.

... A marxista államelmélet lényegét csak az sajátította el, aki megértette, hogy *egy* osztály diktatúrá-

jára szüksége van nemcsak általában minden osztálytársadalomnak, nemcsak a burzsoáziát megdöntő *proletariátusnak*, hanem annak az egész *történelmi korszaknak* is, amely a kapitalizmust az »osztály nélküli társadalomtól«, a kommunizmustól elválasztja ... Az átmenet a kapitalizmusból a kommunizmusba természetesen okvetlenül létrehozza a politikai formák óriási gazdagságát és változatosságát, de a lényeg emellett elkerülhetetlenül ugyanegy lesz: *a proletariátus diktatúrája.*"[2]

Erről az átmenetről több mint félévszázados gyakorlati tapasztalataink és ezen alapuló elméleti ismereteink is vannak. A marxizmus—leninizmus klasszikusainak e korszakról szóló tudományos megállapításait, következtetéseit a gyakorlat próbájának vethetjük alá és a mai korszak viszonyaira alkalmazhatjuk. Megkönnyíti helyzetünket, hogy ma már nemcsak egyetlen ország — a Szovjetunió — tapasztalatai állnak rendelkezésünkre, hanem több szocialista ország gyakorlatára támaszkodhatunk. Ezek az országok a fejlődés legkülönbözőbb fázisaiban léptek a szocialista forradalom útjára, sok tekintetben eltérő, lényeges sajátosságokkal rendelkeznek — s ebben a sokszínűségben még hitelesebben lehet elméleti általánosításokat végezni. A klasszikusok tanításai, az átmeneti időszakról szóló *elméleti hagyatékuk*, természetesen nem tartalmazhatják mindezt a sokszínűséget, az átmenet megvalósulásának mai konkrét feltételeit. Ennek ellenére felmérhetetlen útmutatásul szolgálnak, olyan elméleti és módszertani alapot adnak mind a gyakorlat, mind az elmélet továbbfejlesztéséhez, ami nélkülözhetetlen napjainkban is.

Nagy jelentőségűek azok az elemzések, elméleti munkák, amelyek a kommunista pártoktól, a marxiz-

[2] *Lenin* Összes művei. 33. köt. Kossuth Könyvkiadó 1965. 32. old.

mus korunkban élő művelőitől származnak. Az átmeneti időszak gazdaságáról, politikájáról, szellemi életéről szóló tanulmányok fontos útmutatásokat, következtetéseket tartalmaznak a párt szerepéről is.

A kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet korszaka azt a történelmi folyamatot fejezi ki, ami a két társadalom között szükségszerűen meghúzódik. Az *átmenet* időszakában a társadalom állapota már nem kapitalista, de még nem teljesen szocialista — bár a fejlődés lehetőségei a szocializmus számára kedvezőbbek, és ezt kihasználva a tudatos társadalmi tevékenység eredményeként a szocialista elemek fokozatosan kiszorítják a kapitalizmus elemeit. Ebben a szakaszban tehát együtt van jelen a szocializmus a kapitalizmussal. A megítélés első és alapvető szempontja ezért ennek az *együtt létezésnek* a szem előtt tartása.

A szocialista fejlődés időszakában erőteljes, dinamikus a társadalmi mozgás. Ezért torz képet ad minden olyan szemlélet, amely a statikusság jegyeit viseli magán. E torzítás megnyilvánul abban is, hogy egyesek csupán a kapitalista elemeket látják, vagy túlbecsülik erejét, nagyságát, mások viszont a szocialista vonásokat abszolutizálják. Bonyolítja a tisztánlátást az is, hogy a társadalom különböző szféráiban nem párhuzamos a fejlődés. Egyes területek változását nem követi automatikusan más területek fejlődése. Előfordul például, hogy a gazdasági változások mögött lemarad — szinte természetszerűen — a politikai intézményeknek és a társadalom szellemi életének átalakulása. Ez utóbbi bonyolultabb folyamat, mert a gazdasági viszonyok csak végső fokon, tendenciájukban határozzák meg a társadalom politikai, tudati, erkölcsi arculatát. Ezeknek önmagukban is megvan a viszonylagos önállóságuk, önmozgásuk. Különösen figyelemre méltó, hogy a szocialista fejlődés olyan történelmi feltételek között megy végbe, ami-

kor még létezik és erőteljes a kapitalista világrendszer hatása. E hatás, az osztályharc nemzetközi feltételei alól egyetlen szocializmust építő ország sem vonhatja ki magát.

Bármilyen összetett is azonban ennek a korszaknak társadalmi-politikai viszonya, változásait mégis határozottan nyomon lehet követni, és minőségi állapotát, fejlettségének színvonalát, eredményeit és problémáit objektíven meg lehet ítélni. Ennek alapján sokféle összehasonlítás végezhető, amelyek fontos útmutatásul szolgálnak a politikai gyakorlat számára. Az összehasonlításnál az azonosságok és a különbségek reális felmérésével kapjuk meg azt a speciálist, azt a sajátost, amely tulajdonképpen a természetrajzát jelenti az adott korszaknak vagy egy-egy szakaszának.

Ha ebben az összefüggésben vizsgáljuk e történeti korszakot, az első összehasonlítás a kapitalizmus rendszerére vonatkozik, amelyből kifejlődött az átmenet, és amelynek még számtalan jegyét magán viseli. Ebből a szempontból a fejlődést több szakaszra oszthatjuk. A szocialista forradalom első percétől kezdve az átmeneti szakasznak már az első fázisában sok tekintetben és alapvetően minőségileg újat, elvileg eltérőt jelent a kapitalizmussal szemben: a szocialista forradalom *a munkásosztályt juttatja hatalomra*. A történelem folyamán először válik a munkásosztály a társadalom politikai életéből kirekesztett osztályból uralkodó osztállyá, a politikai közélet aktív, cselekvő résztvevőjévé. Ez gyökeres változás az emberiség egész történelmében, az osztályharcban új pozicionális helyzet alakul ki: a hatalom, amely eddig a kizsákmányolók kezében volt eszköz, most a munkásosztály fegyvere a kizsákmányolás és elnyomás minden formájának felszámolásában.

A szocialista forradalom kisajátítja a kisajátítókat, *megszünteti a termelési eszközök magántulajdonát,*

véget vet az embernek ember által történő kizsákmányolásának. A termelési eszközök társadalmi tulajdonával létrejön az összhang a termelőerők és a termelési viszonyok között, ami alapjává válik a termelőerők további fejlődésének. A termelés atomizáltságát és anarchiáját felváltja a társadalmasodás és a tervszerűség, lehetővé válik az évszázados elmaradás és egyoldalú fejlődés gyors megszüntetése, felszámolása és a tervszerű arányos fejlődés biztosítása.

A szocialista forradalommal *véget ér a történelmi fejlődés spontán folyamata.* A dolgozó emberek saját sorsuk tudatos formálóivá válnak. A társadalom, a gazdaság minden vívmánya, gyarapodásának minden forrása a dolgozó ember életét hivatott szebbé és könnyebbé tenni. A kultúra és a műveltség kevesek monopóliumából az egész társadalom közkincsévé válik.

E változások nemcsak társadalmi méretekben jelentenek gyökeresen és elvileg újat, hanem az emberek többségénél is. A társadalmi tudat és magatartás átalakul, merőben újfajta társadalmi közérzet jön létre, amely nem ismeri többé a tőkés rendszerre jellemző létbizonytalanságot, a munkanélküliséget. Megszűnik a kapitalizmusra jellemző antagonizmus a közösségi érdek és a magánérdek között. Megteremtődik az egyéni és a közösségi érdek összhangjának lehetősége, amely az egyének széles körű társadalmi és közéleti tevékenységének nyit utat. Ezzel megteremti a szocialista demokratizmus, a társadalmi demokratizmus legfejlettebb formájának objektív alapjait.

A szocializmus elemeinek térhódítása ellenére az egész átmeneti korszakra érvényesek Marx megállapításai: „Nekünk itt nem olyan kommunista társadalommal van dolgunk, amely a saját alapján *kifejlődött,* hanem ellenkezőleg olyannal, amely a tőkés társadalomból éppenhogy *keletkezik:* amely tehát min-

den vonatkozásban, gazdaságilag, erkölcsileg, szellemileg még magán viseli annak a régi társadalomnak anyajegyeit, amelynek méhéből származik."[3] Marx — írja Lenin, elemezve az előbbi gondolatot — számba veszi, hogy a termelési eszközöknek az egész társadalom tulajdonába való átmenete magában véve még *nem szünteti meg* az elosztás fogyatékosságait és a „polgári jog" egyenlőtlenségét, amely *továbbra is érvényben marad*, minthogy a fogyasztási cikkeket „munka szerint" osztják el.

A társadalmi fejlődésnek ezen a fokán az ilyen „visszásságok" *elkerülhetetlenek*. Ehhez hozzá kell még venni sok olyan dolgot, amelyeket a klasszikusok nem is vehettek számításba, mert az élet később produkálta őket. Ilyenek: a szocializmus nem egyidejű győzelme a gazdaságilag legfejlettebb országokban (egyelőre többségében elmaradott országokban győzött), az áru- és pénzviszonyok fennmaradása stb.

A szocialista forradalom egész történelmi korszakán végigvonul a még nem teljesen kifejlett, de egyre jobban terebélyesedő szocializmus és a még (olykor végtelenül szívós és elkeseredett formában) ellenállást tanúsító kapitalizmus közötti harc. Természetesen az átmeneti korszak egyes szakaszaiban ez a küzdelem nem egyforma méretű és intenzitású. A harc megnyilvánulásának és megoldásának szempontjából az átmeneti korszakot három fő szakaszra oszthatjuk (Wirth Ádám „Társadalmi fejlődésünk ellentmondásai" című tanulmánya).

Az első: „amikor a kialakuló, de még nem általános szocialista szektor mellett létezik összefüggő kapitalista szektor is, a burzsoázia mint egy létező osztály áll a szocializmussal szemben, ez a szakasz a kapitalista szektor és a burzsoázia felszámolásával zárul".

A második szakaszra az a jellemző, hogy „összefüg-

[3] *Marx—Engels* Művei. 19. köt. Kossuth Könyvkiadó 1969. 18. old.

gő kapitalista szektor már nincs, de nem vált még általánosan uralkodóvá a szocialista szektor sem, a népgazdaság egyik ágában — a mezőgazdaságban — túlsúlyban van a kisárutermelő szektor (a kapitalizmus újjászületésének objektív lehetőségével), ebben a szektorban a burzsoázia maradványainak aktív ellenállása mellett számolni kell a széles kispolgári réteg ingadozásával is, ez a szakasz a mezőgazdaság kollektivizálásával, a szocialista szektor általános uralkodóvá válásával zárul le".

A harmadik szakasz a szocializmus teljes felépítésének a szakasza, amelynek fő sajátossága: „a szocializmus alapjainak lerakásával a két társadalmi rendszer harca *lényegében eldőlt*", nincsenek olyan tulajdonviszonyok, „amelyek a kapitalizmus újjászületésének objektív talajául szolgálhatnának, de a szocialista viszonyok még nem teljesen kifejlettek, a szocialista viszonyok »működését« a régi társadalom számos objektív és szubjektív maradványa akadályozza"[4]. A szocialista építésnek ebben a viszonylag előrehaladott szakaszában sem szűnnek meg a különféle társadalmi egyenlőtlenségek, mert ezek gazdasági forrásait a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vételével, a kapitalisták kisajátításával nem lehet egyszerre megszüntetni.

Magyarország — hasonlóan több szocialista országhoz — a társadalmi fejlődésnek abba a szakaszába érkezett, amikor a szocialista termelési viszonyok az uralkodóak, és a *szocializmus teljes felépítésén* munkálkodunk.

Történelmi tapasztalataink minden tekintetben igazolják a szocializmusba való átmenetre vonatkozó marxista—leninista tanításokat. A mi társadalmi életünkben is együtt vannak jelen szocialista életünk nagy történelmi vívmányai azokkal a jelen-

[4] Lásd a Politikai Főiskola jegyzetei.

ségekkel, amelyeket a kapitalizmusból örököltünk, és amelyeket fejlődésünk jelenlegi szakaszában még nem tudunk teljesen kiiktatni, mert nem teremtettük meg megszüntetésük objektív és szubjektív feltételeit. Ezt tudomásul kell vennünk és számolni kell velük, *de nem a szó passzív értelmében, hanem osztályharcos szellemben.* Ezeket nem lehet lebecsülni, mellékes, csak itt-ott felbukkanó „maradványként" kezelni.

A kapitalizmus és a szocializmus erői és tendenciái természetesen formailag és potenciálisan is másképpen léteznek ma, mint például 10 vagy 20 évvel ezelőtt. Ezért a harc formáját és módszerét tekintve is másként kell küzdeni ellenük. Ami a harc tartalmát, lényegét illeti: a gazdaság, a politika, a kultúra, az ideológia — *egyszóval a társadalmi élet minden szférája* — egyformán és egyidejűleg területe az osztályharcnak.

A szocialista építés mai szakaszában a munkásosztály szempontjából kedvezőbbek az osztályharc lehetőségei, pozicionális feltételei, mert megváltozott a társadalom osztálystruktúrája, a kisárutermelés viszonylag szűk területre zsugorodott, s lényegében megszűnt a kapitalizmus újratermelésének gazdasági forrása. Társadalmunkban két alapvető osztály van: a munkásosztály és a termelőszövetkezeti parasztság. Új alapokra helyeződött a két osztály viszonya, és ez lényegesen befolyásolja a többi társadalmi réteg helyzetét is. A leglényegesebb változás, hogy megerősödött a munkásosztály vezető szerepe — amely a legfontosabb politikai törvénye e történeti korszak egészének —, magasabb szinten és lényegesen kedvezőbb feltételek között valósul meg.

Ha a társadalom osztályerőinek változását és mozgásuk irányát a párt vezető szerepének érvényesülése szempontjából vizsgáljuk, akkor mindenekelőtt a munkásosztálynak a szocialista építés feltételei között megvalósuló társadalmi vezető szerepéből kell kiindulni. A szocializmusért,, a kommunizmusért folyó harc minden szakaszában elengedhetetlen a munkásosztály vezető szerepe. Korunkban *minden haladó mozgalom:* a békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, a szocializmusért folyó harc a munkásosztály szocialista célkitűzéseivel szoros összefüggésben van, vagy annak szerves része.

Hazánk fejlődésének legutóbbi negyedszázada — az a nagy történelmi átalakulás, amely a felszabadulás utáni történelmünket jellemzi — a munkásosztály vezető szerepét, a különböző társadalmi átalakulásban betöltött élenjáró szerepét mutatja. A munkásosztály vezetésével létrejött széles népi-nemzeti összefogás tette lehetővé 1945-ben a nagybirtokrendszer szétzúzását, a földreformot, a demokratikus államrend kiépítését. A munkásosztály vezetése alatt tömörült népi erők harci szövetsége zúzta szét a demokráciaellenes reakciós összeesküvéseket és szorította ki őket a hatalomból, az államosítással pedig megfosztotta a tőkésosztályt gazdasági bázisától is. A szocialista átalakulás minden sikere a dolgozók összefogásának eredménye és a munkásosztály vezető szerepének, politikai-társadalmi céljainak gyakorlati megvalósulása. Az átmeneti kudarcok, az ötvenes évek elején a hibás politikai vonal gyengítette a munkásosztály vezető szerepét, és aláásta a szövetségi politika alapjait. Az 1956. évi ellenforradalom leverése után a munkáshatalom védelmének és erősítésének közös politikai célkitűzései alapján szilárdult meg is-

mét a munkásosztály és a többi dolgozó osztály szövetsége, s erősödött a munkásosztály vezető szerepe.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezése, a szocialista termelési viszonyok uralkodóvá válása a népgazdaság minden ágában azt mutatja, hogy hazánkban lényegében valamennyi dolgozó osztály és réteg — a munkáshatalom erősítésére és védelmére irányuló politikai célkitűzés mellett — magáévá tette a *szocialista gazdálkodást és életformát*, s e tekintetben is a munkásosztályt követi. Kétségtelen, hogy ez a munkásosztály vezető szerepének *magasabb* társadalmi elismerése.

Szocializmust építő társadalmunkban a munkásosztály vezető szerepe egyre jobban érvényesül, attól függően, hogy milyen mértékben szilárdítjuk meg és fejlesztjük szocialista vívmányainkat.

A munkásosztály vezető szerepe társadalmunkban ma a következőkben jut kifejezésre:

1. a munkáshatalomban és e hatalom erősítését, védelmét szolgáló politikai egységben;

2. a szocialista termelési viszonyok uralkodóvá válásában, a társadalom valamennyi osztályára és főbb rétegeire kiterjedő szocialista érdekazonosságban, a szocialista termelési viszonyok továbbfejlesztésében és tökéletesítésében — összhangban a termelőerők fejlődésének követelményeivel;

3. a munkásosztály politikai pártjának, élcsapatának irányító szerepében, a társadalmi élet minden területén megvalósuló marxista—leninista politikájában;

4. a munkásosztály képviselőinek a különböző hatalmi — politikai, közigazgatási, gazdasági, igazságügyi, katonai, rendőri — kulcspozíciókban betöltött vezető szerepében;

5. a szocialista építés — gazdasági, politikai, kulturális — fejlődésében, a dolgozók életszínvonalának emelésében;

6. a szocialista ideológia és kultúra, a marxista világnézet hegemóniájában, az ezen alapuló magatartás egyre szélesebb térhódításában;

7. a szocialista építés nemzetközi hatásában, a világ forradalmi és antiimperialista erőinek nyújtott támogatásban, internacionalista külpolitikánk megvalósításában.

A munkásosztály vezető szerepét nem szabad egyszer s mindenkorra kialakultnak, adottnak tekinteni. Következetes megvalósulásának nélkülözhetetlen feltétele, hogy a szocialista érdekeket napról napra érvényesítsük az élet minden területén. *Ez harcban,* a szocializmussal szemben álló erők leküzdése útján *valósul meg.* A munkásosztály tehát osztályharcban vívta ki és tartja fenn társadalmi vezető szerepét.

Harcban kell kivívnia vezető szerepét a különféle burzsoá és antiszocialista törekvések és a saját soraiban fellelhető kispolgári tendenciák és elmaradottság ellen. E tendenciák fontosabb megnyilvánulási formái: a munkásosztály politikai céljainak háttérbe szorítása, a különféle lokális és csoportérdekeknek a munkásosztály szocialista érdekei fölé helyezése, a burzsoá ideológia és erkölcs megnyilvánulásai. Tartalmát tekintve a munkatermelékenység emeléséért vívott harc is osztályharc, mert végső fokon ezzel lehet a burzsoáziát gazdaságilag legyőzni, a szocialista rendszer magasabbrendűségét biztosítani. Ebben a harcban a munkásosztály legfontosabb eszköze a szocialista államiság, amelynek folyamatos erősítése a proletárdiktatúra viszonyai között folyó osztályharc alapvető kérdése.

A munkásosztály vezető szerepének szerves összetevője a parasztsággal és a dolgozó rétegekkel való szövetségesi viszony. A szövetség szocialista alapon, a munkásosztály érdekeinek elsődlegessége alapján

való erősítése és a szövetség megbontására irányuló tendenciák és törekvések visszaverése az osztályharcnak szintén fontos területe.

A szocialista érdekazonosság és ellentmondásai

A szocialista termelési viszonyok általánossá válásával, a szocializmus alapjainak a lerakásával lényegében megteremtődött hazánkban a társadalom minden osztályára, főbb rétegére kiterjedő szocialista érdekazonosság. Az objektív érdekviszonyok egybeesése a párt politikájának fő célkitűzésével szocializmust építő társadalmunk meghatározó jellemzője. A társadalmi fejlődés tervszerű, tudatos, az erők és eszközök maximális hatékonyságú felhasználásának *felismerése, többé-kevésbé tudatosulása jut kifejezésre a kispolgári spontaneitás elvetésében, a párt vezető szerepének elfogadásában, támogatásában.* Ha mindig nem is precíz és pontos megfogalmazással, de lényegében ez a felismerés húzódik meg a dolgozók azon igényében, hogy *minden területen következetesebben szerezzünk érvényt a párt marxista—leninista politikájának.*

E felismerés bármilyen széles társadalmi rétegekre jellemző is, még nem annyira általános, mint azok az objektív érdekviszonyok, amelyeket tükröz. Erre is érvényes az az általános megállapítás, hogy a tudat rendszerint elmarad a léttől. Az alapvető érdekek azonosságának általánossá válása sokkal szélesebb, mint annak tudatos felismerése és tükröződése. Más szóval: bár minden dolgozónak érdeke a párt vezető szerepének következetes megvalósulása, mégsem vallja azt mindenki tudatosan magáénak, magatartásában, cselekvésében nem mindig jut ez kifejezésre.

A szocialista érdekazonosság általánossá válása forradalmi jelentőségű változás a társadalmi viszonyok-

ban: olyan közös alap létrejöttét jelenti, amely a társadalom minden szférájában meghatározó következményekkel jár. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ez az *azonosság* a társadalom gazdasági viszonyaiban sem jelenti *mindenféle* különbség megszűnését. Azokat számolja fel (ezt sem egy csapásra), amelyek a *magántulajdon* viszonyaiból következtek. Az *egység* tehát nem jelent *ellentmondástól, ellentéttől* mentes viszonyokat, hanem (és ez sem jelentéktelen) az *antagonisztikus* jellegű ellentmondásokat és ellentéteket zárja ki.

A szocialista érdekek azonosságának alapvető szerepe van, de az érdekkülönbségek sem mellékesek. *Amíg ugyanis különböző osztályok és rétegek vannak, addig objektíve léteznek ezeknek sajátos, eltérő érdekeik is,* amelyeket figyelembe kell venni a politikában is. Az alapvető érdekek ezekben a különféle sajátos érdekekben léteznek és jelennek meg. Ami közös bennük és alapvető, az nem automatikusan kerül összhangba a sajátossal. Az emberek tevékenységük során rendszerint abból indulnak ki, ami őket közvetlenül érinti, általában azt mérlegelik, hogy mi az, ami közvetlenül jó vagy rossz számukra, és ennek megfelelően cselekszenek.

A különféle sajátos érdekek elkülönülése és önálló léte objektíve magában hordja azt a lehetőséget, hogy a társadalmi érdekektől — a párt politikájától — eltérő törekvések érvényesüljenek. A lehetőségnek azonban nem feltétlenül kell ebben a vonatkozásában sem valósággá válnia. *Amennyiben megfelelő tudatossággal irányítjuk a társadalmi gyakorlatot, időben gondoskodunk a különféle érdekek összhangjáról, megakadályozhatjuk a szemben álló tendenciák érvényesülését.*

A marxista—leninista párt a társadalmi haladásnak, a munkásosztály érdekeinek legkövetkezetesebb képviselője. Vezető szerepének ez a legfőbb tartalma.

Akiknek törekvései szemben állnak a társadalmi haladással, a munkásosztály és a dolgozók alapvető érdekeivel, ideológiailag is megfogalmazzák, elméletileg is megalapozzák anyagi létfeltételeikből eredő törekvéseiket. Ez a materiális alapja, forrása a párt vezető szerepét tagadó eszméknek, a kispolgári spontaneitást magasztaló nézeteknek a mi társadalmi viszonyaink között.

Az az egységessé válási folyamat, amely a szocialista termelési viszonyok talaján társadalmunk *gazdasági életében* végbemegy, nem feltétlenül és főleg nem automatikusan jelent politikai és világnézeti egységet is. A társadalmi lét és a társadalmi tudat bonyolult áttételeken keresztül kerül összhangba, és általános tendenciaként érvényesül.

A szocialista termelési viszonyok győzelme a társadalom gazdasági szerkezetében megszüntette a tőkés magántulajdonból táplálkozó antagonizmust. A politika szférájában, az osztályok viszonyában szintén felszámoltuk az antagonizmust. Magunkat áltatnánk, ha nem számolnánk a szocialista rendszer belső politikai ellenfeleivel, a helyenként jelentkező, sokszor mindenre elszánt ellenséggel. Ezek nem feltétlenül azonosak a volt kizsákmányoló osztályok vagy az őket kiszolgáló rétegek tagjaival, de nyilván köztük is megtalálhatók. A burzsoá restauráció tudatos híveit számszerűen nehezen tudjuk meghatározni. Magatartásukat sok körülmény befolyásolja. Nyilvánvalóan rájuk is hatással vannak a szocializmus építésének hazai és nemzetközi sikerei, amelyek a józanabbakat a rendszer iránti lojalitásra késztetik.

Ahogyan a szocialista építés hazai és nemzetközi sikerei ritkítják a rendszerrel szemben állók sorait, úgy tömörülésük és szervezettebb fellépésük figyelhető meg a politikailag válságosabb helyzetekben. A politikailag ellenséges elemek bizonyos értelemben még a mi viszonyaink között is újratermelődnek. Bár

e jelenség gazdasági alapjai megszűntek, a gyakorlat azt mutatja, hogy a különféle társadalmi konfliktusok megoldásának a folyamatában egyesek a személyüket ért vélt vagy valóságos sérelmük miatt szembehelyezkednek a rendszerrel. A szocialista közösség érdekeivel szemben kifejtett tevékenység — gazdasági téren vagy a társadalmi együttélés más területein — bizonyos retorziókat von maga után. A közrend, a közerkölcs, a törvényesség megszegéséért felelősségre vontak nagy többsége nem a *szocialista rendszer keretein kívül, hanem azon belül keresi normális életútjának a folytatását.* Kisebb részük viszont más életutat keres, s ez is olyan forrás, amelyből újratermelődnek a rendszer politikai ellenségei.

A számításból természetszerűen nem maradhat ki az imperializmus, amely bátorítja és sokoldalúan támogatja a szocializmus ellenségeit. A belső reakciónak minden szempontból ez a leghatékonyabb támasza és legnagyobb jelentőségű erőforrása, különösen ideológiai téren, de politikai hatása sem lebecsülendő.

Ha reálisan számba akarjuk venni hazánkban a társadalmi közeget, erre is tekintettel kell lenni. Rendszerint itt is két ellentétes végletű szemléletet tapasztalunk. Egyrészt az egységet abszolutizálják úgy, hogy megfeledkeznek annak ellentmondásosságáról, minden belső ellentétről, másrészt viszont figyelmen kívül hagyják azokat a mélyreható változásokat, amelyek társadalmunk egységessé válásának a folyamatában végbementek, s az ellentéteket abszolutizálják. Mindkét véglet hibás, nem felel meg társadalmunk valóságos viszonyainak, és káros politikai konzekvenciákhoz vezet. Csakis a valóságos viszonyoknak megfelelő társadalomképben érthetjük meg a párt vezető szerepének a szükségszerűségét, értelmét. *Akik társadalmunk egységét abszolutizálják, nem látják, miért van szükség ma is a kommunista*

párt vezető szerepére, akik viszont az ellentéteket abszolutizálják, nem értik a párt vezető szerepének megváltozott jellegét, korszerű formáját.

A társadalmi összképhez hozzátartozik ideológiai életünk tarkasága, sokfélesége. Ma már e tekintetben is sokkal kedvezőbb a helyzet. Társadalmunk — szocialista tudatosságon alapuló — világnézeti, erkölcsi egysége is jelentősen fejlődött. A szocialista viszonyok további erősödése a gazdaság és a politika szférájában egyaránt kedvez a pozitív tendenciáknak. A fejlődés azonban itt sem egyenes vonalú, és nem mentes a törésektől, az ellentmondásoktól. A közgondolkodás — társadalmi viszonylatban vagy egyes osztályok, rétegek vonatkozásában is — rendkívül változó. Nemcsak arról van szó, hogy a régi gondolkodás, magatartás vagy szokás makacsul tartja magát, és automatikusan nem adja át helyét a szocialista létnek megfelelő tudat számára. Ezek a „tudati maradványok" — ahogyan nevezni szoktuk — nemcsak a régi makacsságának és szívósságának a megnyilvánulásai, még csak nem is a kapitalista környezet ideológiai diverziójának kizárólagos termékei.

Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy *a szocialista viszonyok tökéletlenségei, a különféle érdekek összhangjának hiánya a társadalmi érdekkel, belső ellentmondásainak kiéleződése, megoldásuk elodázása fékezi a szocialista tudat és közgondolkodás fejlődését, s forrása lehet a burzsoá és kispolgári ideológiák újratermelődésének.*

A párt a legfőbb politikai vezető erő

Az eddigiekben a párt vezető szerepének szükségességét társadalmi viszonyaink sajátos összetettségével, bonyolult ellentmondásosságával összefüggésben bizonyítottuk. Arra a megállapításra jutottunk, hogy a

szocialista érdekazonosság mellett — amely társadalmunk valamennyi osztályára és fő rétegére kiterjed — lényeges eltérések is vannak. Ilyen körülmények között *szükség van egy olyan társadalmi-politikai erőre, amely a társadalmi haladás igényeihez, szükségleteihez igazodva a munkásosztály érdekeinek elsőbbsége alapján — összhangot teremt a különféle érdekek hierarchiájában.* A különböző érdekek alapvetően osztályjellegűek, vagyis politikai tendenciákat juttatnak kifejezésre. A párt vezető szerepe ezért *politikai vezető szerepet jelent,* annak ellenére, hogy a kizsákmányoló osztályokat megfosztottuk politikai, gazdasági hatalmuktól.

A párt vezető szerepének szükségességét mindenekelőtt politikai okok indokolják. Már korábban idéztük a marxizmus klasszikusainak azt az intelmét, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet egy egész történelmi korszakot ölel fel, és ennek politikai tartalma a *proletariátus diktatúrája.* A marxizmus klasszikusai tehát eleve abból indultak ki, hogy a hatalom megragadása semmiképpen sem befejezése az osztályharcnak, hanem — bár új viszonyok és feltételek között — továbbfolytatása. *A régi — a kapitalizmus — és az új — a szocializmus erői — közötti harc e korszak lényeges vonása, ami áthatja a társadalom minden szféráját.*

Leninnek a proletárdiktatúra viszonyai között folyó osztályharc változó formáiról, sokrétűségéről írott jellemzése érvényes az egész történelmi korszakra. „A proletariátus diktatúrája szívós harc, véres és vértelen, erőszakos és békés, katonai és gazdasági, pedagógiai és adminisztratív harc a régi társadalom erői és hagyományai ellen. Milliók és tízmilliók szokásainak ereje — a legrettenetesebb erő. Acélos és harcedzett párt nélkül, az osztály valamennyi becsületes elemének bizalmát élvező párt nélkül, olyan párt nélkül, amely figyelemmel tudja kísérni és be-

folyásolni tudja a tömegek hangulatát — ilyen harcot sikeresen vívni lehetetlen."[5]

Lenin e megállapítása a párt vezető szerepének szempontjából is figyelemre méltó: olyan politikai vezérkarát tételezi fel a munkásosztálynak, amely rendelkezik azzal a képességgel, hogy eligazodjon a harc bonyolult formái között, képes arra, hogy a harc különféle formáit összehangolja, s azt egy célra irányítsa. A pártnak tehát a politikai stratégia és taktika minden művészetét latba kell vetnie, hogy csatát nyerjen a ravasz és több évszázados politikai, diplomáciai tapasztalattal rendelkező burzsoáziával szemben. A munkásosztály és valamennyi dolgozó harci egységére, nagyfokú fegyelmére, állhatatosságára van szükség.

A történelmi tények és tapasztalatok egész sora bizonyítja, hogy a munkásosztály *döntő ereje* élcsapatának, pártjának szervezettségében, egységében, vasfegyelmében rejlik. Az ellenforradalom sohasem azzal kezdi: „le a munkáshatalommal", „vesszen a szocializmus, éljen a kapitalizmus". Valahányszor támadásba lendült a munkások hatalma ellen, először a kommunista pártot vette célba, megpróbálta szembeállítani a munkásosztályt, a dolgozókat forradalmi pártjukkal. A kronstadti lázadás idején 1920-ban: „Szovjethatalmat kommunisták nélkül" jelszóval próbálták szembeállítani a hadikommunizmussal elégedetlen paraszti tömegeket a kommunistákkal, hogy leszámoljanak a szovjethatalommal. Mindnyájan szemtanúi voltunk 1956-ban, hogy a „szocializmus kommunisták nélkül" jelszó hogyan torkollott nyílt ellenforradalmi fasiszta terrorba. A párt egységének hiánya, sorainak ziláltsága a *forradalom fő erőinek dezorganizáltságát jelentette,* és a legfontosabb tényező volt az ellenforradalom átmeneti sikereiben.

[5] *Lenin* Művei. 31. köt. 30—31. old.

A kommunista párt vezető szerepének, a marxista—leninista erők likvidálásának sajátos formája történt Kínában. Mao Cetungnak és csoportjának kalandorsága, nagyhatalmi soviniszta politikája egyenlő a marxizmus—leninizmus, a proletár internacionalizmus elveinek teljes feladásával. Jól tudták, hogy e népellenes, a munkásosztály érdekeivel gyökeresen szemben álló politikához nem kapnak támogatást a párt, a munkásosztály tömegeitől. Ezért a fő tüzet — érthetően — elsősorban a párt és az elvhű kommunisták ellen irányították, akik a legnagyobb akadályt jelentették útjukban.

A párt vezető szerepének megvalósulása elválaszthatatlan kapcsolatban van tagjainak és különösképpen vezető rétegének kommunista meggyőződésével. A mozgalom nem függetlenül létezik ettől a legtudatosabb és legaktívabb erőtől. A párt vezető szerepének ez a sajátos formájú likvidálása súlyos megpróbáltatások elé állította a kínai kommunistákat, a kínai népet, s olyan erők számára nyitott utat, amelyek közvetlenül veszélyeztetik a szocializmus vívmányait Kínában, de nagy csapást jelentenek a szocialista világrendszerre és a kommunista világmozgalomra is. A szakadár, egységbontó politika kedvező feltételeket teremt a nemzetközi reakció és különösképpen az amerikai imperializmus számára, s gyengíti az antiimperialista harcot.

Az ellenforradalom erői megkísérelték a kommunista párt likvidálását Csehszlovákiában is. A szektarianizmus és a dogmatizmus elleni harc ürügyén politikai, ideológiai hajszát indítottak minden elvhű kommunista ellen, a terror légkörét alakították ki körülöttük. A „konzervativizmus" bélyegét sütötték mindenkire, aki fellépett a marxista—leninista elvek védelmében a kispolgári anarchizmus ellen, a szocialista demokrácia, a párt lenini normái, a szovjetbarátság, a munkáshatalom védelmében. Csehszlovákiá-

ban teljesen összekeveredtek a frontok, mivel a régi, hibás koncepciók és módszerek elleni harcot nem határolták el az elvhű kommunisták tömegei ellen irányuló szervezeti likvidálástól. Így próbálta az ellenforradalom revizionista segédcsapatán keresztül saját céljaira, törekvéseinek legalizálására felhasználni a pártot. Megkönnyítette ezt számukra a dubčeki pártvezetés cselekvési határozatlansága, illetve a szavaik és a tetteik különválása, a jobboldallal szembeni teljes békülékenység.

A párt vezető szerepének formáit nem lehet elvonatkoztatni a társadalmi haladásnak, a munkásosztály harcának konkrét követelményeitől. Attól függ a párt vezető szerepének érvényesülése, hogy egyrészt az adott történelmi helyzetben mennyire képes felismerni a munkásosztály érdekeit, a fejlődés szükségleteit, másrészt mennyire tudja a munkásosztály vezetése alatt egyesíteni a dolgozókat, hogyan tudja biztosítani a harc különböző feltételei között az ellenség feletti győzelmet.

A szocializmus építésének egész történelmi időszakában a társadalmi haladás, az építőmunka legfontosabb feltétele a munkáshatalom forradalmi védelme, megszilárdítása és fejlesztése. A kommunista párt csak akkor tölti be vezető szerepét, ha mindent ennek szemszögéből ítél meg, egész tevékenységét ennek rendeli alá, s ehhez minden eszközt igénybe vesz. A szocialista forradalom kezdeti időszakában például, amikor a régi rendszer felváltása, illetve az új rendszer kiépítése van napirenden, a politikai agitáció és szervező munka mellett a párt munkamódszerében is fokozottabban előtérben állnak az adminisztratív, operatív jellegű feladatok. Amikor például az üzemek államosítása vagy a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság kiépítése van napirenden, amikor még a gazdaságot vezető káderekne nincs megfelelő tapasztalatuk, s rátermettségükről még nem adtak bizonyságot,

ilyen körülmények között a pártnak és szervezeteinek számos olyan gyakorlati, operatív feladatot is el kellett látniuk, amelyek más viszonyok között egyik-másik intézmény, vállalat gazdaságszervező munkájához tartoznak.

A szocialista forradalom egész történeti folyamatában adódhatnak olyan helyzetek, amelyek a párttól úgynevezett „beavatkozást" követelnek. A dolgozók megértik ennek szükségességét, sőt követelik azokat. Probléma csak akkor van, ha a körülmények nem indokolják a közvetlen — adminisztratív vagy operatív — „beavatkozást", és mégis igénybe veszik, ahelyett, hogy a vezetés politikai eszközeit alkalmaznák. Nem vagyunk mentesek az ilyen hibáktól. Az adminisztratív rendszabályok elkerülhetetlenek, amikor a körülmények, a munkáshatalom védelmének érdekei azt megkövetelik. Vég nélkül ismételgetni — mint ahogy ezt a csehszlovák revizionisták tették —, hogy „... a politikai vezetést nem érvényesíthetjük a régi adminisztratív hatalmi módszerekkel" — akkor is, amikor más eszközökkel nem lehet célt érni, és ott is, ahol *nyilvánvaló* a szocialista érdekek sorozatos megsértése, az ellenforradalmi erők veszélye — több, mint politikai naivitás. Csehszlovákiában 1968 augusztusában olyan helyzet alakult ki, amikor életbevágó kérdéssé vált a munkáshatalom fennmaradása szempontjából az adminisztratív módszerek igénybevétele és az összes hatalmi erő felhasználása az ellenforradalom visszaverésére.

A párt vezető szerepével kapcsolatban vetődik fel az a korántsem akadémikus kérdés, hogy a szocializmust építő társadalomban *hatalmi tényező-e* a kommunista párt. Egyesek még a kommunista mozgalomban is helytelenül olyan álláspontot képviselnek, hogy „egyre kevésbé hatalmi tényező a párt, és mindinkább mint eszmei-politikai irányító tényező" szerepét kell betöltenie.

A kommunista párt a munkásosztály élcsapata, tehát elválaszthatatlan része az osztálynak, érdekeinek legtudatosabb és legkövetkezetesebb képviselője, politikai céljai, törekvései a párt által nyernek megfogalmazást, és szervező, mozgósító, a társadalom politikai mechanizmusában betöltött irányító tevékenységén keresztül valósulnak meg.

A párt tehát a proletárdiktatúra politikai rendszerében foglal helyet, azon belül — ha úgy tetszik, annak csúcsán — és nem azon kívül. A proletárdiktatúra, a munkásosztály hatalma nem függetlenül létezik a párttól, mint ahogy nem létezik függetlenül az osztálytól sem — hanem annak szerves részeként. Ebben az értelemben a *kommunista párt döntő hatalmi tényező, hiszen a proletárdiktatúra egész rendszerének irányító, vezető ereje* — mint a munkásosztály élenjáró osztaga —, *a munkásosztály hatalmát valósítja meg.* Ez a legfőbb *politikai tartalma* vezető szerepének. „Már maga a kérdésnek olyan feltevése — írja Lenin —, hogy a párt diktatúrája *vagy* az osztály diktatúrája? a vezérek diktatúrája (pártja) *vagy* a tömegek diktatúrája (pártja)? — a leghihetetlenebb és legkilátástalanabb eszmezavarról tanúskodik... Mindenki tudja, hogy a tömegek osztályokra oszlanak; hogy a tömegeket és az osztályokat egymással szembeállítani csak olyanformán lehet, ha a társadalmi termelésben elfoglalt helye szerint nem tagolt óriási többséget általában véve szembehelyezi azokkal a kategóriákkal, amelyek a termelés társadalmi szervezetében külön helyzetet foglalnak el; hogy az osztályokat rendszerint és a legtöbb esetben, legalábbis a modern civilizált országokban, politikai pártok vezetik; hogy a politikai pártokat általános szabályképpen a legtekintélyesebb, legbefolyásosabb, legtapasztaltabb, legfelelősségteljesebb tisztségekre megválasztott személyek,

úgynevezett vezérek többé vagy kevésbé állandó csoportjai vezetik. Mindez ábécé."[6]

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a párt közvetlenül hatalmi, illetve erőszakszervezet. Nem uralkodik a társadalom felett, nem önmagáért, hanem a munkásosztályért, a népért van, nem felettük áll, hanem értük és velük harcol. A párt rendeltetése nem az uralkodás, hanem a dolgozók szolgálata.

A párt mint hatalmi tényező azt jelenti, hogy tagjain keresztül döntő befolyása van a hatalmi szervezetekben, amelyek nem folytathatnak más politikát, mint a párt politikája. A párt a munkásosztály érdekében nem engedheti át a hatalom irányítását más erőknek, nem szemlélheti „kívülről" az ország sorsának alakulását.

A párt és a hatalom viszonyáról írta Lenin 1917-ben: „... az az álláspontom, hogy egy politikai pártnak általában — különösen pedig az élenjáró osztály pártjának — nem volna létjogosultsága, méltatlan volna arra, hogy pártnak tekintsék, minden tekintetben szánalmas nulla volna, ha lemondana a hatalomról, amikor lehetőség kínálkozik a hatalom megszerzésére"[7]. Lenin e megállapításai természetesen nemcsak a hatalom megszerzésére, de megtartására is vonatkoznak.

A pártnak és a hatalomnak antimarxista szembeállítása elméleti szempontból kapcsolatos azzal a felfogással, amely minden hatalmat erkölcstelennek minősít, *függetlenül annak osztálytartalmától*. A pártot az elvont „morál" képviselőjének, hordozójának és védelmezőjének állítja be, amely *mindenfajta* hatalom korlátozására és ellenőrzésére hivatott. Politikai szempontból ez a szembeállítás figyelmen kívül

[6] *Lenin* Művei. 31. köt. 27. old.

[7] *Lenin* Összes művei. 34. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 292—293. old.

hagyja a szocialista építés valóságos szociális tartalmát, az objektív külső és belső társadalmi körülményeket. A szocialista építés feladatait csupán mint *szakigazgatási* teendőket fogja fel és nem az osztályok kölcsönös viszonyát meghatározó és befolyásoló társadalmi-politikai gyakorlatként.

A párt hatalmi tényező szerepe kifejezésre jut abban is, hogy a határozataiban megfogalmazott következtetések, állásfoglalások, javaslatok az állami szervek törvényalkotó tevékenységén keresztül általánosan kötelező jogi normává válnak.

A társadalmi gyakorlatnak a gazdaság szférájában állandó és rendszeresen megújuló feladata a szocialista bővített újratermelés biztosítása a szocialista társadalmi viszonyok erősítésének alapján. Ki kell alakítani a legfontosabb népgazdasági arányokat, a nemzeti jövedelemnek olyan felosztását biztosítani, amelyben összhangban van a termelés bővítése (a távlati érdekek) a fogyasztás napi szükségleteivel. A népgazdaság különböző ágazataiban a nemzeti jövedelem felhasználása és elosztása közvetlenül érinti az egyes osztályok kölcsönös viszonyát, az egyes társadalmi rétegek, főbb csoportok érdekviszonyait. *Ez pedig politikai kérdés.* Ilyen körülmények között elkerülhetetlenül felvetődik, milyen osztály vagy réteg érdekének van *primátusa.*

A párt szerepe a társadalmi szükségszerűség felismerésében

A kommunista párt vezető szerepének döntő jelentősége nemcsak a politikai hatalommal összefüggésben vetődik fel, hanem a társadalmi szükségszerűség felismerésének szempontjából is. A marxizmus—leninizmus a világ megértésének és megváltoztatásának tudománya.

A társadalmi szükségszerűség felismerésének folyamata sok tekintetben sajátos, eltér az objektív valóság más területeitől. A munkásosztály mozgalmának a marxista—leninista párt már a kapitalizmus viszonyai között *tudatos jelleget* ad. A szocialista forradalom célkitűzésének meghatározásában a társadalmi fejlődés szükségszerűségének felismerése jut kifejezésre. A forradalmi munkásmozgalomnak e tudatosságától eltekintve a társadalmi gyakorlat egészét a kapitalizmusban az ösztönösség jellemzi. Az ösztönösség és a tudatosság ellentétét természetesen itt sem lehet abszolutizálni. A társadalmi folyamatokban az ösztönösség mindvégig tartalmazza a tudatosság bizonyos elemeit is és fordítva. Ami azonban a társadalmi gyakorlat *egészének* tervszerű fejlesztését illeti, a kapitalizmusban nem beszélhetünk tudatosságról. A kapitalizmusra jellemző tőkés magántulajdon annyira atomizálja a társadalmat különféle egymással szemben álló érdekekre, erőkre és eltérő tendenciákra, hogy azok homlokegyenest ellentétes következtetéseket, elhatározásokat szülnek.

A szocialista forradalom a magántulajdon felszámolásával, a termelési eszközök társadalmi tulajdonán alapuló szocialista termelési viszonyok kiépítésével objektíve megteremti a lehetőségét annak, hogy a társadalmi fejlődés ösztönös jellegét felváltsa a tudatosság, a munkásosztály érdekeit kifejező társadalmi szükségszerűség felismerése.

A társadalmi szükségszerűség felismerésének objektív lehetősége azonban még nem a *valóság*. A lehetőség nem automatikusan válik valósággá, hanem a *szocialista társadalom politikai mechanizmusában, amely a társadalmi jelzések különféle elemeit egyesíti a marxista—leninista párt sokoldalú elméleti és szervező tevékenységével.*

A társadalom az objektív valóság sajátos része. Ezért a társadalomtudományok kutatási módszerei is

sok tekintetben sajátosak. Míg a természettudományoknak különféle műszerek, laboratóriumi eszközök állnak rendelkezésükre ahhoz, hogy feltárják a szükségszerű összefüggéseket, míg a természet világában a különféle konstrukciókba a legkülönbözőbb műszerek építhetők be, amelyek időben jelzik, regisztrálják a lezajló folyamatokat, a szabályozás igényét, a változtatások szükségleteit, a társadalomtudományoknak ilyenfajta eszközei általában nincsenek. A társadalmi viszonyokat nem lehet laboratóriumi úton előállítani, ellenőrizni. Nem építhetők be olyan műszerek, készülékek, amelyek az *emberek véleményének, észrevételeinek* kikapcsolásával is jeleznék a lezajló folyamatokat, azok tendenciáit, szükségszerűségeit. A társadalmi folyamatokról és azok irányának szükségszerűségéről az információk elsődlegesen a társadalom tagjainak, különböző rétegeinek véleményén, észrevételein keresztül közvetítődnek.

A társadalmi haladás végső fokon mindig a termelőerők fejlődésének irányába mutat. Lényegében azoknak az ellentmondásoknak a feloldását jelenti, amelyek a termelőerők és a termelési viszonyok kapcsolatában feszítenek. Ezek az ellentmondások nem függetlenül léteznek az embereknek mint a termelőerők leglényegesebb elemeinek, és a társadalmi viszonyok szubjektív megtestesítőinek helyzetétől. A termelőerők fejlődésével ellentétes negatív hatások a kapitalizmusban a munkások, a dolgozó ember érdekeit sértik. Ezért *elsődlegesen* az ő véleményük, észrevételük jelzi a társadalmi változás megérett szükségleteit.

Ez a kiindulópont a párt számára ahhoz, hogy mélyreható *társadalmi analizissel* tárja fel a társadalmi folyamatok lényegét, valóságos tartalmát, és megállapítsa a szükségszerű intézkedéseket. A szocialista társadalom nem nélkülözheti a társadalmi önvizsgálat-

nak azt a formáját, amely minden lényeges területet felölel és rendszeresen lépést tart a szüntelen változó és átalakuló társadalmi valósággal.

A társadalmi jelzések fő formái

A társadalmi változás igényeit és szükségleteit kifejező jelzések alapvetően három fő formában nyilvánulnak meg, melyek kölcsönösen kiegészítik egymást.

Az első fő forma a közvetlen tapasztalatokra épülő jelzések, amikor az elért eredményeket a céljainkkal, elhatározásainkkal vetjük egybe. A társadalom építésének minden területén vannak hosszabb vagy rövidebb időre szóló terveink, elképzeléseink, a fejlődés irányába mutató különféle teljesítményeket meghatározó céljaink. Ezt a szembesítést időről időre el kell végeznünk a reális valóságnak megfelelően. Amennyiben az összevetés a célok és a teljesítmények különbözőségét mutatja, a további vizsgálódás feladata feltárni az ellentmondás gyökerét: a célok realitásával vagy a teljesítmény mögötti erőfeszítésekkel van-e probléma.

A jelzések másik fő formája politikai jellegű. Ez a társadalom politikai életében, az osztályok és jelentős társadalmi rétegek, csoportok viszonyában jut kifejezésre. Rendszerint azok a tömegszervezetek, társadalmi szervek és intézmények közvetítik, amelyek a különböző osztályok, rétegek sajátos érdekeinek képviseletére hivatottak. Ezek az úgynevezett transzmissziók fontos, sőt társadalmi fejlődésünk mai szakaszában nélkülözhetetlen szerepet töltenek be a párt vezető szerepének hatékony érvényesítésében. A párt és a párton kívüli tömegek kapcsolatának olyan eszközeit, szervezeti formáit jelentik, amelyek nemcsak arra szolgálnak, hogy elfogadtassák a párt politikáját, kiterjesszék a szocialista tudatosságot a tömegek-

re. A politikai élet mechanizmusában a párt közvetlen tapasztalatai mellett elsősorban tőlük kap információt a társadalmi gyakorlat különböző területeiről, a társadalmi igények és szükségletek — az egyes osztályoknál, rétegeknél felvetődő — konkrét jelentkezéséről.

Ebben a vonatkozásban a legdöntőbb és a legalapvetőbb *a munkásosztály* egyes rétegeinek (általában szakmai rétegeinek) társadalmi tapasztalatait közvetítő és érdekeit képviselő szakszervezetek szerepe. A párt számára a legfontosabb azoknak a folyamatoknak, tendenciáknak a vizsgálata, tanulmányozása, amelyek a munkásosztály soraiban, társadalmi, anyagi, szociális, politikai, kulturális, ideológiai fejlődésében végbemennek. Ezért hatékony és intenzív kapcsolatra van szükség a párt és a szakszervezetek viszonyában.

A szakszervezetek mellett természetesen nem hanyagolható el a többi tömegszervezet sem. A munkáshatalom ereje és szilárdsága szempontjából döntő jelentőségű a két alapvető osztály — a munkásosztály és a parasztság — szövetsége. Ez a munkáshatalom politikai alapja. Ezért különös figyelmet érdemelnek a parasztság termelőszövetkezetei és azok a képviseleti szervek és intézmények, amelyek a parasztság sajátos érdekeit hivatottak megfogalmazni és tolmácsolni.

A két alapvető osztály viszonyán belül és azon kívül is nagy figyelmet érdemel a különféle társadalmi rétegek és csoportok — különösen az értelmiség, az ifjúság, a nők — helyzete, politikai magatartása, világnézeti arculata stb.

A párt nem nélkülözheti e rétegek politikai, mozgalmi és specifikus érdekét képviselő szerveknek aktív közreműködését a társadalom életében. Nem hagyhatja figyelmen kívül jelzéseiket, kritikai megjegyzéseit, mert emögött *milliók tapasztalata* húzó-

dik meg. *Milliók tapasztalata nélkül pedig nem lehet helyes képet kialakítani a társadalmi valóságról, annak rendkívül bonyolult arculatáról.* Következésképpen enélkül nem lehet helyes társadalmi felismerésre jutni és helyes gyakorlatot kialakítani.

A társadalmi jelzések harmadik fő formája a tudományos elemzés, amely részben az előbbi kettőnek — a társadalmi gyakorlat tapasztalatainak — elméleti általánosítása, részben pedig a tudományos gondolkodás fejlődésének eredményeként született elméleti tételeknek a gyakorlattal való szembesítése útján alakul ki. A szocializmusról alkotott ismereteink bővülése lehetőséget ad arra, hogy elméletileg pontosabban fogalmazzuk meg a társadalmi viszonyok tökéletesítésének követelményeit.

A társadalmi jelzések egyes elemeiben, de összességükben sem azonosak a szocialista tudatossággal. A szocialista tudatosság ennél több, minőségileg különböző. Ebben az összefüggésben két szempontból is jelentős a marxista—leninista párt szerepe.

Egyrészt a társadalmi jelzések széles körű kibontakozása nem bízható a spontaneitásra, a véletlenre. Gondos politikai irányítást, szervezést, a társadalom politikai életének olyan demokratizmusát igényli, amely megfelelő légkört biztosít a vélemények szabad kifejtéséhez. A pártnak — mint a szocialista társadalom fő irányító erejének — gondoskodnia kell arról, hogy a társadalom egészében, de különösen a párton belül megfelelő tere legyen a *konstruktív* bírálatnak. A hangsúly a kritika konstruktív jellegén van, a szocialista építés ügyét kell szolgálnia. A marxizmus a demokráciát nem elvontan értelmezi, hanem konkrét társadalmi összefüggéseiben vizsgálja, a munkásosztály osztályharcának szemszögéből ítéli meg. Ezért nem engedheti meg az olyan bírálatot, amely destruktív, s a rendszer alapjait ássa alá.

Másrészt a marxista—leninista párt képes arra,

hogy minden konkrét helyzetben — az összefüggések sokrétűségének és általánosabb vonatkozásainak ismeretében — a munkásosztály érdekeinek szemszögéből, objektíven ítélje meg és határozza meg a társadalmi demokratizmus érvényesítésének feltételeit.

A szocializmus viszonyai között a konstruktív bírálat nem ütközik egyetlen társadalmi osztály *alapvető* érdekeibe. A társadalmi haladást szolgáló bírálatnak nincsenek osztálykorlátai. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincsenek olyan erők, egyes rétegek vagy csoportok, amelyek valamilyen sajátos érdektől vezetve ne pórbálnák meg a bírálatot akadályozni. A társadalom negatív jelenségei, a szocialista építés túlhaladott formái, elavult intézményei, szokásai rendszerint nem mindenki előtt, máról holnapra válnak nyilvánvalóvá. Fennmaradásukhoz egyeseknek sajátos érdekeik is fűződhetnek, amelyet fölébe helyeznek az általánosabb érdekeknek. Sokszor olyan szubjektív meggyőződésből is teszik ezt, mintha a szocializmus ügyének védelme vezérelné őket. *A pártnak fontos szerepe van abban, hogy a szubjektivizmust e tekintetben is megakadályozza. Ennek legfontosabb eszköze a párt és a társadalmi élet demokratizmusa, a személyi függőségi viszonyok szűk korlátok közé szorítása. A párttagság és a dolgozók tömegeitől függő kollektív testületek demokratikus szerepének megfelelő érvényesítése a leghatásosabb ellenszere mindenféle szubjektivizmusnak.*

A párt szerepe más vonatkozásban is nagyon jelentős. A szocializmust építő társadalom az egység mellett sok tekintetben heterogén is (erről már korábban részletesen szó volt). Ebből következik, hogy a társadalom tagjai a valóság különféle problémáira, a fejlődés ellentmondásaira nem egyformán reagálnak. Bármelyik elemét vizsgáljuk is a társadalmi jelzéseknek — akár közvetlen tapasztalatokra épülő vagy tudományosan megalapozott jelzésekről legyen szó —, az

mindig magán viseli közvetítőjének objektív és szubjektív jegyeit. Ugyanazokat a jelenségeket gyakran merőben másként értelmezik a különböző emberek, ezért más megoldási módokat javasolnak vagy másként cselekszenek. Nem elég tehát gondoskodni a jelzések különféle formáinak kibontakoztatásáról. *Arra is szükség van, hogy az e folyamatban feltáruló végtelenül sokszínű jelzések tömege a társadalmi haladás, a proletár osztályharc általános követelményének megfelelően szintetizálódjon.* A párt mint a munkásosztály és valamennyi dolgozó alapvető érdekeinek legfőbb képviselője, felvértezve a tudományos marxista—leninista társadalomelmélettel, valamennyi körülményt mérlegelő politikai áttekintő képességgel, a különféle érdekek és nézőpontok sugallta jelzésekből a lehető legpontosabban kiszűri mindazt, ami összhangban van osztálypolitikájának követelményeivel, a fejlődés általános szükségleteivel.

A párt vezető szerepe mindenekelőtt a marxista—leninista elveken alapuló *osztálypolitika kidolgozását* jelenti. A párt vezető szervei folyamatosan figyelemmel kísérik a társadalom osztály- és rétegviszonyaiban végbemenő változásokat, és ennek megfelelően politikai határozatokat hoznak. A párt programja hosszabb távra, kongresszusaink, vezető szerveinek határozatai viszonylag rövidebb időszakra jelölik meg a politikai célokat, felölelik a társadalom minden szféráját: a gazdaság, a társadalom, a politika, az ideológia területét.

A párt vezető szerepe a gazdaságban

A párt vezető szerepe a gazdaságban a gazdaság és a politika objektív viszonyán és a szocialista gazdaságra jellemző sajátosságokon alapul.

A társadalom gazdasági élete és politikai fejlődése

között szoros, elválaszthatatlan kapcsolat van. Ha eredményesen oldjuk meg gazdasági feladatainkat — a termelés összhangban van a szükségletekkel, zavartalan az áruellátás, az alapvető termékek a dolgozó tömegek számára hozzáférhetőek —, akkor ez kedvezően befolyásolja az emberek politikai magatartását, a jó politikai közérzet pedig ösztönzően hat a gazdasági feladatok eredményes megoldására.

A gazdaság és a politika kölcsönös viszonyának meghatározottságát jól példázzák az utóbbi negyedszázad főbb sorsfordulóinak tapasztalatai. A felszabadulás, amely együtt járt a régi politikai rendszer szétzúzásával és a népi demokratikus rendszer, a néphatalom megteremtésével, forradalmi változást jelentett az ország politikai életében. Ez tette lehetővé a nagybirtokrendszer felszámolását, a demokratikus földreform megvalósítását és a mezőgazdaság termelési viszonyainak — a kisárutermelés talaján — gyökeres átalakítását. Az agrárforradalomnak messzemenő hatása volt az ország politikai életére: felszámolta a nagyburzsoáziával összefonódott földesúri osztályt, *és új alapokra helyezte a munkás-paraszt szövetséget.* A két dolgozó osztály szövetsége hatalmas politikai erőt jelentett az ország előtt álló, nem kis erőfeszítést igénylő gazdasági feladatok megoldásához. Ezen a politikai alapon létrejött nemzeti egységgel valósult meg az újjáépítés, a legjelentősebb gazdasági kulcspozíciót jelentő üzemek, majd a bankok államosítása, a pénz stabilizálása. A népi demokratikus erők a gazdasági eredményekre támaszkodva rendkívül nagy politikai bizalmat vívtak ki a dolgozók minden rétegében, így sikerült a reakciót politikailag teljesen elszigetelni, és megteremteni a munkáshatalom kivívásához szükséges előfeltételeket. A politikai hatalomban létrejött fordulat megteremtette a lehetőségét a szocialista forradalom alapvető gazdasági feladatainak megoldásához: az üzemek államosításához,

a nagyarányú iparosítási program végrehajtásához, jelentős gazdasági fejlődésünkhöz.

A gazdaság és a politika viszonyában tapasztalt pozitív kölcsönhatást az ötvenes évek elején bizonyos negatív vonások kísérték. A politikában érvényesülő hibás szubjektivizmus, amely nem számolt reális adottságainkkal és lehetőségeinkkel, olyan torzulást okozott a gazdasági életben, amelynek messzemenő, káros politikai hatása volt. A hibás gazdasági döntések aránytalanságokat szültek a népgazdaságban, különböző tartós feszültségek keletkeztek a termelés, az áruellátás területén, több éven át stagnált, illetve visszaesett a dolgozók életszínvonala. Ennek a hibás gazdaságpolitikának és a népgazdasági aránytalanságoknak fontos szerepük volt abban, hogy megrendült a politikai bizalom az akkori vezetés iránt, és kedvező lehetőség nyílott a burzsoá ellenforradalmi erők támadásához.

Az ellenforradalom leverése után a párt helyes elvi politikája ismét megteremtette a gazdasági fejlődés kedvező feltételeit. A világos és a realitásokat, adottságainkat messzemenően figyelembe vevő következetes elvi politika, az egyértelmű állásfoglalás teremtette politikai bizalom tette lehetővé a mezőgazdaság szocialista átszervezését — ennek a társadalmi hatását tekintve forradalmi jelentőségű feladatnak a sikeres befejezését. A helyes politikai felismerés alapján született meg a gazdaságirányítás reformja, amely korántsem korlátozódik csak a gazdaság területére, hanem érinti a társadalom életének minden szféráját, hat a politikai viszonyokra, a társadalom szellemi, ideológiai életére.

E rövid történelmi áttekintésből a következő következtetéseket vonhatjuk le.

1. A gazdaság és a politika között, amíg osztályok léteznek, elválaszthatatlan kapcsolat, kölcsönhatás van.

2. A gazdasági viszonyok a politikai, szellemi élet anyagi alapját képezik. Ahhoz, hogy kialakulhasson a társadalom meghatározott politikai viszonya, szellemi élete, a gazdaság egy bizonyos fejlettségi foka szükséges.

3. Ha a gazdasági fejlődéssel létrejöttek a társadalmi élet meghatározott formáinak anyagi alapjai, *a politikának elsőbbsége* van a gazdasággal szemben, mivel ez az *osztályok alapvető érdekeit* érinti és fejezi ki. Ezért a politika — mint Lenin megállapította — *„sűrített gazdaság"*, a gazdaság koncentrált kifejezése.

Az alapvető politikai érdekek, a főbb politikai törekvések mögött mindig gazdasági mozgatórugók vannak, ezért *a gazdasági érdekek és törekvések érvényesítésének legfontosabb eszköze a politikai hatalom.* A gazdaságilag hatalmon levő osztály csak úgy maradhat fenn, ha uralja a politikai hatalmat, illetve e nélkül nem biztosíthatja gazdasági hatalmát sem. *A munkásosztály is csak a politikai hatalom, a proletárdiktatúra kivívásával sajátíthatja ki a termelési eszközöket és építheti ki a szocialista gazdaságot, amely elengedhetetlen tartozéka a szilárd munkáshatalomnak.*

A politikai elsőbbsége a gazdasággal szemben nem jelenti az utóbbi lebecsülését, hanem *azt az objektív viszonyt fejezi ki, hogy amíg osztályok léteznek, a gazdaság mindig valamelyik osztály érdekeinek van alárendelve.* Hogy ez melyik osztály, azt mindig a politikai hatalom jellege dönti el. A gazdasági döntések rendszerint emberi viszonyokat érintenek, mert befolyásolják az egyes osztályok, rétegek vagy nagyobb csoportok helyzetét, létfeltételeit, egymáshoz való viszonyát. Tehát politikai jelentőségük van: erősítik vagy gyengítik a hatalmon levő osztály pozícióit.

A gazdaság és a politika egysége, kölcsönhatása fejeződik ki abban is, hogy egy osztály sem tarthatja

fenn huzamosabb ideig a politikai hatalmát úgy, hogy azt ne alapozza meg gazdaságilag.

A gazdaság és a politika kölcsönhatása szempontjából hazánkban három fő gazdasági tényezőnek van különös jelentősége;

— a szocialista iparosításnak és ezzel összhangban a tudományos-technikai forradalomnak;

— a mezőgazdaság szocialista átszervezésének és a korszerű nagyüzemi szocialista mezőgazdaság kiépítésének;

— a gazdaságirányítási rendszer reformjának.

Milyen fontosabb változást eredményezett a társadalmi-politikai viszonyok tekintetében e három alapvető gazdasági tényező?

Mindenekelőtt jelentős változást hozott a társadalom *gazdasági fejlettségének* színvonalában. Hazánk *ma fejlett iparral és gépesített mezőgazdasággal rendelkező ország, amely a közepesen fejlett országok között foglal helyet,* és egyre gyorsabb ütemben megközelíti a gazdaságilag fejlett országokat.

Megváltozott az ország gazdasági szerkezete, uralkodóvá váltak a *szocialista termelési viszonyok,* az egész népgazdaságban leraktuk a szocializmus alapjait. Ezzel megszüntettük a kapitalizmus újratermelődésének gazdasági forrását.

Átalakult a társadalom osztályszerkezete. Ma már nincsenek hazánkban kizsákmányoló osztályok; a társadalom alapvető osztályai — a munkásosztály és a parasztság — a szocialista termelési viszonyok talaján állnak, kölcsönös viszonyuk alapja a szocialista érdekközösség lett.

Megerősödött a *munkásosztály vezető szerepe,* megvalósulnak társadalmi céljai, mint a társadalom élenjáró osztálya számban, szervezettségben, műveltségben, öntudatban, társadalmi hivatásának betöltésében, a politikai közéletben való részvételét tekintve nagy fejlődésen ment át.

Gyökeresen más a *parasztság helyzete is.* Megszűnt a korábbi paraszti osztályrétegeződés, és a szocialista tulajdonviszonyok talaján kialakulóban van a szocialista szövetkezeti parasztság, amelynek létfeltételeit alapvetően a szövetkezeti tulajdon és gazdálkodás határozza meg.

Új alapokra helyeződött *a munkás-paraszt szövetség;* új típusú szocialista viszonyok között élő osztályok szövetsége lett, amelynek megváltozott tartalma, célja: a szocializmus építése. A két osztály viszonyában az azonos érdekek, a szocializmus építése válik uralkodóvá.

Kialakulóban van a társadalom *szocialista nemzeti egysége.* Újfajta összefogás ez társadalmi életünkben, mivel nincsenek ma hazánkban olyan osztályok és rétegek, amelyek érdekei objektíve szemben állnának a szocializmussal.

A társadalmi *megítélés legfőbb alapjává, értékmérőjévé* a munka lett. A társadalom érdekében végzett munka mennyisége, minősége és társadalmi hasznossága határozza meg döntően azt, hogy ki milyen társadalmi elismerést kap, milyen mértékben részesedik az anyagi javakból. Egyre jobban kibontakoznak a képességek, a rátermettség és ennek alapján az érvényesülés lehetőségei.

Az ország gazdasági fejlődése lehetővé tette a dolgozók élet- és munkakörülményeinek, szociális viszonyainknak javítását. Megszűnt a munkanélküliség, a létbizonytalanság réme, növekedtek és mindenki számára hozzáférhetővé váltak az alapvető életfeltételekhez szükséges *anyagi javak,* egyre többen elégíthetik ki magas színvonalon anyagi és kulturális igényeiket. A szociális biztonság mellett minden szempontból tartalmasabbá, kulturáltabbá, emberibbé válik a dolgozók élete.

Az életfeltételek javulásával és a társadalmi aktivitás fejlődésével, a demokratizmus kiszélesedésével

párhuzamosan átalakul az emberek társadalmi közérzete, amely önmagában is jelentős gazdasági tényező.

Az anyagi élet fejlődésével együtt megváltozott a *társadalom politikai, szellemi arculata is.* Népünk politikailag egységesebb, ez kifejezésre jut a párt és a kormány iránti bizalomban, a cselekvő egyetértésben. *Egyre jobban tudatosodnak és erősödnek a közgondolkodás és magatartás szocialista elemei,* fokozatosan visszaszorulnak a régi társadalom erkölcsi szokásai és szabályai, az individualizmus, a közöny, a cinizmus, és helyükbe a kollektivizmus, a társadalmi felelősségérzet normái lépnek.

A társadalom egységesülési folyamatát azonban nem szabad úgy felfogni, mint amely *egyformán érinti a társadalom minden szféráját,* amely mentes lenne mindenfajta differenciáltságtól. A társadalom szocialista egységesülési folyamata a legmarkánsabban a gazdasági viszonyokban mutatkozik meg — az egységes szocialista alapban. A politikai és az ideológiai, a szellemi élet változásai azonban *nem követik automatikusan* a gazdasági viszonyok átalakulását. Itt lassúbb és bonyolultabb a fejlődés. Amíg a gazdaságban a szocialista termelési viszonyok az uralkodók, a politikai életben, a közgondolkodásban, a tudat szférájában sok nem-szocialista jelenséget is tapasztalhatunk. Az egységes szocialista alap nem eredményez mechanikusan szocialista politikai magatartást és tudatot, csupán a lehetőségét teremti meg. Ahhoz, hogy ez valósággá váljon, sok egyéb feltételt kell teljesíteni.

A gazdaság és a politika kölcsönös viszonyát a szocializmusban a munkásosztály hatalmából, a termelési eszközök társadalmi tulajdonából adódó sajátosságok jellemzik:

a) A szocialista gazdaság a *munkásosztály érdekeinek,* szocialista céljainak van alárendelve. Fejlesz-

tése valamennyi dolgozó osztály és réteg *alapvető* érdeke, nem a kizsákmányolás, a profitérdekek eszköze, hanem a dolgozók jólétének, kedvezőbb életfeltételeinek az alapja.

b) A szocialista gazdaság a termelési eszközök társadalmi tulajdonára épül. Megszünteti a magántulajdonból fakadó atomizáltságot és *spontaneitást*, lehetővé és egyben szükségessé teszi a népgazdaság *összehangolt tervszerű arányos* fejlesztését a szocialista állam irányításával.

c) A szocializmus jellegéből fakadóan a gazdaság — a vállalatok — irányításában közreműködő szűk réteg helyébe a vezetésből, a közéletből addig kiszorult dolgozó milliókat állítja. A szocializmus felszabadítja az emberek *aktivitását, teremtő, alkotó* kezdeményezését. A dolgozók nem passzív résztvevői, szemlélői (vagy mint szemben álló osztály opponálói) a gazdasági folyamatoknak, hanem egyre inkább tudatos, konstruktív építői, *ami már önmagában is óriási politikai jelentőségű.*

A szocialista gazdaságot — mint látjuk — jellegéből adódóan *minden tekintetben közvetlenül is átszövi a politika,* úgy is, mint *milliók tevékenysége,* úgy is, mint a *különféle érdekek megnyilvánulásainak és szintetizálásának területe,* úgy is, mint a *politikai intézmények vezető, irányító szerepének* kifejlődése.

A párt vezető szerepe a gazdasági életben mindenekelőtt azt jelenti, hogy a marxizmus—leninizmusra és annak gazdaságelméletére támaszkodva, az adott társadalmi valóságból kiindulva és a fejlődés követelményeit, a munkásosztály érdekeit szem előtt tartva dolgozza ki *gazdaságpolitikai céljait.* Az általános, fő politikai irányelvek érvényesítésének konkretizálásaként tűzi napirendre a gazdasági fejlődés időszerű kérdéseit: meghatározza az ötéves tervek főbb célkitűzéseit, életszínvonal-politikánkat, a népgazdaság irányítási rendszerét stb.

A párt vezető szerepe a gazdaságban nem jelent beavatkozást szervezetei részéről a gazdasági vezetés konkrét tennivalóiba, a különféle termelési, technikai, technológiai, szakmai feladatok kidolgozásába, megszervezésébe. A párt a gazdaságban minden szinten erősíti és védelmezi az egyszemélyi felelős vezetés elvét, és nem vállalja magára a gazdasági szervek, a vállalatok teendőit és felelősségét.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a pártnak és szervezeteinek a gazdasági élettel kapcsolatos feladatai kizárólag az agitáció és a propaganda területére, a mozgósító szerepre korlátozódnak. A párt nem lehet passzív szemlélője vagy mindenben egyetértő kísérője, kizárólagos agitációs és propagandaeszköze a gazdasági vezetésnek. Téves az a felfogás, hogy a munkamegosztásban a gazdasági, vállalati vezetés feladata a szakmai, gazdasági kérdések eldöntése, a pártszervezetek feladata pedig az elhatározások megvalósítására irányuló politikai agitáció. A gazdaság és a politika viszonyáról eddig elmondottakból nyilvánvaló, hogy a párt és a pártszervezetek szerepe a gazdasági életben ennél több. A gazdasági döntések — mint kifejtettük — emberi viszonyokat — osztály-, réteg-, csoportérdeket — érintenek, tehát politikai jelentőségűek. A párt tehát csak azokat a gazdasági döntéseket támogatja, amelyek megfelelnek a munkásosztály érdekeinek, összhangban vannak gazdaságpolitikai elveivel. A gazdasági élet minden szintjén politikai eszközökkel szerez érvényt gazdaságpolitikai célkitűzéseinek, hogy a szocialista társadalom minden intézményében ez legyen a cselekvés programja.

A proletárdiktatúra mechanizmusában érvényesülő pártirányítás természetes követelménye, hogy az állami, társadalmi, gazdasági szervezetekben dolgozó kommunisták a párt határozatait kötelesek képviselni és minden rendelkezésre álló eszközzel érvényre juttatni. Úgy kell dolgozniuk, hogy a párt határoza-

tainak szellemében alkossák meg az állami jogszabályokat, hozzák meg a gazdasági és egyéb döntéseket. Politikailag felelősséggel tartoznak a párt, a munkásosztály előtt azért, hogy a maguk területén megvalósuljanak a párt határozatai, ennek szellemében alakuljon a társadalmi gyakorlat.

A szocialista gazdasági rendszerben nagy jelentőségű *a szocialista állam gazdaságirányító szerepe.* A szocialista gazdaság a termelési eszközök társadalmi tulajdonára épül, ami nem nélkülözheti a központi terv alapján történő állami irányítást. A szocialista állam törvényerőre emeli a párthatározatok alapelveit — amelyek tartalmukban a munkásosztály érdekeit, a társadalmi haladás követelményeit rögzítik —, és jogi szankciókkal biztosítja megvalósulásukat.

A szocialista állam gazdaságirányító szerepe kifejezésre jut abban, hogy

— a párt gazdaságpolitikai célkitűzéseinek megfelelően kidolgozza és törvényerőre emeli a különböző hosszú, közép- és rövid időtartamú népgazdasági terveket (a gazdaságpolitika megvalósításának fő eszköze a népgazdasági terv);

— törvényileg szabályozza a szocialista vállalatok tulajdonjogi és működési rendjét, a szocialista gazdaságban elfoglalt helyüket, jogaikat és kötelességeiket;

— a mindenkori gazdaságirányítási rendszer követelményei és módszerei szerint irányítja az egyes népgazdasági ágak, iparágak, vállalatok tevékenységét, biztosítja a különféle érdekek hierarchiájában az összhangot a társadalmi érdekkel;

— törvényileg szabályozza a szocialista vállalatoknak és a dolgozóknak mint munkavállalóknak kölcsönös viszonyára vonatkozó főbb alapelveket (Munka Törvénykönyve);

— mint az állami vállalatok tulajdonosa gyakorolja a rendelkezési jogot a vállalatok eszközei felett;

— rendelkezik a vállalatok alapításáról, megszűntetéséről;

— államközi szerződések útján meghatározza az ország nemzetközi gazdasági kapcsolatait, szabályozza, ellenőrzi azokat, érvényesíti monopol szerepét;

— a vállalati kulcspozíciókba kinevezi, visszahívja, felelősségre vonja, jutalmazza, továbbképzi a káderekét. (Ezek a gazdaság állami irányításának legfontosabb szubjektív feltételei.)

A gazdaság és a politika kölcsönhatásában a szocializmus viszonyai között a kommunista párt vezető szerepe mellett a legfontosabb politikai tényező a széles körű demokratizmusra épülő szocialista állam gazdaságirányító munkája. E két tényező meghatározott szerepet játszott eddig is gazdasági fejlődésünkben. Az utóbbi évtized két legjelentősebb gazdaságpolitikai eseménye a mezőgazdaság szocialista átszervezése, megszilárdítása és a gazdaságirányítás reformja. Mindkettőben alapvető szerepe volt a gazdasági szükségszerűséget felismerő és érvényesítő marxista—leninista pártnak és a szocialista állam irányító, gazdaságszervező munkájának.

A pártszervezetek önállóságának fejlesztése

A gazdaságirányítás mai rendszerében a vállalatoknak nagyfokú önállóságuk van a gazdálkodásban, a tervezésben. Ma már központilag nem írják elő számukra, hogy miből mennyit termeljenek, és milyen módszerekkel hajtsák végre feladataikat. Ilyen körülmények között a pártszervezeteknek is más munkamódszereket kell alkalmazniuk a vállalatok gazdasági tevékenységét segítő és ellenőrző munkájukban. A pártszervezetek számára a társadalmi érdekek egyetlen és alapvető kifejezője: *a népgazdasági tervben megfogalmazott gazdaságpolitikai célok és az ezek szolgálatában álló ösztönzési rendszer.* Az egész

vállalat számára ez az irányadó, és ez határozza meg a pártszervezetek tevékenységét is.

Míg korábban nagyjából elegendő volt a pártszervezetek mozgósító szerepe a kapott tervfeladatok végrehajtására, ma ez korántsem elég. Most önállóan, *helyileg kell eldönteniük, hogy a vállalatvezetés elhatározásai, tevékenysége összhangban van-e a párt gazdaságpolitikájával, megfelelően kifejezésre jut-e bennük az össztársadalmi érdek.*

A pártszervezetek önállósága fejlesztésének szükségét azonban más okok is indokolják.

Olyan korszakban élünk, amikor a társadalomban, a tudományban és a technikában forradalmi átalakulás megy végbe. Rendkívül felgyorsul a változás üteme, egymást követik az új események. A modern hírközlés a tömegekhez napról napra hatalmas mennyiségű információt közvetít. Ezeknek nagy általánosságban — tekintettel a kapitalizmus és a szocializmus világméretű küzdelmére — természetszerűen ellentétes ideológiai és politikai tartalmuk van. Ez egyrészt helyes orientálást, másrészt önálló, gyors reagálást követel a pártszervezetektől. A politikai tömegmunka nem lehet elég hatékony, ha kizárólag a felülről kapott „szempontokra" vár, mert az sohasem tudja olyan konkrétan érzékelni a hangulat elemeit, mint a helyi pártszervezet, és azért sem, mert a legjobban működő mechanizmus mellett is időben lelassul a reagálás. A pártszervezetek önállóságát azért is fejleszteni kell, hogy *képesek legyenek gyorsan és helyesen reagálni a nemzetközi és a belpolitikai eseményekre, hírekre.* Úgynevezett „felső szempontok" nélkül is kezdeményezően, megfelelő politikai-ideológiai munícióval felvértezve lépjenek fel, és helyesen irányítsák a maguk területén a közvéleményt. Az ilyenfajta önállóság kialakulása talán még hosszabb folyamat, mint a gazdasági kérdésekkel összefüggő politikai önállóság.

A pártszervezetek önállóságának fejlesztése új módon érinti munkastílusukat, a belső pártélet demokratizmusát, a vezetés kollektivitását. Az a körülmény, hogy mind kevesebb a felülről kapott állásfoglalás és mind több a helyi pártszervek szintjén a döntés, nagyobb felelősséget, körültekintést követel a pártszervezetektől. A szubjektivizmus kiszűrésének legeredményesebb eszköze itt is a pártélet demokratizmusának következetesebb érvényesítése, a vezetés kollektivitásának fejlesztése.

Sokféle körülmény játszik közre abban, hogy egyes pártszervezetekben a munkastílus fejlődése elmarad a követelményektől. A megszokottság e téren is nagy visszahúzó erő, máról holnapra nem lehet azt gyökeresen megváltoztatni. A vezetőség tagjainak rátermettsége, tapasztalata a pártmunkában is különböző, ennek kiegyenlítődése időt, türelmet és sokirányú segítséget kíván az irányító pártszervektől.

Az előbbiekből következik, hogy ma a propaganda és agitáció, a végrehajtás mozgósítására irányuló szervező munka mellett *előtérbe került a különböző gazdasági-politikai folyamatokat vizsgáló, elemző tevékenység.* Nagyfokú tájékozottságra, elemzőképességre van szükségük a pártszervezeteknek ahhoz, hogy napról napra eldönthessék: megadják-e a politikai bizalmat a gazdasági vezetés elhatározásaihoz, vagy fenntartással éljenek, esetleg szembehelyezkedjenek azzal. A pártszervezetek maximálisan támogatnak minden olyan döntést, amely összhangban van a párt gazdaságpolitikai céljaival, és ennek megfelelően figyelembe veszi a döntés várható politikai következményeit.

Viszonylag egyszerű a pártvezetőség munkája, ha a vállalati döntés egyértelműen kifejezi a helyes gazdaságpolitikai célokat. Ez azonban nem mindig van így, mert esetenként egyes gazdasági ösztönzők is kedvezőtlen irányba befolyásolhatják a vállalatveze-

tés elhatározásait. A pártszervezetek, amelyeknek mindig az össztársadalmi érdeket kell képviselniük, ilyen helyzetekbe nem nyugodhatnak bele. *A kommunista elvszerűség arra kötelezi őket, hogy időben és megfelelő helyen jelezzék az eltérést a gazdaságpolitikai célok és az ösztönzők által kiváltott hatás között.*

Az alapszervezetek önállósága és politikai befolyásuk erősödése nagymértékben függ attól, hogy milyen a vállalat belső működésének mechanizmusa. Ahol az alapszervezet szintjén az üzemvezetésnek megfelelő hatásköre van a termelés folyamatában jelentkező problémák — anyagellátás, bérezés, jutalom stb. — megoldására, ott a pártszervezet számára is adott az önálló politikai cselekvés lehetősége. Amíg a termelés tárgyi feltételei csaknem minden vonatkozásban a centrális intézkedéstől függnek, addig a helyi pártszervezetek a gazdasági vezetőkkel szemben nem tudják megfelelően érvényesíteni a politikai felelősséget. A hatásköröknek üzemen belüli decentralizálásával szűkül a lehetősége az úgynevezett „objektív" okokra való hivatkozásnak, és a helyi pártszervezetek sem háríthatják át a politikai felelősség érvényesítésével kapcsolatos feladataikat a felsőbb pártszervekre. Ez felelősségteljesebb munkára ösztönzi az alapszervezeteket, ami erősíti politikai befolyásukat, tekintélyüket a munkások között.

A párt vezető szerepének megvalósításához széles körű, megbízható információkra van szükség az adott vállalat, intézmény működésének, életének minden fő mozzanatáról. Milyen forrásokból szerezhetik a pártszervezetek a döntéshez szükséges információkat? Elsősorban *a dolgozók véleményének, tapasztalatának összegyűjtéséből.* Vannak a politikai vezetésnek olyan területei, amelyekről a pártszervezetek másképpen nem is kaphatnak tárgyilagos, valósághű információt, például a dolgozók hangulatáról, politikai-

ideológiai nézeteiről, a különféle intézkedésekről alkotott véleményükről, a munka tárgyi és személyi feltételeivel összefüggő kérdésekről stb. Általában azoknak az egyszerű embereknek a véleménye a legőszintébb és a legtárgyilagosabb, akik a munkapadoknál dolgoznak, mivel őket befolyásolják a legkevésbé a különböző szubjektív, egzisztenciális szempontok.

A dolgozók véleményének megismeréséhez sokféle eszköz áll a pártszervezetek rendelkezésére — a személyes, csoportos beszélgetésektől a szociológiai vizsgálatok kérdőíves rendszeréig. A legfontosabb a személyes beszélgetés, ez felel meg leginkább a politikai munka sajátosságainak. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert az utóbbi időben úgyszólván divattá vált a kérdőíves felmérés, helyenként szinte egyedülinek és mindenhatónak tekintik. Nem veszik észre, hogy e módszer eltúlzott, szinte kizárólagos alkalmazása elbürokratizálja a politikai munkát, falat emel a vezetők és a dolgozók közé. Káros azért is, mert egyoldalúvá teszi az információs forrást és így eltorzítja azt.

Az információ másik fontos forrása a *szakvezetéstől kapott tájékoztatás*. Ez, ha üzemi pártszervezetről van szó, többek között kiterjed az iparágra, a termelési profil általános helyzetére, a termelési, a piaci feltételekre, a vállalat műszaki, közgazdasági helyzetére, a gazdálkodás tárgyi és személyi feltételeire. A pártszervezeteknek rendelkezésükre állnak különféle írásos anyagok, dokumentumok, tanulmányok, statisztikai anyagok, de képviselve vannak valamennyi lényeges kérdést tárgyaló megbeszélésen, tanácskozáson is. Az információhoz kell sorolni a szakvezetők rendszeres — a szervezeti szabályzatban biztosított — beszámoltatását is.

Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a pártszervezet és a szakvezetés kapcsolata nem korlátó-

zódhat a párttitkár személyére vagy csak a vezetőségre. Olyan eleven együttműködésre van szükség, amely kiterjed az egész pártszervezetre. Ezért a lényegesebb és átfogóbb beszámolóknak legjobb fóruma a taggyűlés, ahol a pártszervezet egész tagsága jelen van. A kisebb horderejű ügyekben a pártvezetőségnek, a mindennapos folyamatos munkáról pedig a titkárnak adott információ biztosíthatja a pártszervezet és ezen keresztül a dolgozók informálását.

Természetesen nem arról van szó, hogy a pártvezetőség az így kapott információkat mechanikusan tovább adja, vagy azt a pártszervezet saját álláspontjának rangjára emelje. Arra van szükség, hogy a kapott információkat feldolgozzák, politikailag elemezzék, értékeljék, alakítsák ki saját álláspontjukat és az információ továbbadásának módját, hogy az egyes rétegeknek, csoportoknak hogyan magyarázzák és hogyan vegyék számba a dolgozók reagálását stb. Tehát korántsem egyszerű közvetítő feladatról van szó. A problémát a gyakorlatban nemcsak az okozza, hogy az információk megrekednek valahol a vezetés szintjén és nem jutnak el a dolgozókhoz, hanem az is, hogy sokszor mechanikusan, minden politikai áttétel nélkül továbbítjuk.

A dolgozók véleményének tolmácsolásában nagy szerepük van a *tömegszervezeteknek*. A szakszervezeti bizottságok, az ifjúsági szervezetek a dolgozók meghatározott rétegeinek, csoportjainak hangulatát, nézeteit közvetítik, sajátos érdekeiket képviselik.

A pártszervezetek információinak egyik lényeges forrása a párttagság és a párton kívüli szakemberek aktív közreműködése. A részükre adott hosszabb vagy rövidebb időre szóló, általános vagy konkrét megbízások nélkülözhetetlen elemei a helyes állásfoglalásnak. Tanulmányaik, megjegyzéseik, a velük való gyakori véleménycserék jól kiegészítik a vezetéstől kapott információkat.

Az információ nélkülözhetetlen forrása a felsőbb pártszervektől kapott tájékoztatás, különösen olyan helyeken — és általában ez a többség —, ahol a pártbizottság, a csúcsvezetőség szintjén döntik el az érdemi kérdéseket.

A sokoldalú és tartalmas tájékozódás, helyzetismeret bármennyire alapvető jelentőségű is a politikai vezetés számára, önmagában mégsem jelent megoldást. Akkor lesz azonban igazán hatásos, ha a politikai vezetés nem reked meg a munka e fázisánál, s a pártszervezetek megfelelő elemzéseket végeznek (kiszűrik az információ esetleges, kevésbé lényeges vagy időszerűtlen elemeit) és eljutnak a határozatig, a döntésig. Ma még elég gyakori, hogy akkor is gyűjtjük az információkat, amikor elegendő ismereteink vannak. Ez a vég nélküli adatgyűjtés is csak arra jó, hogy elodázza a döntést, azt az illúziót keltse, mintha a kérdéssel újból és még „alaposabban" foglalkoznánk. Soha nem feledhetjük el, hogy az információ mindig csak eszköze és nélkülözhetetlen feltétele a helyes döntésnek, de *nem pótolhatja azt.*

A pártszervezeteknek különös gonddal kell foglalkozniuk jövedelempolitikai kérdésekkel. Mivel a vállalatoknak sokkal nagyobb az önállóságuk a bér- és munkaerő-gazdálkodás területein, az ezekkel összefüggő helyi politikai kérdéseket is a pártszervezeteknek kell kidolgozniuk. Rendszeres vizsgálatot igényel az, hogy következetesen érvényesül-e a szocialista bérezés elve. Ennek gyakorlati végrehajtása nem könnyű feladat, mivel a gazdasági és a pártvezetésre kettős nyomás nehezedik: *egyrészt* a kispolgári egyenlősdiségre való törekvés, amely nem veszi figyelembe a munka mennyiségének és minőségének különbségeit; *másrészt* a nem munkán alapuló jövedelemszerzés, a végzett munkával összhangban nem álló jövedelemre való törekvés. A politikai munka ezen a területen azért is bonyolult, mert a bérek, a

jövedelmek legközvetlenebbül érintik a dolgozókat, és általában e kérdésben tapasztalható a legkevésbé a tárgyilagosság.

Ahhoz, hogy a pártszervezetek megfeleljenek a megváltozott követelményeknek, a tagság magas fokú szakmai, politikai ismeretére, szocialista közgazdasági szemléletére és megfelelő tájékozottságára van szükség. A jelenlegi körülmények között a pártmunka fontos eleme, hogy az ezekhez szükséges feltételeket maximálisan biztosítsuk.

A vállalati vezetés minden szintjén szükség van a szocialista közgazdasági szemlélet erősítésére, különös figyelmet érdemel az olyan alapvető szocialista közgazdasági elveknek az érvényesülése, mint a termelés elsődlegessége, a termelés technikai feltételeinek állandó tökéletesítése, a korszerűség követelményeinek és a piac igényeinek megfelelő gyártmányfejlesztés. Ide tartozik az optimális munkaintenzitás biztosítása, a magas színvonalú technológiai és munkafegyelem megszilárdítása.

A termelés elsődlegességét azért szükséges hangsúlyozni, mert hosszabb távon ez biztosítja az eredményes gazdálkodást. Ez alapvető elve a szocialista közgazdasági tevékenységnek, mégis sokszor tapasztalható, hogy egyes vállalatok akkor is a pillanatnyi piaci előnyöket igyekeznek kihasználni, ha az ellentmond a termelés érdekeinek. A gazdaságirányítási rendszer nagyfokú önállóságot biztosít a vállalatoknak a kereskedelmi tevékenységben. Bármilyen fontos szerepe van is a vállalati gazdálkodásban a nyereségnek, hosszú távon nem lehet berendezkedni a piaci viszonyok adta manőverezési lehetőségekre. A vállalati nyereség növelésének legbiztosabb és *állandóan* ható tényezője a termelési költségek csökkentése, a termelékenység emelése.

A vállalati önállóság fejlődése újszerű követelményeket támaszt a pártszervezetek *propaganda-, agi-*

tációs és politikai tömegmunkájával szemben is. Helyileg kell megoldani számos olyan feladatot, amelyet helyettük senki nem végezhet el: megmagyarázni a dolgozóknak, hogy mit miért kell csinálni, hogyan lehet a legkisebb nehézséggel végrehajtani a gazdasági vezetés döntéseit stb. Ezekre a kérdésekre csak azok a pártszervezetek adhatnak elfogadható, megoldást jelentő válaszokat, amelyek a legjobban ismerik a döntés miértjeit, a helyi viszonyokat, és politikailag át tudják tekinteni az ügyeket.

A szocialista vállalatok megnövekedett önállósága újszerűen veti fel az állami irányítás problémáit a gazdasági életben, anélkül, hogy változtatna a lényegen — a szocialista állam gazdaságirányító szerepének alapelvén. A vállalati önállóság feltételezi a szocialista állam gazdaságirányító szerepének növekedését; az irányítás régi formái — az adminisztratív úton történő tervutasításos rendszer — helyett megfelelő gazdasági ösztönzők, szabályozók alkalmazását. Ez az irányításnak — a tervcélok elérésének — bizonyos vonatkozásokban bonyolultabb módszere; *elvibb, elemzőbb, széles körű információra és a várható hatások sokoldalú figyelembevételére épülő irányító munkát, közgazdasági tevékenységet és ezzel összhangban álló jogszabály-alkotást jelent.*

A gazdaságirányítás mai rendszerében nagyobb szerepük van az áru- és pénzviszonyoknak. A piaci kapcsolatok — a kereslet-kínálat — erőteljesebben befolyásolják a termékek realizálásának feltételeit. Ez a körülmény lehetővé teszi, hogy egyes piaci árak (a szabad árak körében) az értékük felett alakuljanak ki. A szocialista állam fontos feladata, hogy *az így szerzett és nem munkán alapuló, a gazdasági célokkal összhangban nem álló jövedelmeket különböző adókkal és árpolitikai szabályozással elvonja.* Nem elegendő, ha a pártszervezetek csupán az agitáció eszközével lépnek fel a kispolgári kapzsiság ellen, első-

sorban a gazdasági viszonyokban kell uralkodó szerepet biztosítaniuk az olyan tendenciáknak, amelyekben a vállalati vagy egyéni jövedelem összhangban van a végzett munkával, és ha ettől eltérő tendenciák érvényesülnek, a munka nélküli jövedelmet az államnak el kell vonnia. Csak így lehet hatásos a kispolgáriság elleni ideológiai harc.

A párt vezető szerepe a politikai életben

A gazdaság és a politika kölcsönös kapcsolatából és ezen belül a politika elsődlegességének biztosításából következik, hogy a pártnak a gazdasági életben betöltött szerepe egyben politikai vezető szerepet is jelent. A gazdaság, a politika és az ideológia a társadalmi életnek egymástól el nem választható területei. Együtt adják a társadalmi-gazdasági alakulatot. Bármennyire szoros és elválaszthatatlan egységet alkotnak, mégis mindegyiknek van egy *viszonylagos önállósága*, sajátosan elkülönülő élete.

A politika a társadalmi valóság szerves része, ugyanakkor sajátos objektuma; *az embereknek és nagyobb csoportjainak, mindenekelőtt az egyes osztályoknak és rétegeknek a hatalmi struktúrában kialakult viszonyai.* A társadalom különböző oldalainak e sajátos területe — a politikai élet — maga is összetett. Magában foglalja az egyes osztályok, rétegek kölcsönös viszonyát, a hatalmi struktúrában elfoglalt helyét és az ennek megfelelő intézményrendszert. Minden társadalmi-gazdasági alakulatnak sajátos, csak arra illő politikai rendszere van, amelynek szerves tartozéka a társadalom vezető osztálya, az osztályok kölcsönös viszonyára épülő, szövetségi rendszere, állami szervezete, politikai pártjai és tömegszervezetei, valamint főbb politikai mozgalmai és ezeknek kölcsönös kapcsolata.

A szocialista társadalom politikai rendszerének főbb összetevői: a munkásosztály vezető szerepe, szövetsége valamennyi dolgozó osztállyal, réteggel (mindenekelőtt a munkás-paraszt szövetség és az erre épülő szocialista nemzeti egység). Politikai intézményei közül a legfontosabb: a proletárdiktatúrát megvalósító államszervezet, a kommunista párt vezető szerepe, a dolgozók különböző rétegeit tömörítő tömegszervezetek, tömegmozgalmak.

A párt vezető szerepe a társadalom politikai életében azt jelenti, hogy mint a munkásosztály osztálytudatosságát elméleti megalapozottsággal legszervezettebben és legaktívabban képviselő része, az *osztály egészének érdekeit kifejező politikát képvisel, élvezi a párton kívüli munkástömegek bizalmát és támogatását.* Továbbá felkarolja valamennyi dolgozó osztály és réteg haladó törekvéseit, mozgalmait, politikai szószólójuk és érdekeik következetes képviselője. A párt csak akkor töltheti be a munkásosztály vezérkarának szerepét, ha politikai vezérévé válik a szocializmusban érdekelt valamennyi dolgozó osztálynak.

A munkásosztály társadalmi vezető szerepéből értelemszerűen következik, hogy nem lehet közömbös a többi dolgozó sorsa iránt. „A munkástömegek tudata — írja Lenin — nem válhat igazi osztályöntudattá, ha a munkások nem tanulják meg . . ., hogy *valamennyi* többi társadalmi osztályt szemmel tartsák szellemi, erkölcsi és politikai életük *minden* megnyilvánulásában . . .” a kommunistáknak „. . . ahhoz, hogy politikai tudással vértezzék fel a *munkásokat*, el kell *menniük a lakosság valamennyi osztályához . . .*” „. . . *minden* általános demokratikus kérdés felvetésében, kiélezésében és megoldásában *élen kell járnia*”[8].

A szocializmus építésének viszonyai között kedve-

[8] *Lenin* Összes művei. 6. köt. 64., 73. és 77. old.

zőbbek a lehetőségek arra, hogy a párt megfelelő módon érvényesítse a társadalom minden dolgozó rétegének érdekeit, elnyerje azok politikai bizalmát.

A párt osztály- és szövetségi politikájának megfelelően folyamatosan figyelemmel kíséri a munkásosztály helyzetének alakulását, anyagi, szociális viszonyait, szellemi életét, társadalmi-politikai aktivitását befolyásoló tényezőket, a munkás-paraszt szövetség gazdasági, politikai összefüggéseit, a párt agrárpolitikai elveinek és célkitűzéseinek megvalósulását.

A párt vezető szerepe a szocialista társadalom politikai életében azt a célt szolgálja, hogy minél inkább kibontakozzon a szocialista demokratizmus, amelynek lehetősége és szükségszerűsége a társadalmi haladás objektív követelménye. A szocialista érdekazonosság a legmélyebb alapja annak, hogy a közéletiség, a társadalmi aktivitás uralkodó tendenciává vált. Hatalmas erőforrása ez további építőmunkánknak, a termelőerők gyarapításának.

A közéletiség és a társadalmi aktivitás széles körű kibontakozása szükségképpen magán viseli azoknak a tendenciáknak a jegyeit is, amelyek nincsenek összhangban a szocialista fejlődés követelményeivel. A pártnak ezért arra kell törekednie, hogy ezek visszaszoruljanak, és minél teljesebb szocialista tartalmat kapjon a megnövekedett társadalmi aktivitás

A párt vezető szerepe a szocialista demokratizmus fejlesztésével összefüggésben harcot jelent a bürokratizmus ellen. A szocializmus építésének egész időszakában komoly veszélyt jelent ez a jelenség, ami nemcsak egyszerűen felesleges papírgyártást, aktatologatást vagy az ügyek lélektelen intézését jelenti. A bürokratizmus társadalmi jelenség, elsősorban abban nyilvánul meg, hogy háttérbe szorul a tömegek politikai vezetése, és helyébe a dolgok és az emberek igazgatásának adminisztratív módszerei kerülnek.

A pártszervezeteknek a bürokratizmus ellen saját

soraikban is és a társadalom egész politikai életében harcolniuk kell. E szervek munkájában a bürokratizmus azt jelenti, hogy a szűk intézményi érdekek elkülönülnek az alapvető politikai érdekektől, és azokat az utóbbi fölé emelik. A párt- és a társadalmi szervezetek munkájának megfelelő elhatárolásával, a személyi összefonódás elkerülésével, az intézmények következetes pártellenőrzésével, a tömegek politikai aktivitásának kibontakoztatásával a bürokratizmust a minimumra lehet csökkenteni.

A párt vezető szerepe nem merül ki a főbb politikai irányelvek kidolgozásában, ehhez szervesen hozzátartozik a politikai célkitűzések *megvalósulását biztosító gyakorlat is.* A kettő együtt képezi a párt politikáját, hiszen a jó politikai gyakorlat nélkül mit sem ér a helyes politikai irányvonal, s *ha nem képes a végrehajtást megszervezni, akkor csorbát szenved vezető szerepe is.*

A párt vezető szerepének vizsgálatánál az egész tevékenységből, a politikai gyakorlatból kell kiindulni. Idetartozónak tekintjük a politika konkretizálását — a szűkebb helyi, területi viszonyokra, ami a pártszervezetek határozataiban nyer megfogalmazást — és a határozatok gyakorlati megvalósulását. A párt vezető szerveinek határozatai csak akkor valósulhatnak meg következetesen, ha a pártszervezetek — a helyi sajátosságokkal számolva — alkalmazzák azokat. *A párt politikáját elfogadni és képviselni, annak alapján cselekedni — ez együtt és egyidejűleg jelenti a párt vezető és helyi szervei által hozott határozatok elfogadását és végrehajtását.* Nem lehet pártunkban olyan „munkamegosztás", hogy elfogadom a központ irányelveit, de nem tartom magamra kötelezőnek a helyi szervek határozatait. A kettő nem létezik egymástól függetlenül, amennyiben a helyi szervek döntése helyes és megfelel a párt általános politikájának.

A párt vezető szerepe tehát mindenekelőtt marxis-

ta—leninista politikájában jut kifejezésre, amelynek szerves része a politikai gyakorlat.

Népköztársaságunk alkotmánya is leszögezi a párt vezető szerepét társadalmi életünkben. De érvényesülése nem jogszabályokkal biztosított. A szocializmusban a marxista—leninista párt politikája alapján végzik tevékenységüket az állami szervek, a társadalmi tömegszervezetek, a tömegmozgalmak is. Ennek az az alapja, hogy a párt helyes marxista—leninista politikája összhangban van ezeknek az intézményeknek, szerveknek és szervezeteknek a célkitűzéseivel, az általuk képviselt tömegek érdekeivel. Az ott dolgozók saját tapasztalataik alapján szerzett meggyőződésük és az e szervekben dolgozó kommunisták tekintélye, politikai befolyása alapján végzik a párt politikájának szellemében munkájukat.

A szocialista társadalom politikai rendszerében ezek a szervek sajátos funkciókat töltenek be és sajátos társadalmi közegben végzik tevékenységüket.

A *szocialista állam* tevékenységében a párt vezető szerepe azt jelenti, hogy a törvények, a jogszabályok, az állami rendelkezések és intézkedések a párt politikájának szellemében születnek és kerülnek végrehajtásra. Az állami szervek ugyanakkor a joggyakorlat tapasztalatainak közvetítésével észrevételt tesznek és jelzéseket is adnak a pártnak, vagyis maguk is részt vesznek a politika alakításában, fejlesztésében.

A *szakszervezetek* szinte a munkásosztály egészét átfogó tömegszervezetek, amelyek a pártot az osztály egészével kapcsolják össze, ezért a legjelentősebb társadalmi tömegszervezetek. A szakszervezetek is a párt politikája alapján dolgoznak, amely a munkásosztály általános és alapvető érdekeit a munkásmozgalom nemzetközi harcának szemszögéből ítéli meg. A szakszervezetek közvetítik a munkásosztály különféle rétegeinek érdekeit, hangulati megnyilvánulásait

a párthoz, képviselik a különféle szakmák sajátos érdekeit, és ezen keresztül aktív részesei a pártpolitika kialakításának.

A parasztság tömegeit a *szövetkezetek* tömörítik, elsősorban rajtuk keresztül kapcsolódnak a társadalom politikai rendszeréhez.

A szocializmus politikai rendszerében fontos szerepet töltenek be a nők, fiatalok — mint sajátos társadalmi rétegek — tömegszervezetei, mozgalmai. A társadalmi és tömegszervezetek sajátos feladataikat önállóan, saját szervezeti és működési rendjük szabályai szerint végzik. A pártszervezetek nem utasíthatják őket, nem hozhatnak kötelező érvényű határozatokat ezekre a szervezetekre, vezető testületeikre (kivéve a KISZ-t). A párt vezető szerepe a tömegszervezetekben úgy valósul meg mindenekelőtt, hogy ezek a szervezetek *a párt politikai céljait követve végzik sajátos feladataikat, abból a felismerésből kiindulva, hogy azok az általuk képviselt tömegek, rétegek alapvető érdekeit is szolgálják.* A párt határozatai csak az e szervezetekben dolgozó párttagokra kötelezőek, akik politikai meggyőzéssel, érvekkel fogadtatják azt el a pártonkívüliekkel.

A párt vezető szerepe az ideológiai életben

Az ideológiai életben a párt vezető szerepe általánosságban a marxizmus—leninizmus hegemóniáját jelenti, azt, hogy következetesen betölti valóságfeltáró és ideológiai funkcióját: tudományos megalapozottsággal, a munkásosztály osztályharcának álláspontjáról időben választ adjon a társadalmi gyakorlat által felvetett minden lényeges kérdésre. A társadalmi gyakorlat szükségleteire adandó válaszok osztályszempontból mindig meghatározottak. Minden osztály ideológusai természetszerűen sajátosan értel-

mezik a valóságot, a kor kérdéseit, és a válaszokban saját osztálycéljait tartja szem előtt. Ezek nem mindig egyértelműek, gyakran megtévesztik azokat is, akiknél az elméleti tisztánlátás különösen fontos, mivel az osztályharc frontvonalában helyezkednek el. Ezért döntő, hogy a párt időben, pontos és osztályszempontból elfogadható marxista válaszokat adjon korunk minden lényeges kérdésére, a társadalmi fejlődés napirenden levő feladataira.

Ezt a feladatot a párt helyett senki nem végezheti el. A különböző társadalomtudományok művelői közreműködhetnek ebben, de önmagukban e feladatot nem tudják megoldani. A társadalomtudományok művelői a párt eszmei és politikai elvei alapján végzik kutató, elemző munkájukat, s elméleti következtetéseiket a párt szintetizálja és ötvözi egységes, tudományos rendszerbe, a proletár osztályharc, a gyakorlati cselekvés útmutató vezérfonalává. Így szolgálja az elmélet a marxista—leninista gondolat továbbfejlesztését.

A valóságot osztályszempontból megérteni, megmagyarázni és a párt által kijelölt iránynak megfelelően — és módszerrel — *megváltoztatni* szerteágazó és bonyolult elméleti, propagandisztikus és politikai szervező munkát követel. E folyamatnak minden elemét átszövi az osztályjelleg, az osztályharc, az ideológia. Amíg eltérő ideológiák, eszmerendszerek léteznek egymás mellett, addig elkerülhetetlenül felvetődik az a kérdés, hogy melyik eszmerendszer, milyen ideológia szolgáljon a cselekvés vezérfonalául, a társadalmi gyakorlat általános iránytűjéül, szellemi életünk, kulturális tevékenységünk eszmei alapjául. A munkásosztály és valamennyi dolgozó valóságos és alapvető érdekeit a marxizmus—leninizmus fejezi ki. Ezért a párt vezető szerepe az ideológiai életben ott és annyiban érvényesül, ahol és amennyiben elmélete és politikája is meghatározó, betölti a társadalmi

gyakorlat irányítójének szerepét, a szellemi és kulturális élet eszmei alapját. Természetesen ez nem egyszerűen deklarálás kérdése. Elveink elfogadtatását nem lehet utasítással, kinyilatkoztatással meggyőződéssé tenni. Eszméink *igazsága* önmagában is nagy meggyőző erő, de a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy automatikusan, megfelelő propaganda tevékenység nélkül nem biztosítható tudatos érvényesítése.

A marxizmus—leninizmus hegemon szerepe korántsem jelent ideológiai monopóliumot. Már utaltunk rá, hogy társadalmunk mai fejlettségi fokán ilyen szempontból is még meglehetősen tarka a kép. A különböző ideológiák soha nem élhetnek békésen egymás mellett. Kölcsönösen tagadják egymást és harcolnak egymás ellen. Az ideológiai harc szempontjából a párt vezető szerepe azt jelenti, hogy e harc irányításában nem csak egyszerűen a puszta tagadást képviseli, hanem *megfelelő eszmei fegyverzettel, konstruktív válaszokkal lép fel és eszmei fölényével biztosítja a győzelmet.*

A párt vezető szerepe továbbá azt is jelenti, hogy *politikailag irányítja* az ideológiai harcot. Szigorú különbséget tesz az ellenséges ideológiák képviselői, politikai ellenfeleink vagy politikai szövetségeseink között. Ez alapvető kérdés, és aki a kettőt összekeveri, az semmit sem értett meg a marxizmusból. Igaz, ez bonyolítja a harcot, a párt ideológiai tevékenységét, de éppen ebben a differenciálásban van a politika művészete, a marxizmus nagy politikai ereje.

Ami az ideológiai harc szempontjából politikai ellenfeleinket illeti, nem becsülhetjük le őket, még akkor sem, ha ez a küzdelem bizonyos fokig egyszerűnek tűnik. A szocialista rendszer belső és külső ellenségei politikai céljaik érdekében mindig nagy figyelmet fordítottak az ideológiai eszközökre, de különösen napjainkban nagy ezek szerepe. Belső ellenfeleinknek politikai eszközök úgyszólván egyáltalán

nem állnak rendelkezésükre, így az ideológia szinte az egyetlen, vagy legalábbis az alapvető fegyverük. Más a helyzet rendszerünk külső ellenségeinél. Az imperializmus egy egész világrendszert alkot, hatalmas gépezettel és apparátussal, a legkorszerűbb kommunikációs eszközökkel, az eszmei behatolás sokrétű és intenzív formáival.

Ebből a szempontból bizonyos mértékig sajátos helyzet alakult ki a békés egymás mellett élés politikája sikereinek következtében. A szocialista országok harcainak eredményeként a nemzetközi érintkezés új formái jöttek létre és kiszélesedtek a kapcsolatok lehetőségei a két világrendszer országai között. Ennek természetes következménye, hogy az eszmék áramlásának is bizonyos szempontból objektíve kedvezőbb lehetőségei nyíltak. Ez számunkra előnyös, amennyiben megkönnyíti — rendszerünk fölényén, szocialista vívmányaink példáján keresztül — eszméink térhódítását a kapitalista országok dolgozói között. De az új helyzetet ellenfeleink is megpróbálják kiaknázni a maguk céljaira, ezért fokozottabb eszmei harcra és ideológiai éberségre van szükség. Eszmeileg, ideológiailag fel kell készülnünk a harc intenzívebb formájára, tanulmányozni kell az ellenség taktikáját, módszereit, fel kell ismerni megtévesztő kísérleteit és megtalálni eszmei offenzívánk legeredményesebb formáit.

Az ideológiai fegyverek előtérbe kerülése egyáltalán nem jelenti azt, hogy akár mi, akár a burzsoázia lemondott politikai céljairól, de szükségszerűen alkalmazkodunk a kialakult helyzethez. Ezért az „együttműködés", a „kölcsönös megismerés", az „eszmék szabad áramlása" mögött fel kell tudni ismerni a leplezett célokat. Fellépésünkben nem szorítkozhatunk kizárólag az ideológiai vitákra, nem nélkülözhetjük az adminisztratív fellépést, a tiltó rendszabályok alkalmazását sem. Tesszük ezt azért, mert a szocialista

rendszer éppen humanitásából, a munkásosztály és valamennyi dolgozó érdekeiből következően nem engedhet teret semmiféle antihumánus, antidemokratikus, a dolgozó emberek nyugalmát és biztonságát veszélyeztető nézeteknek, ideológiáknak. De hívei vagyunk minden olyan eszme szabad áramlásának, amely az emberi haladás, a kultúra igazi értékeit tartalmazza. A kérdés itt is úgy vetődik fel, mi a tartalma egyik-másik eszménk.

A politikai célokkal összhangban folytatjuk az *ideológiai vitákat szövetségeseinkkel is. Ez más módszereket és eszközöket kíván,* mivel őket nem akarjuk legyőzni, hanem megnyerni politikánknak, szocialista céljainknak és végső fokon eszméinknek, ideológiánknak is. A hangsúly a meggyőzésen van.

A párt vezető szerepe az ideológiai életben kifejezésre jut abban is, hogy biztosítja a politikai követelményekkel összhangban álló ideológiai munkát. A munkásosztály szövetségeseinek tábora ideológiai szempontból ma még — és még viszonylag hosszú ideig — nem egységes. A szocialista nemzeti egység keretében különböző világnézetű emberek azonos politikai célok érdekében munkálkodnak együtt, hogy felépüljön az új, szebb szocialista Magyarország. Az ideológiai egység tehát nem követelmény. Viszont az is igaz, hogy a marxista—leninista világnézet szilárdabb eszmei alapot biztosít a politikai egység számára, s a politikai egyetértés megkönnyíti a világnézeti azonosulást is.

A szocialista nemzeti egység fejlődése törvényszerűen a világnézeti, ideológiai egység felé halad, s mi mindent megteszünk azért, hogy ezt a folyamatot elősegítsük. Ebben szilárd elvszerűségre van szükség, amely ideológiai kérdésekben kizár mindenfajta kompromisszumot. Az együttműködés címén nem mondhatunk le elvi álláspontunkról, az eszméink tisztaságáért vívott harcról, nem helyezkedhetünk idea-

lista és kispolgári álláspontra semmilyen kérdésben sem.

A politikai szövetség nem moshatja el az ideológiai különbségeket és nem tehetünk engedményeket antimarxista nézeteknek.

Az ideológiai vitában szilárd elvszerűségre, nagyfokú türelemre és bizalomra van szükség. Türelmesek vagyunk a vitában, és bizalommal vagyunk politikai szándékukat illetően. „Nem lehet csak *türelmesnek* lenni *vita* nélkül és csak vitatkozni *bizalom* nélkül."

A párt vezető szerepe ideológiai életünkben kifejezésre jut *a szocialista közgondolkodás és társadalmi morál térhódításában és meghatározó szerepében.* A szocialista létviszonyok ehhez kedvező lehetőséget teremtenek és meggyorsítják az ennek megfelelő tudat és magatartásformák kialakulását. Azonban e folyamat sem valósul meg automatikusan, a párt, a szocialista társadalom sokrétű nevelőmunkájától függetlenül. Hosszadalmas, bonyolult feladat ez, mert részben történelmi okok, részben a társadalmi fejlettség mai állapotából adódóan, belső ellentmondásaink időnkénti kiéleződése miatt a különböző negatív tendenciák szívósan tartják magukat, esetenként fel is erősödnek vagy újratermelődnek. E negatív jelenségek elleni harc vezetése és szervezése az ideológia síkján — és mindenekelőtt materialista módon, elsődlegesen a forrásokat jelentő létviszonyok megváltoztatásával — a párt vezető szerepének fontos összetevője.

A szocialista építőmunkától elválaszthatatlan a tervszerű, céltudatos marxista eszmeiségű ideológiai-erkölcsi nevelőmunka. Ennek érdekében hatékonyabban kell felhasználni az oktatás, a propaganda, a tömegtájékoztatás, a tudomány, a kultúra és a művelődés eszközeit. A szellemi életet nem tekinthetjük ideológiailag semleges területnek, ahol az egyéni törekvések minden kontroll és ellenőrzés nélkül érvé-

nyesülhetnek. A társadalmi életnek ezen a területén is szükségszerű a párt vezető szerepe.

A párt különböző vezető szervei és testületei az utóbbi időben több fontos ideológiai, kultúrpolitikai kérdésben hoztak konkrét *határozatokat.* Többek között: a tudománypolitikai irányelvek; állásfoglalás a kutatás szabadsága és a közlés felelőssége kérdésében; a Politikai Bizottság 1972 májusi határozata a kiadói tevékenységről; az Agitációs és Propaganda Bizottság állásfoglalása a folyóiratok helyzetéről és feladatairól; a színházak műsorpolitikájáról; a kultúrpolitikai munkaközösség állásfoglalása irodalom- és művészetpolitikánk néhány kérdéséről; a Központi Bizottság határozata az állami oktatás helyzetéről és továbbfejlesztéséről, és nem utolsósorban 1972 novemberi határozata.

A párt vezető szerepének következetesebb megvalósulása az ideológiai életben és a kultúrában mindenekelőtt *megnövekedett felelősséget kíván az e területeken dolgozó kommunistáktól* — ahogyan ezt a Központi Bizottság 1972 novemberi határozata is leszögezi: „Művelődéspolitikai irányelveink szellemében növelni kell a művészeti alkotóműhelyek, a lektorátusok, a kiadók, a szerkesztők ideológiai, politikai felelősségét, művészi igényességét." Bátrabban kell terjeszteni a szocialista értékeket, és megakadályozni a szocializmussal ellenséges, népünk érdekeit veszélyeztető irányzatok, alkotások megjelenését.

Kulturális, ideológiai és művészi életünk vezetőinek jelentős többsége párttag, tehát joggal várható el tőlük, hogy felelősségteljesen, politikailag éretten intézkedjenek. Nincs egyetlen olyan szerv és intézmény, ahol ne lenne pártszervezet, a kommunistáknak olyan kollektívája, amely hivatott arra, hogy a maga területén érvényesítse a párt politikáját, a marxista eszmeiséget.

„Több alapszervezetnél van hajlam arra — álla-

pítja meg a Politikai Bizottságnak a pártalapszervezetekkel foglalkozó 1973. jánuári határozata —, hogy a kulturális élet szocialista-ellenes, polgári jelenségeivel szemben mindent „felülről" várjanak, a kritikai észrevételek kapcsán nem merül fel bennük saját felelősségük kérdése. Esetenként az alapszervezetek, illetve azok párttitkárai átmenetileg hatása alá kerülnek a testület polgári, kispolgári nézeteinek, esetenként pedig részeseivé, vagy *utólagos igazolóivá* válnak egy-egy, az adott kulturális műhely által elkövetett hibának."

Tagadhatatlan, hogy egyes társadalomtudományi, irodalmi, művészeti alkotásokban fellelhető a nacionalizmus, a kozmopolitizmus, a kispolgári felfogás és életszemlélet, különböző — revizionista jobboldali tendenciák, opportunista és ultrabalos — nézetek stb. E jelenségek ellen eredményesen harcolni csak a marxizmus pozíciójából, a párt politikájának elvi alapjaival lehet. Nem szükségtelen ezt azért sem hangsúlyozni, mert egyesek demagóg módon megkísérelnek szektás, dogmatikus pozícióból tüzelni a jobboldaliság ellen. A kispolgári opportunizmusnak nem a „balos" szektarianizmus a kritikája, már csak azért sem, mert mind a kettő egy forrásból táplálkozik, azonos talajban gyökeredzik — mindkettőnek a marxizmus—leninizmus a kritikája, amely egyformán elutasítja mind a jobboldali, mind a „balos" opportunizmust, az álforradalmi kalandorságot.

A káderek jelentősége a párt vezető szerepének megvalósításában

A párt politikájának megvalósulása jelentős mértékben *a társadalmi élet különböző vezető posztjain dolgozó tisztségviselőkön múlik.* A helyes politikai határozatok sorsa döntően attól függ, hogy mi-

lyen azoknak a káderekneк felkészültsége, hozzáértése, akiknek a végrehajtást meg kell szervezniük. *Éppen ezért a párt vezető szerepének következetes érvényesítéséhez hozzátartozik a politikai célokkal összhangban álló kádermunka is,* amelyre a párt és szervezetei mindenkor különös gondot fordítanak. A politikai döntéseknél mindig számolni kell a végrehajtás személyi feltételeivel, mert ennek adott lehetőségei is befolyásolják azokat. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ha hiányoznak a végrehajtás személyi feltételei, vagy azok belátható időn belül nem teremthetők meg, akkor a döntést is módosítani kell.

A káderek kiválasztásánál a párt káderpolitikai elveinek megfelelően többféle követelménye van. Ezek között elsődleges a politikai követelmény: a szocializmus ügyéhez való hűség, a munkásosztály és a dolgozó nép önzetlen szolgálata. Nem kisebb követelmény azonban a szakmai hozzáértés és a vezetői készség, amelyek nélkülözhetetlen jellemvonásai a szocialista típusú vezetőnek. Végső fokon ezek is politikai követelmények, mert egy vezető szakmai hiányosságainak, emberi, jellembeli fogyatékosságainak a közösség, a szocialista építés látja a kárát.

A párt vezető szerepéből következően az állami, a társadalmi-gazdasági szerveknek káder- és személyzeti munkájukban a párt által meghatározott, a politikai célokkal összhangban álló *káderpolitikai elveket* kell érvényesíteniük.

A párt vezető szerepe a kádermunkában azt is jelenti, hogy a különböző vezető posztokra azokat nevezik ki, illetve választják meg, akik a párt politikai bizalmát bírják. Természetesen nem a párt nevezi ki vagy választja meg a vezetőket (kivéve a pártfunkcióban levőket), hanem az adott szerv, illetve a kinevezési joggal felruházott vezetők, akiket, ha párttagok, a párt határozata kötelez a személyi döntéseknél is, ha pedig pártonkívüliek, a párt — vezető sze-

repéből következően — politikailag befolyásolja az érdekeltek elhatározását.

Formálisan értelmezik a párt vezető szerepét azok, akik csak úgy látják azt biztosítva, ha a vezető posztokat kizárólag párttagok töltik be. Az igaz, hogy a párttagokat eleve kötelezi a szervezeti fegyelem, a pártélet normái, ez azonban nem jelenti azt, hogy a párt politikáját csak a párttagok képviselhetik következetesen. Éppen a párt politikai befolyásának a szocialista fejlődés eredményeként egyre több azoknak a pártonkívülieknek a száma, akik minden tekintetben, így politikailag is alkalmasak vezető beosztásra. Egyre szélesebb azoknak a pártonkívülieknek a köre, akik a párt politikájának és normáinak vezetői szinten is megfelelnek. (Többek között ez is jelzi a párt vezető szerepének erősödését.) Ezért helyes pártunknak az az állásfoglalása, hogy a pártfunkció kivételével minden tisztséget pártonkívüliek is betölthetnek, amennyiben megfelelnek az adott vezetői követelményeknek.

A pártszerveknek naponta állást kell foglalniuk a káderekkel kapcsolatban, ezért nagyon fontos annak tisztázása, hogy mi határozza meg álláspontjukat. A pártszerveknek állásfoglalásaik kialakításánál abból kell kiindulniuk, hogy a társadalmi élet különböző vezető posztjaira kinevezett vagy választott funkcionáriusok *politikai személyiségek, a szocializmus rendszerének reprezentánsai,* akik a párt feltétlen bizalmából kerülnek a vezető posztra. Ezért a propagandában, az agitációban fontos politikai kérdés a tömegek bizalmának elnyerése a vezetők iránt. Szembeszállunk minden általában vett vezetőellenes hangulattal. Ez nemcsak *politikai,* hanem *erkölcsi* kötelességünk is, mivel a vezetők döntő többsége erőt, fáradságot nem kímélve dolgozik a közösségért, a párt politikájának megvalósításáért.

A pártszervezetek az egyes vezetők magatartásá-

val, intézkedéseivel kapcsolatos állásfoglalásukat azonban mindig konkrétan és attól függően alakítják ki, hogy azok hogyan dolgoznak, milyen a viselkedésük. Csupán presztizsből vagy a látszattekintély fenntartása érdekében nem adhatnak bizalmat azoknak, akik magatartásukkal, tevékenységükkel arra nem szolgáltak rá.

Az elmúlt évek társadalompolitikai változásai — a gazdaságirányítás reformja, az államigazgatásban történt decentralizálás — a vezetői magatartás szempontjából is lényeges szerepet játszanak. A megnövekedett önállóság lehetővé teszi a vezetői készség jobb kibontakozását, a káderek jó és rossz tulajdonságainak felszínre kerülését. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a vezetők általánosságban megfelelnek a követelményeknek és kiérdemlik a párt politikai bizalmát. Vannak azonban — viszonylag nem nagy számú — olyan vezetők, akikből hiányzik a vállalkozó szellem, a koncepciókészség stb., vagy visszaélnek a megnövekedett hatalommal. Az alkalmatlanság esetén a párt politikai állásfoglalása nem lehet más: meg kell vonni tőlük a bizalmat. A vezetői magatartás megítélésénél, politikai és erkölcsi vonatkozásban bizonyos mértékig különbséget szükséges tenni. A politikai megítélésnél alapvető szempont az alkalmasság az adott beosztásra, függetlenül attól, hogy milyen szubjektív szándékok vezetik feladatainak ellátásában. Politikai szempontból a jóhiszeműség, a pozitív szándékú törekvés nem lehet meghatározó jelentőségű. A döntő ebben a vonatkozásban csak az lehet, hogy objektíve a vezetői tevékenység milyen eredményes, mennyiben igazolja az alkalmasságot.

Az erkölcsi megítélés vonatkozásában azonban már korántsem mindegy, hogy milyen indítékok, szubjektív törekvések játszanak közre. Nem lehet erkölcsileg azonos módon megítélni a tudatosan kárttevő,

csak egyéni érdekeit néző magatartást a jóhiszemű, jót akaró, de különböző okok miatt nem megfelelő tevékenységgel. A politikai bizalomnál fontos követelmény, hogy feltétlenül tekintettel legyünk az erkölcsi megítélés szempontjaira is.

Nagyon gyakran előfordul, hogy az alkalmatlanság az erkölcsi feddhetetlenség esetén csak meghatározott munkakörre, beosztásra vonatkozik. Ilyen esetben megoldja a problémát egy időben alkalmazott áthelyezés más beosztásba.

A párt vezető szerepének következetes megvalósulása harci feladata minden pártszervezetnek, minden kommunistának. A pártszervezetekre, bármilyen területen működjenek is, a következő politikai feladatok hárulnak:

— Aktívan részt kell venniük a vállalati — intézményi — döntések kialakításában, politikai befolyásukat maximálisan felhasználva arra, hogy a szakmai jellegű döntések összhangban legyenek a párt politikájával, annak megvalósítását segítsék elő.

— Politikailag mérlegelniük kell a szakvezetés (vállalati, intézményi) elképzeléseinek, tervezett intézkedéseinek összes várható társadalmi-politikai következményeit. Támogatniuk mindazt, ami összhangban van a párt politikai céljaival, erkölcsi felfogásával, és fellépniük minden ezzel szemben álló, illetve ellentétes törekvésekkel. A pártszervezetek, a kommunisták nem bólogathatnak mindenre, amit a szakvezetés elhatároz, hanem kritikus szemmel kell nézniük munkájukat, nehogy olyan döntést támogassanak, amely ellenkezik a párt politikájával. Nem mindig egyszerű és könnyű feladat eldönteni azt, hogy mi a helyes és mi a helytelen, de a *kommunisták kollektív bölcsessége* segíti e nehézségek leküzdését, és ki tudják szűrni az egyéni megítéléssel szükségszerűen együtt járó szubjektivizmust.

— Végül olyan propaganda-, agitációs és szervező

munkát kell végezniük, amely a dolgozókat mozgósítja a párt politikájának végrehajtására.

A párt vezető szerepének erősítése ma minden pártszervezettől és minden kommunistától azt követeli, hogy hozzáértéssel, a párt politikájának szellemében végezzék munkájukat az üzemekben, a gazdasági szerveknél, az állami, a társadalmi szervezetekben, a művelődési és kulturális intézményekben. A párt különféle szerveinek és valamennyi szervezetének rendelkezésére állnak a szükséges eszközök ahhoz, hogy megvalósítsák a pártellenőrzést, amely *osztálytartalmát tekintve* tulajdonképpen *a munkásosztály politikai ellenőrzését jelenti,* és ezen keresztül is biztosítsák a munkásosztály politikai céljainak megvalósulását.

A párt vezető szerepének ezek a fontosabb általános elvei az egyes területeken konkrét formák között, bizonyos sajátosságokkal valósulnak meg. A párt vezető szerepe lényegében egy termelőszövetkezetben is ugyanazt jelenti, mint egy ipari üzemben vagy egy intézménynél, de ami a formákat illeti, a vezető szerep más módon valósul meg. Még az ipari üzemek között is vannak bizonyos eltérő sajátosságok — például egy telepített vagy egy építőipari üzemben, egy kis vagy nagy létszámú üzemben, ahol több vagy ahol kevesebb pártszervezet működik.

A sajátosságok mellett is vannak bizonyos általánosan megfogalmazható feladatok, amelyek teljesítése elősegíti a párt vezető szerepének érvényesítését. Ezek a következők:

— Annak a rendszeres vizsgálata és megítélése, hogy az adott területen — gazdasági egységnél, intézménynél — mennyire érvényesül a párt politikája, hogy a terület speciális tevékenysége mennyire van összhangban a párt politikai irányelveivel, határozataival (gazdasági területen például a termelésfejlesztési koncepciójával, a távlati és az éves tervek

hogyan szolgálják a gazdaságpolitikai célokat, a gazdaságosságot, a műszaki fejlesztés követelményeit).

— A politikai megítélésen túl a politikai tömegmunka sokoldalú formáinak felhasználásával mozgósítani a dolgozókat a terv teljesítésére (ilyen irányú feladatokat adni a tömegszervezetekben dolgozó kommunisták számára).

— Érvényt szerezni a bérezés — mindenki képessége szerint, mindenkinek munkája arányában — szocialista elvének, harcolni a kispolgári egyenlősdiség és a munka nélküli jövedelemszerzés lehetősége ellen.

— Biztosítani a párt káderpolitikai elveinek megvalósulását, hogy a káder-és személyzeti munkában mindenütt az elvszerűség uralkodjék. Harcolni az elvtelen összefonódás, a klikkszellem, a politikai szempontok háttérbe szorítása, a szakmai dilettantizmus ellen.

— Következetesen érvényt szerezni a párt osztálypolitikájának szociális, kulturális és egyéb téren. Megkülönböztetett figyelemmel lenni a munkások problémáira, törődni a dolgozók mindennapi gondjaival, figyelmet fordítani a nők és az ifjúság sajátos problémáira.

— Fejleszteni a munkások és a dolgozók politikai aktivitását, a szocialista demokratizmust. Biztosítani a rendszeres tájékoztatást a dolgozókat érintő valamennyi lényeges kérdésről. Meghallgatni a véleményeket és gondoskodni azoknak optimális hasznosításáról. Olyan szellemet kialakítani, amelyben a vezetés megosztja gondjait a dolgozókkal.

— A dolgozók szocialista szellemű nevelése, ideológiai harc az ellenséges nézetek ellen. Biztosítani szakmai és általános műveltségi színvonaluk, kulturális fejlődésük lehetőségeit.

— A kommunisták példamutatásának, élenjárásának biztosítása a munkában, a politikai életben, az

ideológiai harcban, a közösségi feladatok elvégzésében.

Ezek azok az alapvető kérdések, amelyekkel a pártszervezetek napról napra foglalkoznak. Időnként azt is áttekintik, hogy az adott területen, egy meghatározott — viszonylag hosszú — időn át hogyan érvényesül a párt politikája. A pártszervezeteknek nem feladatuk, hogy szakjellegű kérdésekben döntsenek, de mindig vizsgálniuk kell azoknak a politikai összefüggését, többek között azt, hogyan érintik azok az emberek különböző csoportjait.

A párt internacionalista jellege

A kommunista pártok internacionalista jellege a párt alapvető sajátosságai közé tartozik. Ez a mozgalom lényegéből fakad, mert a munkásosztály a nemzetközi tőke, az imperializmus világrendszerével szemben csak internacionalista összefogással képes eredményesen harcolni. A kommunista pártok az egész mozgalom szemszögéből ítélik meg a konkrét nemzeti feladatokat, a kettő szoros összhangjából indulnak ki. „A proletároknak azonban — írja Marx — minden országban ugyanaz az érdekük, egy és ugyanaz az ellenségük, egy és ugyanaz a harc vár rájuk; a proletároknak zömükben már természettől fogva nincsenek nemzeti előítéleteik, s egész képzettségük és mozgalmuk lényegében humanitárius, antinacionalista."[9]

A marxi gondolatot fejleszti tovább Lenin a századforduló nagy történelmi tapasztalatai alapján. „... A munkásosztály szervezkedése és tömörülése nem korlátozódik egy ország, vagy egy nemzet terü-

[9] *Marx—Engels* Művei. 2. köt. Kossuth Könyvkiadó 1958. 574. old.

letére: a különböző államok munkáspártjai hangos szóval hirdetik, hogy az egész világ munkásainak érdekei és céljai teljesen azonosak (szolidárisak). Közös kongresszusokra gyűlnek egybe, közös követeléseket támasztanak az egész világ tőkésosztályával szemben, bevezetik az egész szervezett és felszabadulására törekvő proletariátus nemzetközi ünnepét (május elseje), s a világ minden nemzetének és minden országának munkásosztályát egyetlen nagy munkáshadsereggé kovácsolják egybe. Az egész világ munkásainak ezt az egyesülését az teszi szükségessé, hogy a munkások fölött uralkodó tőkésosztály nem korlátozza uralmát egy országra. A különböző államok közötti kereskedelmi kapcsolatok mind szorosabbá és átfogóbbá válnak; a tőke állandóan az egyik országból a másikba vándorol. A bankok, a tőkéknek ezek a hatalmas tárolóhelyei, amelyek a tőkét mindenhonnan egybegyűjtik és kölcsön formájában szétosztják a tőkések között, nemzeti bankokból nemzetközivé válnak, a tőkét minden országból összegyűjtik és elosztják Európa és Amerika tőkései között. Hatalmas részvénytársaságokat létesítenek abból a célból, hogy kapitalista vállalatokat rendezzenek be, már nem egy, hanem egyszerre több országban; nemzetközi tőkés társaságok jönnek létre. A tőke uralma nemzetközi jellegű. Ez a magyarázata annak, hogy a világ munkásainak a felszabadulásért vívott harca is csak abban az esetben vezet sikerre, ha a munkások együttesen harcolnak a nemzetközi tőke ellen. Ez a magyarázata annak, hogy a tőkésosztály ellen folyó harcban az orosz munkásnak elvtársa a német munkás is, a lengyel munkás is, a francia munkás is éppúgy, mint ahogy az orosz, a lengyel és a francia tőkések egyaránt ellenségei."[10]

[10] *Lenin* Összes művei. 2. köt. Kossuth Könyvkiadó 1963. 101—102. old.

Minden kommunista párt — a mi pártunk is — nemzeti keretek között szerveződik, önállóan irányítja a munkásosztály harcát, bár korántsem marad nemzeti kereteken belül. Az internacionalizmus legfőbb tartalma, hogy a nemzeti érdekeinket a munkásosztály nemzetközi érdekeivel szoros összhangban érvényesítsük. Politikánkat egyeztetjük és összehangoljuk a többi kommunista párttal, a szocialista világrendszer országaival, a kommunista és a forradalmi munkásmozgalom politikai érdekeivel.

A kommunisták legmagasztosabb, legnemesebb eszményei közé tartozik az internacionalizmus. Ez nem jelent közömbösséget a nemzeti feladatokkal szemben. A kommunisták számára sohasem volt közömbös a haza sorsa. A történelmi példák egész sorával bizonyítható, hogy a kapitalizmus viszonyai között is kommunisták tették a legtöbbet — és teszik ma is — azért, hogy a haza valóban a *dolgozó nép hazájává váljék*, hogy a nép saját hazájában ne legyen jogfosztott és elnyomott.

A hazafiság a kommunistáknál nem elsősorban a külsőségekben nyilvánul meg, nem üres frázisokban fejeződik ki, hanem mindenekelőtt a *cselekvő magatartásban*, olyan tettekben, amelyek az ország, a nép felemelkedését, gazdagabb, szebb, kulturáltabb életét szolgálja.

Pártunktól idegen a nemzeti elzárkózás nacionalista szelleme, amely nincs tekintettel az egész mozgalom általános érdekeire. Tudatában vagyunk annak, hogy nemzeti ügyünket is azzal szolgáljuk a legjobban, ha internacionalista módon cselekszünk. Hosszabb távon az alapvető nemzeti és a nemzetközi érdekek feltétlenül egybeesnek, ezért tudatosan törekszünk az ennek megfelelő politika kialakítására.

Tudatában vagyunk ugyanakkor annak is, hogy az eltérő feltételek és körülmények átmenetileg — és részkérdésekben — nézeteltéréseket és érdekössze-

ütközéseket is szülnek a mozgalom nemzetközi együttműködésében. Ezek azonban hosszabb távon nem meghatározóak, bár nem szűnnek meg önmaguktól, hanem sok türelemmel, internacionalista szellemben, tudatosan kell erre törekednie valamennyi kommunista pártnak. Az egység megbomlásának legfontosabb oka és helyreállításának legfőbb akadálya ma a kommunista mozgalomban a kínai vezetők eltérése az internacionalizmustól. Mao Cetungnak és csoportjának nagyhatalmi sovinizmusa és szovjetellenessége mérhetetlen kárt okoz minden antiimperialista mozgalom számára.

A kommunista mozgalom, ha tartalmában nem is, de formájában maga is változik, fejlődik — a kor követelményei szerint. Napjaink mozgalmát már nem a régi, a felülről létrehozott egység jellemzi: „A régebbi, a felülről létrehozott egység helyébe... a megannyi önálló és sok mindenben szükségszerűen egymástól eltérő, a helyi nemzeti sajátosságokat messzemenően figyelembe vevő és azokat gondosan egyeztető, alulról felépített egység léphet. És ez az egység, amely most van születőben... éppen ezért erősebb és tartósabb."[11]

Pártunk ebben a szellemben széles körű nemzetközi tevékenységet folytat, kiterjedt kapcsolatai vannak. Mindenekelőtt szoros szálak fűzik a szocialista országok kommunista pártjaihoz, a Szovjetunió Kommunista Pártjához mint a kommunista világmozgalom legbefolyásosabb és legtapasztaltabb pártjához. Változatlanul valljuk, hogy az internacionalizmusnak ma is próbaköve a Szovjetunióhoz és kommunista pártjához való viszony. Testvéri kapcsolatok fűznek bennünket minden más ország kommunista pártjához, szolidárisak vagyunk minden forradalmi, antikapitalista erővel és mozgalommal. Részünkről ez

[11] *Komócsin Zoltán:* Válogatott beszédei és cikkei. Kossuth Könyvkiadó 1972. 295—296. old.

nemcsak érzelmi megnyilatkozás, hanem a mindennapi politika alkotó eleme, elvi alapokon nyugvó aktív gyakorlati politika.

Azt valljuk, hogy nem lehet jó hazafi az, aki közömbös a népek antiimperialista harcával szemben, és nem tesz meg mindent aktív támogatásáért. Emellett azt is tudjuk, hogy nem lehet jó internacionalista az, aki elhanyagolja a nemzeti feladatok teljesítését. Az internacionalizmus ügyének azzal tesszük a legtöbb szolgálatot, ha nemzeti feladatainkat úgy valósítjuk meg, hogy a harcban követendő példának tekintsenek bennünket a még elnyomott népek.

A kommunista pártok internacionalizmusának szerves tartozéka egymás tapasztalatainak figyelemmel kísérése, általánosítható elemeinek felhasználása az építőmunkában. Senki nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy mindent elölről kezdve önállóan kísérletezzen az új társadalom megteremtésének nagyon bonyolult és egyáltalán nem könnyű útján. De egyetlen párt sem kaphat felmentést az alól, hogy maga is hozzájáruljon a közös tapasztalatok gazdagításához.

Pártunk internacionalista jellegével összhangban haladó nemzeti hagyományainknak is legméltóbb örököse és továbbfejlesztője.

A történelmi múlt egy nemzet életében kitörölhetetlen nyomokat hagy maga után, ott van napjaink minden megnyilvánulásában anyagi—tárgyi vagy kulturális—szellemi formájában a ma nemzedékének életében. A történelmi múlt váltakozó módon tartalmaz nemes hagyományokat és olyanokat, amelyek az emberi haladás szempontjából reakciósak voltak.

Büszkék vagyunk történelmi múltunk olyan kimagasló eseményeire, mint István király államalapítása, Rákóczi szabadságharca, az 1848—1849-es forradalom és szabadságküzdelem, az 1919-es Tanácsköztársaság. De nem vagyunk büszkék azokra a ma-

gyarokra, akik a kurucokkal szemben a labancok táborában voltak, akik az osztrák zsoldban csatlóskodtak, akik vérbe fojtották az 1919-es munkáshatalmat, akik az emberi haladás ellenségeinek táborában idegen érdekekért harcoltak a második világháborúban.

Ha a történelmi múlt örökségeiről szólunk, külön ki kell emelni azokat a sorsfordulókat, amelyek alapvető változást idéztek elő nemzeti fejlődésünkben, népünk életében. Évezredes történelmünk folyamán a legnagyobb jelentőségű sorsforduló 1945 volt. Mindaddig akármilyen nagy hősi küzdelem folyt is, mit sem változtattak a nép kizsákmányolásának, elnyomásának tényén. Az 1945-ös fordulat után viszont örökre felszámoltuk a nép elnyomását, kizsákmányolását: értelmet kapott mindaz, ami előtte évszázadokon át a nép küzdelmében nemes és maradandó volt.

A szocializmusban teljesülnek be azok a haladó eszmék és célok, amelyekért évszázadokon át annyi vér hullott és annyi áldozatot hoztak népünk legjobbjai. Nemzeti történetünk folyamán népünk és országunk gazdagsága, kultúrája, jóléte, szabadsága, nemzetközi tekintélye ilyen magas szinten még soha nem volt, mint most, amikor a kommunisták pártjának vezetésével a mi népünk életében is megvalósul az emberiség legnagyobb sorsfordulója: a kapitalizmusból a kommunizmus társadalmába való átmenet.

Tartalom

A MARXIZMUS—LENINIZMUS TANÍTÁSA
A PÁRTRÓL 3
A forradalmi munkáspártok létrejöttének történelmi szükségszerűsége 6
Marx—Engels a munkásosztály pártjának történelmi szerepéről, fő vonásairól 6
Lenin harca az új típusú pártért 10
A kommunista világmozgalom korunk legjelentősebb politikai mozgalma 16
A kommunista párt forradalmi jellege 18
A proletárdiktatúra eszméje a marxizmus alaptétele 20
Forradalmi politika a szocializmus viszonyai között ... 23
Az élcsapat jelleg, és főbb összetevői 28
A munkásosztály a társadalmi haladás élén 30
A társadalmi irányítás: politikai vezetés 32
A párt szociális összetételének jelentősége 36
Élcsapat és tömegpárt 43
A forradalmi elmélet szerepe 54
Az ideológiai harc jelentősége 58
A párt és a tömegek közötti kapcsolat 63
A párt a munkásosztály szervezett csapata 71
A demokratikus centralizmus a párt szervezeti életének alaptörvénye 74
A pártdemokrácia fejlesztésének feladatai 78
A bírálat szerepe 83
A kollektív vezetés elve 90
A pártegység 92

A KOMMUNISTA PÁRT
A SZOCIALISTA TÁRSADALOM VEZETŐ EREJE ... 98
A szocialista építés külső és belső feltételei 100
A szocialista forradalom egész történeti korszak 106
A munkásosztály vezető szerepe 114
A szocialista érdekazonosság és ellentmondásai 117
A párt a legfőbb politikai vezető erő 121
A párt szerepe a társadalmi szükségszerűség felismerésében 129
A társadalmi jelzések fő formái 132
A párt vezető szerepe a gazdaságban 136
A pártszervezetek önállóságának fejlesztése 146
A párt vezető szerepe a politikai életben 155
A párt vezető szerepe az ideológiai életben 160
A káderek jelentősége a párt vezető szerepének megvalósításában 167
A párt internacionalista jellege 174

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Kovács Dóra
A borító és a tipográfia Székffy Gyula munkája
Műszaki vezető Szécsi Andor
A szedést 1972. XII. 8-án kezdték meg
Megjelent 1973. III. 31-én, 20 000 példányban
Terjedelme 10,4 (A/5) ív
PL — 58 — K — 7575
4422—73. Szikra Lapnyomda, Budapest

8,— Ft